

2010 / 5.

Ára: 600 Ft

folklóMAGazzin

XVII. évf.

5. szám

FORRALTBOR-KÉSZÍTŐ EDÉNY
Farkas Gábor, Népművészet Ifjú Mestere
(Békéscsaba)
fotó: Szabó Attila

A TARTALOMBÓL:

7. Lili dalai (Sándor Ildikó)
8. „Dudásoknak, kanászoknak közzibül...”
Hála József, G. Szabó Zoltán
9. Pesovár Ernő emlékezete
Felföldi László
10. TALLÓZÓ
Bartók Béla és Polgár Tibor írásai
Széki Soós János rovata
12. Emléktábla Tóth Ferencnek
Novák Ferenc
13. „Az ugrós táncok zenéje” c. kötetről
Felföldi László
14. EGYSZER VOLT, HOGY IS VOLT?
Kóka Rozália gyermekrovata
16. A TÖRTÉNELEM SODRÁBAN
H. Molnár Magda festőművész
Kóka Rozália
20. MAGTÁR
Fábián Gyula András versei
22. „Élő népművészet” kiállítás
Beszprémy Katalin - Csopor István
27. Népi szöttest a lakótelepi konyhába?
Valaczkay Gabriella
28. A folklorista Vikár Béla - V.
Pávai István
30. A radzsasztáni langáknál - II. rész
Ábrahám Judit
32. IV. Tárogató Világtalálkozó
Barvich Iván
34. Gyepen szántás?
Széki Soós János
39. A pásztorfurulya... - III. rész
Bolya Dániel
43. Az utolsó kürti klarinétos
Terék József
44. Az „Öreg Fülöp”
Taba Csaba
46. Sue Foy angol nyelvű ismertetője

Isten éltesse, Zsiga bácsi!

A kilencven éves Karsai Zsigmond köszöntése

Karsai Zsigmond Lőrincréve és a Maros-Küküllő köze kiemelkedő, sokak által ismert és kedvelt táncos egyénisége. Kivételes memóriája, gazdag táncstudása és tudatos megőrző tevékenysége európai viszonylatban is egyedülálló. Többszölamú életművében összefonódik a két testvérműzsa – a tánc és a festészet – kötelékében ki virágzó tehetsége, de megkerülhetetlen az amatőr hagyományörző folklórmozgalomban való részvétele is. Szülőfalujának táncélete fontos, állandó téma festészetében, az ott megismert hagyományokat plántálta magyarországi otthona, Pécel kulturális életébe és szívébe is, visszaemlékezéseit pedig precíz, de sajátos ízű néprajzi leírásokban fogalmazta meg.

A Nagyenyed melletti hatszáz lelkes kis faluban, az akkor Magyarországhoz tartozó Lőrincrévén fogant, mire azonban 1920. október 4-én világra jött, már Romániában anyakönyvezték. Beleszületett abba a gazdag hagyományokkal rendelkező világba, amelyben ő maga is táncolt és énekelt, s adottságai révén válhatott később Lőrincréve tánc- és énekkultúrájának tudatos öröközőjévé és terjesztőjévé.

*

Lőrincrévén mindég csak egy helyen volt tánc, mivel kevesen voltunk. El is fértünk mind, kicsiktől nagyig egy helyen. Együtt hallgattuk a zenét és láttuk a táncosokat. A kicsik ott lesték el, hogy a nagyok hogy csinálják a figurákat, azután hazamentek és otthon a szalmakazalnál, a boglyák mellett, ahol senki nem látta, külön-külön próbálták csinálni, amit láttak. Amikor már valamennyire azt hitték, már tudják, elmentek a szomszéd fiú barátjukhoz dicselkedve, hogy már tudnak egy figurát. Így egymást kiigazítva jutottak egy-egy új pont birtokába. Amikor már legénysor közelébe kerültek 13-14 évesen, karácsonykor ők is megcsinálták a „kicsik táncát”, muzsikást szegődítettek, kibéreltek egy szobát, ahol délutántól estig a szülők jelenlétében végigcsinálták a táncot, mint a nagyok. Pontoztak, csárdásoztak, csak még ügyetlenül és kevesebb figurát ismerve a pontozóból. Ez azért volt fontos, mert a konfirmándusoknak virágvasárnap után húsvétkor már nagyok között volt a helyük, táncolni kellett és fizetni. Nagy szegény volt, ha valaki nem tudott csárdásozni és legalább három-négy figurát a pontozóból. Voltak a faluban nagyon jó táncosok, akikre én még nagyon jól emlékszem az 1910-es, 1920-as

évekből. A családból Jancsi bácsi, Karsai János, a nagybátyám szép magas ember volt, jó táncos, jó énekes, jó beszédű, sok lakodalomban násznagyi teendőket is ellátott.

*

Húsz éves koráig alig jutott túl szülőfaluja határain, élte a falusi fiatalok szokásos életét. Első mestere, Székely Mihály újfalusi tanító, korán fölfedezte képzőművészi tehetségét, az ő biztatására készült Nagybányára tanulni. A festőiskola és a román seregben szerzett súlyos vesegyulladás gyógyítása miatt szökött át 1942-ben „Magyarba”, Kolozsvárra. Gyógyulása után a Kolozsvári Nemzeti Színházban kapott munkát, s mivel a nagybányai iskola addigra már nem működött, 1943-ban sikerrel felvételizett a budapesti Képzőművészeti Főiskolára. Ekkor Erdélyből Pécelre települt bátyjához költözött. A mai napig itt él és alkot – e Budapest melletti faluban is meghonosítva szülőfaluja folklórhagyományait.

Mesterei – Berény Róbert, Burghardt Róbert, Papp Gyula – nagyra tartották tehetségét, élete során számos kiállításon mutatta be munkáit. Művei a természetközeli életről tanúskodnak, dinamikus táncos képei pedig tagadhatatlanul szakértő szemével ábrázolják az erdélyi táncokat.

1943-tól már tanította Pécelen a lőrincrévi táncokat, egy főiskolai gólyabalon bemutatott pontozójára pedig fölfigyelt a művészettörténet professzor, Rabinovszky Máriusz és felesége, a tánc-történész-teoretikus Szentpál Olga, a Színművészeti Főiskola tanára. Át is hívták tanítani a „szomszéd várba”, ahol növendékei között Rábai Miklós is ott volt.

Az ötvenes-hatvanas években rendszeresen, „napszámba” járt a Magyar Tudományos Akadémiára táncolni és énekelni, napi hetvenegy forint ötven fillérért. 1943-tól 1982-ig több mint hatvan pontozó táncfolyamatot vettek tőle filmre a Népzenekutató Csoportban, majd a Zenetudományi Intézetben, de számos film- és videofelvétel található a Magyar Televízió archívumában, táncgyűtteseknél és magánszemélyeknél is.

A népzenei csoport vezetője, Kiss Lajos is felfigyelt rá, így mintegy nyolcszáz népdalt énekelt szalagra, ezek egy része a Magyar Népzene Tára sorozat Lakodalom fejezetében jelent meg. A hosszú közös munka eredményeként pedig 1982-ben megszüle-

Címlap: Székely Ágostonné Eperjesy Dorottya illusztrációja „A kovács meg az ördög” című meséhez (l. 14. o.)

tett Kiss Lajos Lőrincréve népzeneje – Karsai Zsigmond dalai című monográfiája. A Táncházi muzsika-sorozatban Sebő Ferencsel közösen adták ki a Lőrincréve című lemezt, mely 1986-ban „Az év hanglemeze” lett. Martin György minden idők legjobb népművészei között emlegette, közös könyvük Lőrincréve táncai és táncélete címmel 1989-ben látott napvilágot.

*

Tinkával [Martin György] a kapcsolat megint kiújult és kijárt Pécelre a pontozót és csárdást tanulni. Akkoriban járt Bagra is gyűjteni, így útba ejtett. Vasárnaponként tíz órára érkezett és délig-egyig táncoltunk, beszélgettünk, mert nemcsak a tánc érdekelte, hanem hogy kik, mikor és kitől tanulták a táncokat, milyen alkalmakkor, és milyen volt a viseletük a fiúknak és lányoknak, és a zenekar hány tagú volt. Az idősebbek táncoltak-e, és még nagyon sok mindenről, ami a falu életét a táncsal összekapcsolta. Utána megebédeltünk és aztán ment az állomásra a vonathoz és ment Bagra.

Tinka volt az egyetlen, aki a pontozó minden figuráját megtanulta és szépen, stílusosan el is táncolta. Az akkor ismert táncok közül a leggazdagabbnak, színesnek és nemesnek tartotta a lőrincrévi pontozót. Az addigi tevékenységemért, amit önzetlenül átadtam egyedeknek, együtteseknek, csoportoknak, felterjesztett „A Népművészet Mestere” címre, amit 1961. augusztus 20-án a Parlamentben adtak át Dobi István társaságában. Én voltam a legfiatalabb népművész mester a negyvenegy évemmel.

*

Az országban több táncgyűttesben tanultak lőrincrévi táncokat magától Zsiga bácsitól. Martin György így ír erről: „Táncosok tömege tanulhatott tőle közvetlenül, s ennek során nemcsak a pontozóra, hanem a többi lőrincrévi táncra, még a románokéra is sor került. Tánca széles körű terjedésére jellemző, hogy a hetvenes évek szólótáncversenyének gyakori próbatételévé vált a pontozó.” A lőrincrévi táncokból koreográfiák sora született Molnár Istvántól, Falvay Károlytól, Létai Dezsőtől, Timár Sándortól, Nagy Alberttől. A pontozó határainkon túlra is eljutott, az Állami Népi Együttes 1951-ben díjat nyert a táncsal Berlinben, majd a siker nyomán az egykori Szovjetunió Állami Népi Együttese műsorán is szerepelt. 1953-ban a bukaresti szólótáncversenyen Molnár István koreográfiája nyert díjat.

A hetvenes évektől a pontozó közvetlenül is eljutott külföldre Zsiga bácsival és feleségével. Népművész csoportok tagjaként beutazták szinte az egész világot. Eljutottak az Egyesült Államokba is, ahol az amerikai

magyarok 1976 óta Pontozó néven rendezik meg egyik fesztiváljukat.

A táncházmozgalom kiteljesedésével a tánc mellett a lőrincrévi dalokból is egyre több vált közismertté, a tánc házi zenekarok mind gyakrabban szólaltatták meg a lőrincrévi tánczenét. Fontos eseményé vált a Pécelen majd három évtizede minden farsangkor megrendezett Lőrincrévi bál is.

2000-ben Karsai Zsigmond húsz festményét ajánlotta fel a nagyenyedi Bethlen Gábor Kollégiumnak. A képek ünnepélyes átadásakor hetven péceli táncos ropta a lőrincrévi táncokat.

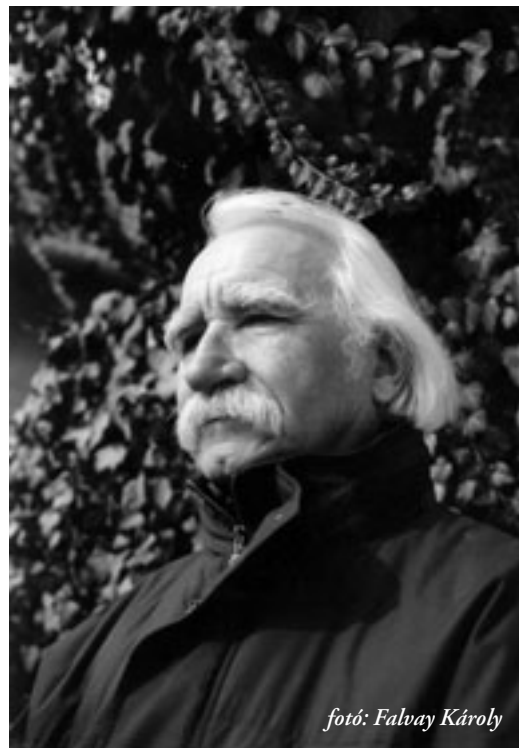
Zsiga bácsi kilencvenedik születésnapja alkalmából az egész éven át tartó ünnepségsorozatnak lehetünk hálás tanúi. Májusban kiállítás nyílt Leányfalun, s október 4-én Pécel is kiállítással köszöntötte. Születésnapjához kapcsolódva pedig rádió- és televízió-interjúk sora készült vele. Szeptember közepén kihirdették a Szellemi Kulturális Örökség nemzeti jegyzékét, melynek része lett a Népművészet Mestere-díj kitüntetettjeinek tudása és tevékenysége is. A Népművészet mestereit – mint legidősebb – Zsiga bácsi képviselte volna az ünnepi eseményen. Sajnos akkor nem tudott részt venni a díjátadáson, ezért október 3-án vehette kézbe az elismerő oklevelet.

A Hagyományok Háza színháztermében összegyűlt táncosok, zenészek, énekesek, népzene- és néptánc-kutatók, koreográfusok, barátok nagyszabású ünnepi műsorral tisztelegtek a festő-táncos mester előtt. Sebestyén Márta éneke után Dr. Felföldi László, az MTA Zenetudományi Intézet Néptánc Osztályának vezetője köszöntötte, majd a Szellemi Kulturális Örökség Igazgatóság részéről Csonka-Takács Eszter szólt néhány elismerő szót. A régi jó barát, Borbély Jolán néprajzkutató, Martin György özvegye megható, elfogódott megemlékezése után Timár Sándor koreográfus kedves mondatai és Sebő Ferenc népzene-kutató anekdotái melengették az ünnepelt és az egybegyűlteket szívét.

A Teszary Miklós által szerkesztett köszöntőműsorban Zsiga bácsi egyedülálló pontozó-fütyülése és éneke mellett visszaemlékezéseiből is hallhattunk részleteket.

*

Volt egy rendkívüli eset, nem is hiszem, hogy sok ilyen történt a világon 1981-ben. Kanadába volt egy meghívásunk Bartók Béla 100. születési évfordulója alkalmából, ifj. Bartók Béla, Somfai László, Kárpáthy János, Sebő

fénykép: Falvay Károly

Feri, Kovács Tivadar és a magam részére. Rómából indult a gépünk Torontóba. Jó hosszú volt az út, szép időt fogtunk ki, mikor az Atlanti-óceán felett repültünk, hozták a légikísérők az enni-innivalót. Fogyasztás közben kérdeztük, hogy egy kis jó bort kaphatnánk-e még. Nem volt tele a százkilencven férőhelyes gép, úgy látszik, volt még feleslegük és hozták. Megköszönésképpen Kovács Tivadar elővette a hegedűjét és muzsikált a szép lányoknak, már úgy énekelgettünk is. Egyszer csak Tivadar elkezdett pontozót muzsikálni és nógattak, hogy táncoljak. A repülőgép hátsó szélén volt a helyünk, és ott a végén volt egy kis terecske. Nem sokáig kéretem magam, elkezdtem pontozni. Erre az egész repülőgép utasai odafigyeltek, hogy mi történik ott hátul. Aztán csárdást is húzott Tivi, én meg felkértem a légikísérőket és megforgattam őket. Nagy vídamsággal telt az út, hoztak még italt, úgyhogy jó kedvvel repültünk át az óceánt és érkezünk meg Kanadába.

*

Régi lőrincrévi fényképek mellett Zsiga bácsi néhány táncos filmfelvételét is kivetítették. A Gombos András vezette Szeged Táncgyűttes a Lőrincrévi táncokat, Nagy Albert koreográfiáját mutatta be, a Gyuláról érkezett Harmati Patrik és Horváth Péter pedig Karsai Zsigmond és Hidas György egykori táncát elevenítették fel a színpadon. A Csillagszemű Táncgyűttes számára Timár Sándor éppen tíz évvel ezelőtt, Zsiga bácsi nyolcvanadik születésnapjára készített lőrincrévi koreográfiát; ezúttal is ez a mű került színre az ünnepelt tiszteletére.

Hetényi Milán, a Népművészet Ifjú Mestere furulyázott és énekelt, majd a táncos

szólisták köszöntése következett: Kis-De-meter Erika és a magyarlapádi származású Kis István, aki gyermekkorra óta Zsiga bácsi jó barátja, Galgahévízről Balla Tímea és párja, Balla Zoltán, aki a 2000-ben lőrincrévi anyagból megrendezett „Tedd ki a pontot!” legényverseny győztese. Őket Busai Norbert követte Jászberényből, Juhász Katalin és Csatai László „Csidu”, Farkas Gábor, a Bartók Táncgyűttes tagja, Harmati Patrik és Horváth Péter gyulai táncosok, Teszáry Miklós, a Bartók Táncgyűttes jelenlegi vezetője, végül a szülőföld és a Maros-Küküllő menti táncosok képviselőiben Takács Lóránt Magyarlapádról. Ahány tán-

cos, annyi egyéniség, annyi egyedi megfogalmazású pontozó és csárdás, amit láthatunk. Táncukból mégis minduntalan kivilant Karsai Zsigmond egykori táncos alakja. A műsort Vavrincez András és a Székely Veronika vezette FelVonó zenekar kísérte.

Karsai Zsigmond nemcsak néprajzi adaközülként, táncosként, énekesként, hanem festőművészként is számos alkotásán meg-elevenítette, örzi és örökül hagyja szülőfa-luja hagyományait. A festészetét bemutató és összefoglaló kötet első példányát októ-ber 3-án lakásán adták át a könyv készítői – ígéretükhöz híven – kilencvenedik születés-napjára. A köszöntőműsorban is bemuta-

tásra került a könyv egy példánya, az érdek-lődők pedig novembertől juthatnak hozzá.

Martin György így írt 1989-ben megje-lent könyvükben Zsiga bácsi és táncának mai napig tartó hatásáról: „Karsai rendkí-vüli memóriájának, szülőföldjéhez való hű-ségének és önzetlen átörökítő készségének köszönhetjük, hogy a negyven éve még tel-jesen ismeretlen, távoli magyar vidék tán-c és zenekultúrája sorsszerű véletlenként mégis közel jött, szervesen beépülhetett a néptánc- és folktudatunkba, s ma már hozzátartozik nemzeti táncunk kultúránk össz-képéhez.”

M. Nagy Emese

ELŐSZÓ

A Karsai Zsigmond képzőművészeti munkásságát bemutató kötet egy sorozat részét képezi, amely lehetőséget ad majd Karsai Zsigmond a népművészet táncos-énekes mestere sokoldalú tehetségének és önéletraj-zai visszaemlékezéseinek közreadására. A sorozat első tagját egy képző-művészeti album, a másodikat Karsai Zsigmond fotókkal, rajzokkal, festményekkel és dokumentumokkal gazdagon illusztrált visszaemlé-kezései, a harmadikat és negyediket táncudása, illetve kedves dalai alkotják gondosan elemzett és tudományosan rendezett formában. A négy kötet együtt egy sokféle tehetséggel megáldott, örökké tevékeny ember életének meggyőző dokumentuma lesz.

Karsai Zsigmond táncos és énekes tudását 1943-ban fedezték fel, s festői tehetsége a főiskola befejezése után fokozatosan bontakozott ki. Martin György, az európai hírű tánckutató így ír róla a vele közösen írt „Lőrincréve táncai és táncélete” című kötetben, amely 1989-ben

jelent meg: „Karsai táncincse magába sűríti tágabb értelemben vett szülőföldje hagyományainak minden értékét. A dialektus egyik zár-tabb vidékéről legfogékonyabb fiatalóságában szakadt ki, s faluja fél-évszázaddal ezelőtti hagyományait közvetíti számunkra, míg az ott-honmaradtak a falu gyorsan átalakuló életéhez illeszkedve jóval ke-vesebbet öriztek meg fiatalok emlékeiből. A ma öt meglátogató kortársai, rokonai csodálkozva tapasztalják, hogy a közös gyermek-és ifjúkor emlékei benne elevenebbek, mint az otthoniakban. Az ide-gen környezetből mindig hazajáró emlékezete teljes épségben örizte meg a múlt képét.” Martin ugyanitt így értékeli Karsai táncudását: „Sem Lőrincrévén, sem a vidék többi községében nem akadtunk olyan összefoglaló táncos egyéniségre, akinek tudása felülmúltná Karsaiét, vagy tőle lényeges vonásokban eltérne. Kivételes megőrző egyénisége, s a gyűjtés szerencsés körülményei együttesen eredményezték ismeret-anyagának teljes feltárását, amely nemcsak magyar, hanem európai viszonylatban is szinte páratlan gazdagságról tanúskodik.”

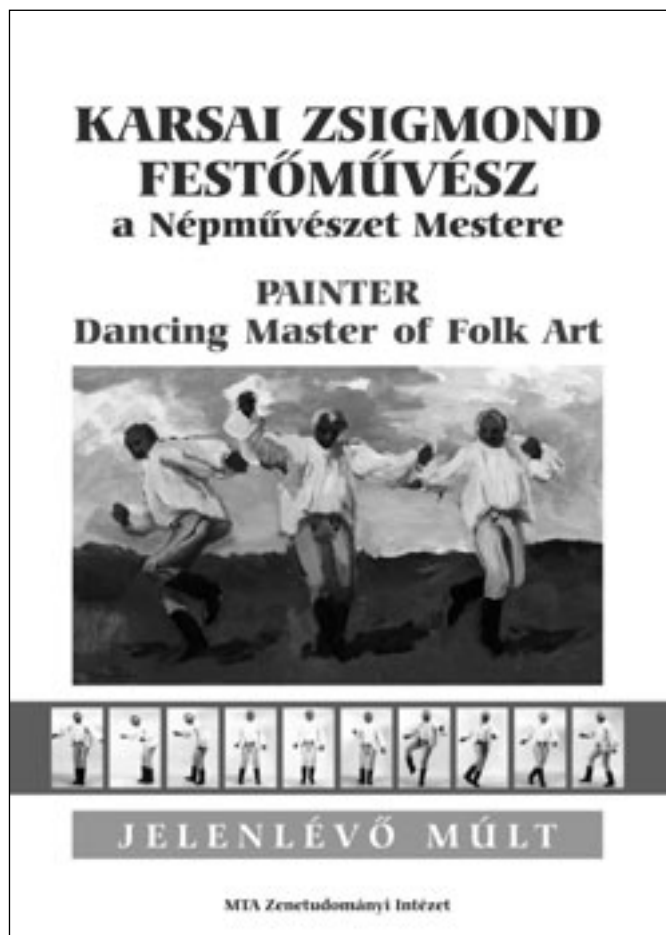
Hasonló módon értékeli Karsai daltudását Kiss Lajos neves néprajz-kutató az 1983-ban megjelent kötetében.

Karsai Zsigmond festészete tanult mesterségének és művészi szinten művelt alkotói tevékenységének eredménye, s mint ilyen nem egykönnyen vethető össze a hagyományos közösségekben, fiatalon elsajátított táncos és énekes tudásával. Ez utóbbi kettő a helyi emlékezet része-ként évszázadokon át fölgülemlett és csiszolt tudásnak egy fogékony és többféle kreativitással megáldott emberben való kivirágzása. Festé-szete a képi kifejezés elemi adottságának képzett mesterek által, intéz-ményes keretek között való szisztematikus fejlesztése nyomán bomlott ki, egyénitve és a kor szelleméhez igazítva mindazt, amit a magyar festészetből képes volt magáévá tenni. De e különféle kifejezési formák – tánc, zene, festészet – mögött van valami, ami egységbe fogja őket és alapot ad az együttes fölmutatásra. Ez pedig az az élettélmény, amiből Karsai élete és minden tevékenysége táplálkozik. Ehhez társul a megal-kuvásoktól mentes igazságosságra, becsületességre, meglegedettségre és természetes egyszerűsége épülő életfelfogás, ami alkotótevékenységéből és annak minden termékéből sugárzik. Karsai képeinek, táncainak, dalainak ezen a közös alapon való összevetése festészetét értelmezhe-tőbbé, átélhetőbbé teszi és egy lépéssel közelebb hozza a hagyományos alkotótevékenységek világához. S ugyanezen a metamorfózison men-nek keresztül táncai és dalai, amikor képi kifejezőképességét ismerve táncba, dalaiba mint „mesterművekben” gyönyörködünk.

Karsai Zsigmond sokoldalú tehetségének ilyen egységes gondolatiság-gal, könyvsorozatként való megjelentetése, a képzőművészet, valamint a néprajz-, a népzene- és a néptánc kutatás területén egyébként is kü-lönlegesnek számító köteteket egyedülálló vállalkozássá teszi.

Budapest, 2010. szeptember

Felföldi László

Elhunyt Zórándi Mária

2010. november 7-én, rövid, súlyos betegség után Budapesten elhunyt Jakabné Zórándi Mária egyetemi tanár, a Magyar Táncművészeti Főiskola rektora, Harangozó-díjas táncművész. Jakabné Zórándi Mária a Magyar Táncművészeti Főiskola saját halottjának tekinti, temetése 2010. november 25-én 14.15-kor lesz a Farkasréti temetőben.

*

Zórándi Mária 1975-ben végzett a főiskola jogelődje, az Állami Balett Intézet első néptánc tagozatán. Később ugyanitt klasszikus balett- és néptánc-pedagógus oklevelet, majd a Magyar Testnevelési Egyetemen gyógytestnevelői diplomát, a Színház- és Filmművészeti Egyetemen DLA doktori fokozatot szerzett. Táncművészként a Magyar Állami Népi Együttes és a Budapest Táncegyüttes szólistája volt. Ezzel párhuzamosan több mint harminc éven át tanított

a Magyar Táncművészeti Főiskolán, 1991-től a Néptánc Tanszék vezetőjeként. 2009 májusában a főiskola rektorává választották. Előadóművészi és pedagógusi munkásságát 1983-ban Nívódíjjal, 1998-ban Harangozó Gyula-díjjal, 2003-ban a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztjével ismerték el. Halála pótolhatatlan veszteség a főiskola és a magyar táncművészet számára.

*

Hivatalba lépése után az MTI-nek adott interjújában Zórándi Mária kiemelte: „A táncpedagógia több célú, egyik feladata a tánc-hagyomány és kultúra ápolása, a tehetségek felfedezése. Sajnos azt látjuk, hogy a civilizációs ártalmak leginkább a kisgyermeket sújtják, hogy a felnővekvők generációról generációra egyre rosszabb fizikai adottságúak. Am az alapfokú művészetoktatás, illetve a különböző amatőr csoportok a maguk széles műfaji kínálatával nagy segítséget jelenthetnek. Egy dologra kell vigyáznunk: senki ne higgye, hogyha a gyerek hat éves korában elkezd táncra járni, akkor feltétlenül művész lesz belőle. A tánc azért jó a gyerekeknek, hogy helyes tartása, kulturált mozgása, jó megjelenése legyen, ami egész életében nagyon fontos számára. A zene és a tánc révén lelki harmóniát, szellemiségében olyan kulturáltságot kap alapul, amely igényessé teszi, legyen belőle csupán néző, amatőr táncos vagy profi.”

NEMZETI TÁNCSZÍNHÁZ – SZÍNHÁZTEREM

2010. november 27. szombat, 19.00 óra

december 7. kedd, 19.00 óra

december 11. szombat, 19.00 óra

december 21. kedd, 19.00 óra

Nagyidai cigányok

ExperiDance – Román Sándor Táncársulata

december 1. szerda, 19.00 óra

Kalotaszeg – Honvéd Táncszínház

december 30. csütörtök, 15.00 és 19.00 óra

Ezeregyév

ExperiDance – Román Sándor Táncársulata

NEMZETI TÁNCSZÍNHÁZ – REFLEKTÓRIUM

december 14. kedd, 19.30 óra

Arany és kék szavakkal

Herczku Ágnes - Horváth Zsófia

MŰVÉSZETEK PALOTÁJA – FESZTIVÁLSZÍNHÁZ

november 24. szerda, 15.00 óra

A Tenkes kapitánya – Honvéd Táncszínház

november 26. péntek, 19.00 óra

Naplegenda – Magyar Állami Népi Együttes

november 28. vasárnap, 15.00 és 19.00 óra

december 4. szombat, 15.00 és 19.00 óra

december 27. hétfő, 19.00 óra

Boldogság 69:09

ExperiDance – Román Sándor Táncársulata

december 7. kedd, 19.00 óra

december 29. szerda, 19.00 óra

Örökkön-örökké – Duna Művészegyüttes

december 15. szerda, 19.00 óra

Álomidő – Magyar Állami Népi Együttes

www.nemzetitancszinbaz.hu

Kitüntetések október 23-a alkalmából

MAGYAR KÖZTÁRSASÁGI ÉRDEMREND
KÖZÉPKERESZTJE A CSILLAGGAL (polgári tagozata)

Timár Sándor Állami-díjas koreográfus

MAGYAR KÖZTÁRSASÁGI ÉRDEMREND lovagkeresztje

Beszprémy Katalin népművész,
a Hagyományok Háza tárvezetője

Szenti Tibor néprajzkutató

MAGYAR KÖZTÁRSASÁGI EZÜST ÉRDEMKERESZT

Pál István népzeneész,

a Magyar Állami Népi Együttes zenekarvezető primása
Szabó Lajos, a Rajkó Művészegyüttes szólamvezető csellistája

MAGYAR KÖZTÁRSASÁGI BRONZ ÉRDEMKERESZT

Bieber Ferenc soroksári hagyományörző

ÉLETFA-DÍJ

Budai Ilona népdalénekes

Kobzos Kiss Tamás művésztanár

NÉPMŰVÉSZET IFJÚ MESTERE-DÍJ

Navratil Andrea népdalénekes • Farkas Tamás néptáncos

Bolya Dániel furulyás • Appelshoffer János néptáncos

Endrődi Judit citerás • Szabó Sándor néptáncos

Hajdú Zsuzsanna néptáncos • Benő Tamás bőrműves

Haszmann Gabriella népi bútorműves

Dede Orsolya gyapjúszövő • Szántó Szabolcs keses

Balogh Ildikó tojásfestő • Kádár Barbara fazekas

Bereczné Lázár Nóra tojásfestő

Farkas Turi Enikő nemezkészítő

Lili dalai – Mohácsy Albert szomorúlemeze

Vers? Dalszöveg? Népdal? Szavak nélküli líra dallamokba zárva? Van-e különbség köztük – mindenekelőtt minőségi – az esztétikum, a kifejezőmód, költői-művészi eszközök tekintetében?

Fontos-e folyton-folyvást számon tartanunk, betartanunk a műfaji-stiliztikai határokat?

Szívem szerint mindezek eldöntését a műelemzőkre, kritikusokra, a zsűrik tiszteltre méltó szakembereire hagyom. Hadd legyek, és maradjak én Lili dalainak egyszerű hallgatója. Az érdekel: hatnak-e rám, megérintenek-e értelmemen túl is, a mélyebb rétegekben?

Ha igen, akkor számomra autentikus, személyes koordinátarendszeremben érvényes alkotásról van szó. A hiteles művészeti élmény az – és semmi más egyéb –, ami arra készíthet, hogy ezt a lemezt újra és újra meghallgassam.

Ki lehet a lemeznek címet adó Lili?

A CD-borító szöveges utalása szerint egy vágyott, képzeletszülte – és meg nem született gyermek. Erre utalnak a *Kicsi vagyok*, az *Édesanyjámé*, az *Altató*, a *Lili álma* – és részben az *Ó, Lili*. Ugyanakkor a szerző gyermeki, kislírási énjé is helyet kér magának – a kezdő és a záró számban mindenképp (és ezen a ponton nem tudok nem gondolni Kosztolányi költői szerepjátékára).

A *Lili verbunkja* viszont egyáltalán nem gyermeki vonatkozású, ahogy a *Ringató*, az

Annak üzenem és a rárimelő *Neked üzenem* sem. Címzettjük (az *Annak üzenem* levélként íródott!) is Lili lenne? A férfi énekhang mellett a kettősökben (*Megmenekszel*) fölcsendülő női énekhang, ő Lili?

Az a nő, akihez egykor volt szerelem, elvesztés, elengedés gazdag érzelmrengetege fűzhet férfit. Kopogós, szikár mondatokkal, letisztult párhuzamokkal és metaforikus sűrítéssel, a kijelentő mód mellett ritkán egy-egy kérdőjellel, vagy három ponttal lezáratlanul hagyott mondatokkal. Az alapvetően elégikus tónusú folyamatot jóteknony derűvel oldja *Az utolsó bál* zenei humora, a *Lili álmából* búcsút intő *répaorrú szomorúember*.

Nem kérdés a számomra, hogy a *Ringató*, az *Ó, Lili* és a *Lili álma* több mint szövszenet (a szerző előszavában így jelöli őket): igazi költészet. Nem jöhetett volna létre a népművészet mélyreható ismerete (Mohácsy Albert esetében anyanyelvi szintű alkalmazása), a XX. századi modern költészet és a szerző személyes kvalitásai nélkül. Úgy versek ezek, hogy bennük a zene a szövegekkel szerves egységet alkot, alkotójuk egy és ugyanaz a személy.

Az utolsó bál, a *Lili verbunkja* és az *Altató* szövegnélküliségével tagolja hármasszerkezetűvé a CD-t, jelzi, hogy itt a zene nem pusztán kísérete, megzenésítése a szövegeknek, hanem önálló, egyenrangú kifejezési forma a költészetével.

Az *Édesanyjámé* részben folklorizálódott Petőfi vers (*A virágnak megtiltani nem lehet*), részben mindaz, amit a Petőfi verssorokhoz a népköltészet saját kincsbányájából még hozzárendelt. Indítása a szöveg, zene, hangszerelés, előadásmód olyan egység-élményt ad, a szerző olyan többlettel gazdagítja a népdalt, amelyet a saját közegében – épp a közösségi, kötött előadásmódbeli keretek miatt – sohasem kaphatott volna meg.

Az előadók – énekesek, hangszeresek és színész közreműködő – magabiztosan mozognak a különböző stílusok között, amelyek az egyes számokban megszólalnak (*Sehol sem találok*). Létrejön az összhang a harmóniakon túl is, a közreműködők magabiztosan uralják valamennyi megszólaló stílust, érzékenyen váltanak tónust az egyes számokban.

Sándor Ildikó

MOHÁCSY ALBERT
ÉS A MAGYARVISTA SOCIAL CLUB

Lili dalai

1. KICSI VAGYOK • 2. ANNAK ÜZENEM
3. SEHOL SEM TALÁLOM
4. AZ UTOLSÓ BÁL • 5. MEGMENEKSZEL
6. RINGATÓ • 7. ÉDESANYJÁÉ
8. LILI VERBUNKJA • 9. Ó, LILI...
10. NEKED ÜZENEM
11. ALTATÓ • 12. LILI ÁLMA

Sipeki Zoltán - gitárok • Bese Csaba - basszusgitár • Molnár Gábor - dob • Csikós Péter - ütősök • Lázár Zsigmond - billentyűs hangszerek, hegedű, brácsa • Gombai Tamás - hegedű, brácsa • Horváth Sára - ének, vokál, • Rozs Tamás - cselló • Németh Ferenc - ének • Bágyi Balázs - Ayotte Custom dobok • Oláh Péter - nagybőgő • P. Szabó Dániel - cimbalom • Tűzkő Csaba - szaxofon • Babos Károly - ütősök • Szalóki Ági - ének • Balogh Melinda, Kaszai Lili - vokál • Kovács Ferenc - trombita • Nagy Zsolt - brácsa • Mohácsy Albert - nagybőgő, cselló • Gera Attila - szaxofon, klarinét • Csávás Attila - szaxofon, tárogató • Ágoston Béla - basszusklarinét, dorombének • Vatai Barbara - ének • Borbély Mihály - szoprán-szaxofon • Galkó Balázs - próza • Pál István „Szalonna” - hegedű • Karacs Gyula - brácsa • Majorosi Marianna - ének • Bobár Zoltán „Boby” - harmonika • Agócs Gergely - fujara

FECD 050 – Kiadja a FolkEurópa Kft.
Terjeszti a Hangvető Zenei Társulás.

„Dudásoknak, kanászoknak közzibül, közzibül...”

Hála József és G. Szabó Zoltán könyve az ipolysági kanászhangverseny századik évfordulója alkalmából

„Múlt vasárnap a Csallóközben, most itt, jövő vasárnap Ipolyságon, dudások, kanászok társaságában, hej haj ez ám az élet” – írta Bartók Béla Szegedről 1910. november 11-én Freund Etelkának. Ezt követően a megszólított zongoraművész, az egykori zeneszerzés-tanítvány a november 13-án Ipolyságon kelt levelezőlapon már csak a következő egy sornyi üdvözlést kapta: „Dudásoknak, kanászoknak közzibül, közzibül...”. A jeles tudós és zeneművész – szokásával ellentétben – ily röviden, kurtán adott hírt magáról, mert sok dolga akadt: több mint egy tucatnyi pásztor (főleg kanász) tülök-, dudu- és furulyajátékát, valamint dalolását kellett fonográfhangrekre rögzítenie. És ő lelkesen, nagy örömmel és szellemi élvezettel használta ki a nap – ma már tudjuk, hogy a magyar és egyetemes néprajz- és népzene kutatás egyik nevezetes napja – minden percét, pillanatát. De hogyan is került sor erre a máig ható, egyedülálló tudományos és művészi eredményeket hozó gyűjtésre?

A Hontmegyei Gazdasági Egyesület 1910. szeptember 24. és október 2. között nagy kiállítást rendezett Ipolyságon – ma Šahy Szlovákiában – azzal a céllal, hogy a megye mezőgazdasági, ipari és kereskedelmi állapotát bemutassa. A kiállításnak – a korszellemnek megfelelően – háziipari és néprajzi része is volt. Az utóbbi tárlat tárgyainak egy részét a megye különböző településeiről küldték Ipolyságra, más részüket a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Tárlának fiatal gyakornoka, Györffy István (1884–1939), a későbbi kiváló, iskolateremtő néprajztudós gyűjtötte össze szorgos, kitartó munkával.

Györffy gyűjtőútjai során figyelte a Hont megyei pásztorok, különösen a kanászok virtuóz tülök- és dudajátékára, amelyről értesítette hivatali feletteseit.

A Magyar Nemzeti Múzeum ennek alapján kérte fel Bartók Bélát (1881–1945), az akkor már nemzetközi hírű zongoraművészt, az ismert zeneszerzőt, a budapesti Zeneakadémia tanárát, az 1904-től (1906 óta fonográfjal is) népdalokat és népzenei gyűjtő folkloristát hangfelvételek készítésére. Erre 1910. november 13-án (vasárnap) került sor Hont megye központjában, Ipolyságon egy kanászhangverseny keretében. Ezt a vetélkedést a sikeres sportmúltsal (olimpiai helyezésekkel is) rendelkező, a közeli Bernecén (ma a Pest megyei Bernecebaráti része) eredményesen gazdálkodó jeles műgyűjtő, híres vadász, akkor a megyei levéltárosi teendőket is ellátó Szokolai Alajos (1871–1932) szervezte meg. Úgy, hogy saját pénzéből, nagyvonalú mecénásként – a hangversenyt így valószínűleg versennyé téve! – díjakat ajánlott fel a nyerteseknek, a helyezetteknek és napidíjat, teljes ellátást minden résztvevőnek.

Az eseményt „A honti igricek” című, először 1926-ban megjelent, írói fantáziával jócskán kiszínezett novellájában Móra Ferenc is megörökítette, amelynek alapján a Magyar Televízió 1986-ban játékfilmet készített.

A Magyarországon először párhuzamosan zajló tárggyűjtés és népzenei hangrögzítés eredményeképpen, Györffy István munkája révén a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Tára (a mai Néprajzi Múzeum) mintegy háromszáz tárggyal gazdagodott, Bartók Béla pedig az általa fonográfhangrekre vett dalok és dallamok közül később többet felhasznált tudományos munkáiban és zeneműveiben. A Bobál Sámuel egyházmaróti evangélikus lelkésszel történt 1910. évi ipolysági megismerkedése pedig később mintegy kétszáz honti szlovák népdal összegyűjtését eredményezte.

Az ipolysági néprajzi és népzenei gyűjtés századik évfordulója alkalmából a Timp Kiadó gondozásában jelent meg kötetünk. A nevezetes kanászhangverseny ismertetése előtt – elsősorban a Néprajzi

Múzeum gyűjteményei alapján – a dudu vázlatos kutatástörténetét adjuk közre és bemutatjuk legfontosabb, a Kárpát-medence központi részén használt típusait, köztük a kanászhangversenyen főszerepet játszó *palóc dudát* és a szlovák *dudyt* vagy *gajdyt*. Az ipolysági események felelevenítése után szót ejtünk Móra Ferenc „A honti igricek” című novellájáról, az abból készült tévéfilmről és ismertetjük, hogy a honti dalok és dallamok közül melyek és hogyan jelennek meg Bartók Béla tanulmányaiban, könyveiben és művészi kompozícióiban. Ezután a zseniális zeneszerzőnek a duduhoz való viszonyulását taglaljuk, majd röviden sorra vesszük a dudu mint hangszer kutatásában és a dudadallamok gyűjtésében nyomdokaiban járó jelentősebb kutatókat, hangszerkészítőket és hangszeres játékosokat. A függelékben az ipolysági gazdasági kiállításról és a kanászhangversenyről szóló írásokat (köztük Györffy István hiteles helyszíni tudósításait) és Móra Ferenc fent említett művét kötöttük csokorba. Az irodalomjegyzék nemcsak a felhasznált, hanem a téma iránt érdeklődőknek ajánlott könyvek, tanulmányok és cikkek adatait is tartalmazza.

Kötetünk – szándékaink szerint – főhajtás Bartók Béla, Györffy István és Szokolai Alajos emléke előtt. Közös munkájuk európai jelentőségű, az aerofon hangszerkutatás máig egyik legjelentősebb eseménye volt. A könyv egy évszázad távolából tiszteletadás Semetke Mihálynak és Csuvara Mihálynak, valamint ismeretlen pászortársaiknak is – akiknek Hont megyei tájakon kristályosodott dalai és dallamai, Bartók feldolgozásai révén, százak és ezrek gyönyörűségére, ma is gyakran felcsendülnek a világ nagy hangversenytermeiben...

A szerzők

Hagyomány és korszerűség a néptánc kutatásban

Pesovár Ernő emlékezete

Szerkesztette: Felföldi László és Müller Anita (MTA Zenetudományi Intézet)

Pesovár Ernő kollégái, tanítványai és tisztelői e könyvvel tisztelegnek az európai hírű magyar néptánc kutatóknak, tánc történészeknek, pedagógusnak és művészeti íróknak. A kötet nagyobbik részét az a húsz tanulmány teszi ki, amelyek többsége 2006. szeptember 26-án előadásként hangzott el Pápán a 80. születésnapjának tiszteletére rendezett konferencián. Pesovár Ernő örömmel olvasta és jóindulatú bírálatokkal jobbitotta a készülő kötet számára leadott írásokat. Ily módon ő maga is részt vett a kézirat előkészítésében. Sajnos, időközben bekövetkezett halála miatt a „köszöntő könyvből” „emlékkönyv” lett, ami újabb írásokkal és dokumentumokkal kiegészülve most az ő nemzetközileg elismert munkásságának állít emléket.

A közölt írásokat két ajánlás vezeti be. Az egyik Dr. Kovács Zoltáné, Pápa város polgármesteréé, aki a kötet kiadásának és a 80. születésnapot köszöntő konferenciának is szponzora volt. A második ajánlást Grażyna W. Dąbrowska lengyel néptánc kutató írta, fölidézve a Pesovár Ernővel való több évtizedes barátságot és együttműködést. Dąbrowska asszony a Nemzetközi Népzenei Tanács (ICTM) Etnokoreológiai Kutatócsoportjának legidősebb tagjaként, szimbolikusan a tánc kutatókat tömörítő világszervezet minden tagjának együttérzését és nagyrabecsülését tolmácsolta.

A tanulmányok és előadás-szövegek tematikailag három fejezetre oszlanak. Az elsőben a tánc szocio-kulturális és társadalmi-termeti környezetére, valamint mozgásos összetevőinek elemzésére vonatkozó írások vannak. Andrásfalvy Bertalan a hagyományos közösségeknek a természeti környezettel való kapcsolatáról, valamint az azzal összefüggő belső szabadságról és kifejező erőről szól, Ratkó Lujza a néptánc kutatás tematikai megújítására tesz javaslatot, Fügedi János a motívum-párokról mint motívum-struktúrákról ír. Gera Botond és Karácsony Zoltán egy tyukodi cigány család tánc tudását, a generációs különbségeket és a különbségek okait vizsgálja, Dóka Krisztina egy maroszekei falu, Jobbágytelke táncéleti változásait követi a XX. századon át, s megállapítja az átalakulás általános és sajátos vonásait. Békési Tímea és Varga Sándor egy erdélyi (mezőségi) faluban, Visán szokásos kiáltott rigmusokat mutatja be, összevetve a régió más településeiben élő hasonló rigmusokkal és használati módjukkal. Gombos András az eleki Szabó Péter és felesége táncát elemzi sokoldalúan. Nagy Zoltán művészettörténész közel ezer éves kardtánc-ábrázoláso-

kat mutat be ókori és népvándorlás kori párhuzamaikkal együtt, bőséges szakirodalommal alátámasztva a megállapításait.

A második fejezetben „Tánc, zene, játék” címmel Olsvai Imre, Pávai István, Sipos János, Pesovár Zsófia, Lázár Katalin és Ferkóné Pávai Réka írásait olvashatjuk. Olsvai Imre egy évtizedek óta dédelgetett téma összefoglalását adta itt közze „A sárközi lépő és futó karikázók dallamai” címmel. Pávai István eddig ismeretlen XIX. századi történeti följegyzéseket mutat be a havasalföldi és a székegyföldi magyarság köréből. Sipos János észak-altáji, tuvai dallamokat hasonlít össze magyar párhuzamokkal, fölfigyelve a hasonlóságokra és különbségekre. Pesovár Zsófia édesapja tiszteletére a felső-breton népdalok egykori és mai szerepét elemzi, Lázár Katalin a népi játékokban előforduló táncos elemekre hívja föl a figyelmet, Ferkóné Pávai Réka pedig új kutatásának eredményeit – a moldvai csángók zenei és táncéletére vonatkozó történeti forrásokat – adja közre, több olyat, amelyek a szakirodalomban először olvashatók.

A harmadik fejezet előadás-szövegei Pesovár Ernő pedagógusi, közművelői és koreográfusi tevékenységéhez kapcsolódnak Zórándi Mária, Antal László, Horváth János és Sebő Ferenc tollából. Zórándi Mária „A kutatás az oktatás szolgálatában” címmel a néptánc kutatás eredményeinek megjelenéséről ír az oktatás különféle területein. Antal László e nagyobb téma egy szeletét fejt ki, részletesebben ismertette azt a folyamatot, ahogyan a néptáncok elemzésének és rendszerezésének

eredményei a „néptánc” tantárgy-pedagógiai alapjává válnak. Horváth János Pesovár Ernő koreográfusi alkotómunkáját jellemzi, kiemelve azt a különleges körülményt, hogy Pesovár, alapjában, kutató volt, aki a színpadi táncművészetben is jelentőset alkotott. Sebő Ferenc „Tudomány és mozgalom” címmel Pesovár Ernőt, mint az Állami Népi Együttes elmélyült szakmai tudással és kiváló színpadi érzékkel rendelkező szaktanácsadóját mutatja be. Közéteszi azokat a Pesovár által készített műsorterveket, amelyek az együttes több műsorának elvi alapját, ihletforrását jelentették. Külön fejezetbe kerültek azok az írások, amelyek Réthei Prikkel Mariánnak állítanak emléket, jelezve ezzel Pesovár Ernő és a nagy előd szellemi rokonságát. Itt olvashatjuk Pesovár Ernő két korábban megjelent Réthei-tanulmányát, s két friss kutatás eredményeit közlő írást. Jomagam Réthei Prikkel Marián és Seprődi János 1903-1905 közötti levelezését adom közre, amelyben a levelek szerzői az induló néptánc kutatás alapelveit igyekeznek megvitatni. Müller Anita pedig Réthei pápai tanárkodásának eseményeit ismerteti, amiből kiderül, hogy Pápának és a pápaiaknak milyen nagy szerepük volt Réthei tánc iránti érdeklődésének kialakulásában.

A könyvben megtalálják az érdeklődők Pesovár Ernő írásainak teljes bibliográfiáját, amelyet Pálffy Gyula készített el Pesovár Ernő összeállítására alapján. Ugyancsak tanulságos olvasmány Nagy Zoltán művészettörténészeknek Pesovár Ernővel készített életút-interjúja. A „vallomás” azok számára is tartogat újdonságot, akik ismerték Pesovárt, az őt közelről nem ismerők pedig egy gazdag életpályát ismerhetnek meg, helyenként színes kortörténeti háttérrel, s subjektív családi emlékekkel. A könyv végén képes riportokat láthatnak az olvasók a Pesovár Ernő 80. születésnapja tiszteletére rendezett ünnepségekről, majd temetéséről, Szőkéné Károlyi Annamária összeállításában. Ide kapcsolódnak a születésnapon, valamint a temetésen elhangzott beszédek, megemlékezések is.

A könyvnek Pesovár életét és munkásságát az eddigi legteltesebben bemutatató kötetként és a magyar néptánc kutatás legújabb eredményeit bemutató kiadványként is helye van a tánc iránt érdeklődők polcán. A könyv címevel a kötet munkatársai egyrészt Pesovár Ernőnek a magyar néptánc kutatást megújító szerepére igyekeztek utalni, másrészt az általa képviselt szellemiség továbbélését szerették volna jelezni.

Felföldi László

Népdalkutatás és nacionalizmus

Írta: Bartók Béla

Tagadhatatlan, hogy a népdalkutatás, valamint általában minden népművészeti tanulmány megindulásának ösztökéjét a nemzeti érzés felébredésében kell keresnünk. A népköltési és népzenei kultúrártékek felfedezése feltüzeltelte a nemzeti büszkeséget s mivel összehasonlításra kezdetben semmiféle mód sem volt, minden nemzet fiai azt gondolták, hogy ilyenfajta kincsek birtoklása az ő egyedüli és legsajátabb kiváltságuk. Kisebb, különösen pedig politikailag elnyomott nemzetek ezekben a kincsekben bizonyos fokig vizsgálatot találtak, öntudatuk megerősödött, megszilárdult; ezeknek az értékeknek tanulmányozásában és közzétételében alkalmas eszközük volt arra, hogy a nemzet műveltebb rétegének a nemzeti érzését, amely az elnyomatás következményeképpen nem egy ponton csorbát szenvedett, újra megerősítsék. Azonban nemsokára némi csalódás következett be. Bármily keveset törődtek is a szomszédos nemzetek ilyenféle értékeivel, mégis elkerülhetetlen volt, hogy néhanapján, akaratlanul is szemük ügyébe ne kerüljön a szomszédos nemzetek efféle kultúrkincseinek egy-egy darabja: és itt kezdődött a baj.

A megsértett nemzeti érzésnek valamiképpen védekeznie kellett, – megsértette az a tény, hogy a szomszédos nemzet is birtokában van annak a kincseknek, amelyet eddig őseredeti nemzeti vagyonnak tekintettek, – és azzal védekezett, hogy bejelentette igényét az elsőbbségre. Mivel azonban a szomszédos nemzetben ugyanilyen érzés és ugyanilyen világnézet uralkodott, ott sem engedtek abból a meggyőződésből, hogy övék az elsőbbség: civakodás, szócsatározás kezdődött és tart még napjainkban is.

A nyelvtudósok, úgy látszik, sokkal okosabb emberek. Legalább is nem igen hallunk olyasmiről, hogy a különféle nemzetek nyelvtudósai között viták támadtak volna azért, mert az egyik azt állította, vagy bizonyította, hogy egy nyelv bizonyos szavai és fordulatjai a másik (talán politikai szempontból nem baráti) nép nyelvéből származnak. És a nagy nyilvánosság is, sajátságos módon, sokkal közömbösebb nyelvtudományi kérdések és problémák iránt, holott a nyelvnek mégis csak sokkal jelentékenyebb, vagy, mondjuk, időbelileg és térbelileg szélesebb körű szerepe van a mindennapi életben, mint pl. a népzeneinek és népköltészetnek.

Azonban mihelyt a népdallal kapcsolatos kérdéssről van szó, rögtön jelentkezik az ingerültség és ez bizony némely esetben szinte betegesen elfajul.

*

Ha már egészen természetes folyamatnak kell tartanunk azt a tényt, hogy a szomszédos nyelvek egymást kölcsönösen befolyásolják (ez a folyamat sem az illető nyelvek szellemének nem árt, sem nem ok a megalázottság érzésére), – akkor ez a tétel még inkább érvényes a folklóre termékeinek kölcsönös (sőt akár egyoldalú) cseréjére is. Nem volna szabad megfélemlíteni arról sem, hogy úgyszólván *lehetetlenség*, hogy a földkerekség néhány száz népe közül még a legkisebbnek is csupán *őseredeti* népdal-anyaga legyen! Ha aztán a kutatók kénytelenek a különféle népzeneiben jelentékenyebb kölcsönhatást, idegen hatást, vagy idegen eredetet megállapítani, akkor bizony ezek a megállapítások e sok nép akárhányára nem lesznek valami kedvezők. Azt is meg kellene gondolni, hogy az ilyen „kedvezőtlen” megállapítások sem az alacsonyabbrendűség érzésre nem adnak okot, sem pedig arra nem alkalmasak, hogy politikailag kiaknázzák őket. Mert: ahol még él és

virágzik a népdal a szó valódi értelmében, ott szó sem lehet meddő, betű- és kottaszerinti átvételről, ott az átvett anyag többnyire mégis csak megváltozik valamiképpen az ilyen milieu következtében mégis csak kap valamilyen helyi „nemzeti” jelleget, bárhonnan származik is. Ami pedig a politikai kiaknázzást illeti... igen, ahol a politika kezdődik, ott megszűnik a jog és a belátás. Ne is pazaroljunk tehát több szót olyan eshetőségek ecsetelésére, amelyek úgyis a népdalkutatás halálát jelentenék.

Mi az ilyen vitákra természetesen nagyjából csak a saját országunkból hozhatunk fel példákat. Így pl. a múlt század második felében vita kerekedett nálunk a „Kőműves Kelemen”-nek manapság már közismert ballada-szövege körül. Ez volt a híres „Vadrózsza-pör”. Azért „Vadrózsza”, mert a Kriza „Vadrózsák” c. népdalszövegkiadványában legeslegelőször közzétett „Kőműves Kelemen”-szöveg váltotta ki. Alig jelent meg ez a magyar ballada-szöveg, kitört a vihar: román folkloristák azzal vádolták meg Krizát, hogy szándékosan hamisítást követett el. És mindezt miért? Azért, mert e ballada variánsai a románoknál általánosan ismeretesek, sőt egyik-másik akkor már nyomtatásban is megjelent volt. Kriza (aki talán nem is tudott románul) természetesen nem is sejtette, hogy ilyen román szövegek vannak. Másrészt az illető román folkloristák teljesen figyelmen kívül hagyták a megtámadott magyar balladaszövegnek a román variánsoktól teljesen eltérő jellegét, ami merőben lehetetlenné teszi azt a feltevést, hogy itt hamisítás történt (vagyis, hogy irodalmilag művelt emberek tudatosan lefordították a román szöveget). Manapság, amikor tudjuk, hogy ez a balladaszöveg az egész Balkánon el van terjedve, az efféle civakodások háttérként nevelésnek látszanak.

Egy másik példa a magam személyével kapcsolatos. Nyomtatásban megjelent műveimben már régen megállapítottam, azaz véleményem szerint helytálló érvekkel bebizonyítottam, hogy egy aránylag kicsiny, az erdélyi székely magyarokkal határos román terület népzeneje erős székely-magyar hatás alá került. (Ez a hatás az előttem ismeretes erdélyi román anyagnak kb. 25%-ára vonatkozik.) Ez a tény elegendő volt arra, hogy engem bizonyos román publicisták a legkíméletlenebbül megtámadjanak. A támadásokban nem is próbálkoztak ellenérvekkel: nyilván a románság elleni merényletnek tekintették azt az állítást, hogy az erdélyi román népzene negyedrészt a magyar népzene befolyásolta. A támadók még azzal is megvádoltak, hogy ezt a „merényletet” politikai okokból követtem el.

Szerencsére nem mindenütt találkozok az ember ezzel a betegesen elfajult érzékenységgel. Munkáimban pl. megállapítottam, hogy a szlovák népzenei anyagnak kb. 20%-án magyar hatás mutatkozik. Megállapítottam azt is, hogy a magyar anyagnak mintegy 40%-a idegen, nagyrészt északi (vagyis morva-szlovák) hatást mutat. Tudomásom szerint sem Csehországban, sem Magyarországon senki sem háborodott fel.

*

Korunk világnézeti feszültségei, sajnos, előmozdítják az ilyen beteges egyoldalúságok elburjánzását, ahelyett, hogy a tárgyilagos szemléletnek engednének teret. Ha azonban a fentebb vázolt elfogultság tudományos vitákban egyre jobban elterpeszkedik, akkor vége a tudománynak. A zenei folklóre-kutatásban a legkülönfélébb kérdések merülnek fel. Ilyen pl. az úgynevezett

„bolgár” ritmus kérdése. Eddig úgy látszott, hogy ez a ritmusfajta bolgár különlegesség. Azonban a legújabb kutatásokból kiderült, hogy a románoknál és a török népeknél is ismeretes. Ha további kutatások beigazolják, hogy eredete csakugyan Bulgáriában keresendő, akkor könnyen megtörténhetik, hogy a szerencsétlen felfedezőt a másik oldal – természetesen csak „in effigie” – megkövezi, viszont ha a kutató ellenkező eredményre jut, akkor emez az oldal kövezi meg. Másik, ugyancsak rendkívül érdekes kérdés az úgynevezett „hosszú ének” (Cântec lung) eredetének kérdése. Eddig megállapítottuk, hogy ez a dallamféleség Perzsiában, Irakban, Közép-Algiriában, Ó-Romániában és Ukrániában, tehát négy különféle nemzetiségű népnél van elterjedve. Aligha lehet feltételezni, hogy ez a négy nép *ugyanazt* a dallamot egymástól *egészen függetlenül* termelte ki (ilyen véletlenek t.i. nincsenek): a négy közül valamelyiknek okvetlenül oda kell ítélniük az elsőbbséget. Már most hogyan merészelje egy becsületes kutató kimondani az ítéletet: hiszen ha a fent leírt román példák követőkre találnak, akkor a kutató soha életében nem teheti be többé lábát a megsértett három másik ország területére. (Mellesleg mondván az a gyanúm, hogy a földkerekség minden népzeneje, ha elegendő népzenei anyag és tanulmány áll majd rendelkezésünkre, alapjában véve visszavezethető lesz majd néhány ősförmára, ősféleségre. Ezt a végső eredményt azonban természetesen csak akkor érhetjük el, ha valamivel kevesebb hadieszközt gyártunk és valamivel többet áldozunk a zenei folklóre-tanulmányokra, mielőtt még a népzene teljesen kihalna.)

A tudomány minden ágában kívánatos a nemzetközi együttműködés, de talán egyikben sem olyan sürgősen szükséges, mint a népzene-kutatás területén. Azonban az említett ellenségeskedések közepette hogyan lehet ezen a téren még csak *beszélni* is együttműködésről, hiszen úgyszólván világszerte nem együtt-, hanem ellenműködést látunk. – A legfurcsább dolgok is megtörténhetnek. Van például – teszem azt – egy *A* nemzetiségű gyűjtő, miután nagyjából megismerte saját hazájának anyagát, megfogamzik benne az a „szörnyű” elhatározás, hogy felkutatja a szomszédos *B* nemzet anyagát. Miért? Mert – mint minden tudós könnyen megértheti – az *A* anyag lényegét csak a *B* (és *C* stb.) anyag ismerete

világítja meg kellőképpen. Azonban mi történik? Honfitársai kígyót-békát kiáltanak rá, mert idejét egy rivális nemzet kultúrkin-cseinek tanulmányozására, gyűjtésére és megmentésére „pazarolta”. Azonban ne vegyük a legrosszabb esetet, tegyük fel, hogy honfitársai csöndesen meglapulnak és nem vádolják meg őt hazaárulással. Ebben a jobbik esetben a *B* anyagra fordított munkájának gyümölcsseit egyszerűen bezárhatja a szekrényébe: senki sem lesz hajlandó azt kiadni. Honfitársai ezt mondják: „Mi közünk ehhez az idegen anyaghoz? Örülj, hogy nem zúgolódunk és békén hagyunk.” Viszont a rivális nemzet tagjai az idegen kutatót iránt bizalmatlanok s így gondolkoznak: „Tudja Isten, talán még egyet-mást bele is hamisított munkájába, a maga nemzete javára.” De ha nincsenek is ilyen titkos gondolataik, bizonyos, hogy inkább a maguk honfitársait, a maguk kutatói pártolják, még ha kevésbé értékesek is a munkáik. Így aztán a szegény idealista két szék közt a pad alá esik! Mert egy harmadik, mondjuk *X* nemzetől még kevésbé várhat segítséget, hiszen annak azután már végképpen semmi köze sincsen az egészhez.

*

Az eddig elmondottakból ez következik: ha a zenei folklóre nagy hálával tartozott is a nacionalizmusnak, ma az ultranacionalizmus annyit ért neki, hogy ez a kár sokszorosan meghaladja amazt a hasznot.

Mit kell tennünk, mit kell követelnünk? Minden kutatótól, tehát a zenei folklóre kutatójától is az emberileg lehetséges legnagyobb tárgyilagosságot kell megkövetelni. Munkája közben „igyekeznie” kell felfüggeszteni a maga nemzeti érzését mindaddig, amíg az anyag összehasonlításával foglalkozik. Az „*igyekezni*” szót szándékosan használom és különösen hangsúlyozom, mert ez a követelmény elvégre is csak eszmény, amelyet lehetőleg meg kell közelíteni, elérni azonban aligha lehet. Mert végre is az ember tökéletlen teremtmény és gyakran érzéseinek rabja. És éppen az anyanyelvvel és a hazai dolgokkal kapcsolatos érzések a legöszöntszerűbbek, a legerősebbek. De az igazi kutatóban okvetlenül legyen annyi lelkierő, hogy ezeket az érzéseket, ahol kell, megfékezze és visszaszorítsa.

(Tükör, 1937. V. évfolyam 3. szám)

Új lemezek (részlet)

Írta: Polgár Tibor

Páratlanul érdekes hanglemezekről számolhatunk be ezúttal a Tükör olvasótáborának. A Magyar Tudományos Akadémia népzene-gyűjtésének keretében egy 25 lemezoldalra tervezett sorozat első nyolc oldala jelent meg nemrégiben Pátria hanglemezen. A nyolc oldalon 25 eredeti magyar parasztdal hallható, eredeti előadásban, a szó legszorosabb értelmében „a nép ajkán”. Bartók Béla és Lajtha László közreműködésével készültek ezek a felvételek, a lemezek maga a nép: idős parasztasszonyok, -emberek énekelik a dalokat a maguk szűzies tisztaságában, természetesen minden hangszeres kíséret nélkül, úgy, ahogyan otthon a falujukban „danzolják”, meg ahogyan kiki az öregapjától, öreganyjától hallotta. A dalok végén, aki éneklő, bemondja a nevét, korát és illetőségét is. Ezekben a felvételekben az az érdekes, hogy most első ízben hallhatja bárki, aki érdeklődik iránta, az ősi, eredeti népdalokat *valóságos formájukban*. Bartók, Kodály, Lajtha és a többi nagyszerű népdalkutatónk eddig fonográf-hengerre vették fel a népdalokat és onnan jegyezték le a kótára azokat. A fonográf-hengerek azonban a nagyközönség számára nem voltak hozzáférhetőek, de nagyon élvezhetőek sem lehettek primitívségüknél fogva. Most, hogy az em-

lített néhány dal, tökéletes felvételi technikával, modern gramofonlemezre került s üzleti forgalomban van, a lemezgyűjtőknek bizonyára igaz örömet fog okozni. A dalok éneklési módja persze kezdetleges, mert hiszen, mint említettük, *nem produkcióról*, hanem rendkívül érdekes *népzenei dokumentumokról* van itt szó. Bámulatos azonban, hogy a nem is könnyű melódiájú dalokat az egyszerű emberek aránylag milyen pontosan, milyen jól kivethető ritmusban énekelik. A 25 dal között huszonnégyet énekelnek, kettőt pedig „hosszú furulyán” – egy régi, primitív népi hangszeren játszanak. Kedves az előadók elfogódottsága a „masina” előtt, de érdekes az is, hogy némelyikük viszont milyen bátran, elfogódottság nélkül fújja a nótát. Köszönet, az utókor nevében is, az Akademiának és mindazoknak, akik ezeknek a páratlanul érdekes felvételeknek létrejöttét elősegítették. Egyébként örömmel közölhetjük, hogy a lemezek megjelenése után a varsói egyetem zenei osztálya, a bécsi rádió, a dán és a svéd rádió és az amerikai Gramo-Club azonnal kiküldettek maguknak egy-egy sorozatot. Az ősi magyar népdal meg is érdemli ezt az érdeklődést. (Megjelent a Tükör című folyóirat Muzsika című rovatában. 1937. V. évfolyam 3. szám)

Emléktábla Tóth Ferencnek

Kalocsán, 2010. szeptember 15-én ünnepélyes keretek között avatták fel Tóth Ferenc koreográfus emléktábláját a Szent István úti lakása falán. A táncpedagógus neve Kalocsán és országszerte is összefonódik a néptáncsal. A kiváló tanító több generáción keresztül oktatta a gyermekeket a népművészet azon ágára, ahol a legkisebbek a zenével és a tánclelésekkel együtt ismerték meg a népi kultúrát. Munkásságát elismerve élete során számos kitüntetést vehetett át. Az emléktábla-avatáson Novák Ferenc koreográfus, Tóth Ferenc kollégája beszélt a barátságokról, a koreográfus munkásságáról, majd Farkas Éva táncpedagógus, mint egykori tanítvány emlékezett vissza neves tanárára. Az ünnepséget Török Gusztáv Andor, Kalocsa város polgármesterének beszéde zárta, aki többek között elmondta: két évvel ezelőtt döntött a képviselő-testület, hogy a város emléktáblával tiszteleg Tóth Ferenc emléke előtt. A bronz-domborművet Cséry Lajos szobrászművész készítette.

Boldog vagyok, hogy itt állhatok Tóth Ferenc hajdani lakóháza előtt, abból az alkalomból, hogy végre egy magamfajta – a tánc, a népművészet iránt elkötelezett – személyiségnek emléktáblát helyez el hálából az utókor.

Szomorú, hogy azt kell mondanom: utókor. Ez az elmúlást jelenti, de az örömet is, mert ezzel az emléktáblával egy kicsit az örökkévalóságot is jelzi. Aki erre sétál, vagy azok a gyerekek, akik remélhetőleg időnként ide jönnek egy-egy szál virággal megemlékezni, azok elgondolkoznak majd, hogy itt élt egy nagyszerű, emberségében felülmúlhatatlan pedagógus és koreográfus mester, aki az egész életét egy csodálatos kultúra megőrzésének és újratérésének szentelte.

Tevékenységének egyes szakaszát sok megtisztelő díjjal jutalmazta a megye, a város, melynek díszpolgára lett, az Örökség Gyermek Népművészeti Egyesület, majd a Köztársasági Érdemrend középkeresztjével az állami elismerést is megkapta.

Utójára 1998 márciusában találkoztunk. Egy helyi adó számára ő maga készített nyilvános, kettős interjút Foltin Jolánnal és velem. Mint interjúkészítő is olyan volt, mint az életben. Mosolygós. Én úgy emlékszem, hogy a beszélgetés végig jókedvű volt, a komoly témák ellenére is sokat nevtünk, és gondolom, a közönség is jól érezte magát. A beszélgetés után fehér asztal mellett is ugyanilyen vidámak voltunk. Ha az életben voltak is nehézségei,

ő mindig kedélyes, és kora ellenére irigylésre méltóan fiatalos volt. (Egy évvel volt idősebb nálam.)

Táncról, gyerekekről gyönyörűen tudott beszélni, mesélni. Meg a paprikáról – melynek ő is természetője volt – úgy tudott regéket mondani, mint a leghíresebb borászok a szőlőhegyek nedűjéről. Annyira, hogy abban a bográcsban, melyet ő adott az interjú alkalmából ajándékba, a kalocsai paprikával főzött ételeim a mai napig rá emlékeztetnek. Szinte látom a sok csodálatos gyermeket színpompás kalocsai ruhákban, akik az ő vezetésével vitték, terjesztették szűkebb hazájuk szellemi kincsét, a dalt, a viseletet és a táncot az országban és a nagyvilágban.

Az 1998-as tavaszi interjú után nem sokkal felhívta Foltin Jolánt, és mintha egy közömbös hír lenne, bejelentette: „Képzeld Jolikám, halálos betegségem van, gyógyíthatatlan.” Joli sírva adta tovább nekem és azt mondta: „Képzeld el, ezt is mintha jókedvűen mondta volna!”

Hihetetlen sok szépség és életszeretet szorult ebbe az emberbe. Ezt pedagógiai munkájába, táncaiba bele tudta építeni. Ebből lett egy csodálatos emberi életmű-katedrális, melyet remélem ebben a városban az idő nem fog kikezdeni.

Novák Ferenc

(Elhangzott Tóth Ferenc emléktáblájának avatásán, Kalocsán, 2010. szeptember 15-én.)

NÉPZENE- ÉS NÉPTÁNCKURZUS

A 2003 óta működő „Eleven ördög” moldvai néptánckurzus célja a magyar népi kultúra behatóbb megismertetés. Ezért is szerepel a tanítási tervben a népi énekszövegek, illetve gyűjtött elbeszélések elemzése, amelyek révén a magyar nyelv egyik legrégebbi változatát ismerhetjük meg, valamint ezzel párhuzamosan a régi magyar falusi életformát, hitvilágot is. A kurzuson gyakorta részt vesznek meghívott előadók, táncosok, zenészek Csángóföldről (Hodorog András, László Katalin), és más néptáncok képviselői is, mint például Balogh Zsolt (cigány táncok), Anoop, Vijay Rana (radzsasztáni táncok). Célunk rácsodálkozni és elsajátítani más kultúrából származó művészeteket, ezáltal gazdagítani és sokkal inkább tudatosabbá tenni a miénk művelését. A kurzuson minden korosztály részt vehet, előzetes táncos képzettségtől függetlenül. A tanfolyam vezet: Ábrahám Judit.

AVKE, 1013 Budapest, Krisztina krt. 59/b.

Keddenként 16:00-18:00 h

Telefon: +36 20 521 2069

www.abrahamjudit.com

Hangszerek, Tokok, Kellékek, Javítás

Népzenei CD-k teljes választéka
ÓVODÁKNAK, ISKOLÁKNAK
KEDVEZMÉNY

Cím: Budapest VII., Dohány u. 84.
Bejárat az Almássy utca felől
telefon/fax: 351-3341,
Mobil: 06/30 954-9903, 06/30 399-5042
E-mail és Web Site:
pro@t-email.hu, <http://www.afolk.hu>

Nyitva tartás:
hétfőtől csütörtökig: 10:00-17:30,
pénteken: 10:00-17:00

FELHÍVÁS TÉGLAJEGYEK VÁSÁRLÁSÁRA

2010. szeptember 1-én Szamosújváron elkezdődött a Mezőségi Kemény Zsigmond Szórványoktatási Központ felépítése és október 9-én megtörtént a hivatalos alapkövetétel. A szamosújvári és a mezőségi magyar közösség anyanyelvi és nemzeti önazonosságának megőrzéséhez jelentősen hozzájárulhat egy igényes, reprezentatív oktatási intézmény. Kérjük, támogassák téglajegyek vásárlásával ennek az épületnek a felépítését! A téglajegyek címletei ezertől egymillió forintig (10-10.000 RON; 5-2.500 €) terjednek.

A számlaszámok és további információk megtalálhatók a Téka Kulturális Alapítvány (Fundatia Culturala Téka) honlapján: www.teka.ro

Paksa Katalin: Az ugrós táncok zenéje

Az ugrós táncok zenéje című könyv az ugrós táncfajta összefoglaló monográfiájának első köteteként jelenik meg, a L'Harmattan Kiadó gondozásában. A táncpéldatárat közreadó második kötettel és az e táncokat bemutató harmadikkal együtt az ugrós típuscsalád forrásainak kritikai kiadását szolgálja.

A forráskiadás a magyar néptánckutatás hosszú ideje aktuális és fontos feladata, amely olyan művekkel dicsekedhet már, mint például Martin György körtánc-monográfiája (1979) vagy Lányi Ágoston, Martin György és Pesovár Ernő körverbunkokról szóló összefoglalója (1983). E körbe tartoznak az egy falu, egy megye, valamint az egy tájegység táncagyományát bemutató regionális kötetek (pl. Somogy, Rétköz, Vas megye) és a táncos egyéniségek tudásanyagát bemutató könyvek is. Martin György e három jelentős integráló elv – a típus, a régió és a táncos egyéniség – egymást kiegészítő, együttes alkalmazásával tervezte meg a magyar néptánckincs szisztematikus közreadását, közöttük az ugrós tánc típust is. A fent felsorolt kötetek e terv megvalósítását szolgálták. Az eddig elkészült munka jelentős, de csak kezdeti lépésnek minősül, ha meggondoljuk, hogy a táncanyag minősített (tehát nem minden dokumentumra kiterjedő) „összkiadása” érdekében még legalább 5 nagyobb típusmonográfia, 30 altípus-monográfia és 10 személyi monográfia megírására van szükség. A folyamatos munkát eddig a kutatás egyenetlensége és a forrásanyag viszonylagos bősége mellett a személyi, anyagi és infrastrukturális gondok nehezítették. Az ugrós tánc monográfiájának létrehozását most a széles szakmai összefogás tette lehetővé, amely a népzene-kutatók és a fiatalabb táncutató nemzedék érdeklődésének és áldozatvállalásának köszönhető.

Az ugrós táncok zenéjének teljes körű földolgozása mind a népzene-kutatás, mind a néptánckutatás szempontjából igen figyelemreméltó vállalkozás, mely mindkét tudományág szempontjából új, eddig föl nem tárt ismereteket hozott. Jól beleillik abba a sajátos kutatási irányba, amely a táncot és zenét nem önmagában, hanem a maguk szinkretikus egységében (a kinetikus, zenéi, drámai, játékos stb. elemeit közösen) vizsgálja, a társjelenségek szinkron egymásmellettségében és egymásutánosságában. Magyarországon az 1950-es évek óta népzeneészek és néptánckutatók együttműködése révén több olyan tánczenei vizsgálat folyt, amelyek táncváltozatok egy-egy cso-

portját egy táncrégió, egy tánc típus vagy regionális altípus keretében kutatta. Ezek közül kiemelkednek Martin György munkái, aki mint népzene- és néptánckutató, sokat tett a téma elméletének és módszertanának kidolgozásáért. Nemzetközileg is jelentősek a magyar néptánckincs zenekíséretének rendszertani vizsgálatában és történeti összehasonlításában elért eredményei, amelyek hozzájárultak a Kárpát-medencei néptáncok tipológiájának kialakításához és történeti rétegeinek megállapításához. Ebben a tánczene muzikológiai sajátosságai és a táncval való összefüggése igen fontos szerepet játszott.

Az ugrós tánc típus zenéjének módszeres elemzése, amelyet Paksa Katalin könyve nyújt, ezt a kutatást vitte tovább a régi táncréteg „legjelentősebb” típuscsaládjához kapcsolódó dallamkészlet vizsgálatával.

A Kárpát-medence talán legtöbb elméleti tanulságot hordozó, legtöbb szakmai föl-készülést igénylő tánc típusának – az ugrós típuscsaládnak – kísérőzenéje a maga széles földrajzi elterjedtségével, mélyre nyúló történeti gyökereivel, változatgazdagságával és tipológiai sokrétűségével nem kis feladat elé állította a kötet szerzőjét és munkatársait. Az egyik nehézséget a kötet „nyersanyagának” módszertanilag megfelelő összeválogatása jelentette. Ennek szigorú szempontjait a kötet „Tánc és zene” című bevezető tanulmányából ismerhetjük meg. A másik fontos feladat a rendszerezés szempontjainak kialakítása volt. Paksa Katalin nem elégedett meg a dallamok egyszerű áttekintésével, pusztán katalógizálásával, hanem elvégezte a teljes tánczenei anyag stílári elemzését, és föltárta földrajzi elterjedtségét, történeti összefüggéseit is. Ezáltal az ugrós táncok zenéjét beillesztette a magyar népzene stílusrendjébe, tipológiai rendszerébe, biztosítva a népzene-kutatás és a néptánckuta-

tás eredményei közötti elméleti „átjárhatóságot”. Tánczenénk kutatásában új ismereteket hozott az ugrós dallamok táji változatainak megkülönböztetése, metrikai sokféleségük föltárása egy viszonylag egységesnek mondható, terjedelmes zenei anyagon belül.

A kötet anyaga az énekelt és a hangszeres dallamokra egyaránt kiterjed, azonban nem foglalkozik a hangszeres előadás egyik fontos területével: a dallamok hangszeres kíséretének harmóniai sajátosságaival. Ezek bővebb kifejtését majd a harmadik kötetben találhatják az érdeklődők a tánc és zene forma-szerkezeti összefüggéseinek bemutatásával együtt.

Az első kötetben kialakított, mindhárom kötetre érvényes hivatkozási rendnek köszönhetően az érdeklődők könnyen eligazodhatnak majd a sorozatban, és nehézség nélkül azonosíthatják az összetartozó tánc- és zenei elemeket.

Paksa Katalin törekedett a főszerkesztő – Pesovár Ernő – eredeti elképzelésének megfelelő szóhasználat kialakítására, harmóniába hozva azt Martin 1979-ben közreadott tipológiájának fogalomrendszerével. A típuscsaládok, regionális altípusok, változatcsoportok fogalmát a Magyar Néprajzi Lexikon 5. kötetében a Martin által írt „tánc típus, táncfajta” címszó értelmében használják. Ezek mellett előfordulnak még az „ugrós karakterű”, „ugrós jellegű”, „ugrós stílusú” táncok és ezekhez hasonló kifejezések is a kötetben, de ezek inkább a táncok jellemző mozdulat típusára, semmint azok tipológiai hovatartozására utalnak. A Pesovár Ernőtől és Martin Györgytől származó idézetekben rendszeresen előfordulnak terminusbeli eltérések. Ezeket a megjelenési idejüknek megfelelő kutatástörténeti kor-szak szóhasználatára szerint kell értelmezni.

Felföldi László

A kovács meg az ördög

Hol volt, hol nem volt, volt egyszer valahol egy kovács, aki mindenholyan megunta már az életét. Nem volt a faluban javítandó szerszám, kapa, eke, ritkán esett le a lovak lábáról is a patkó. Azt mondja egyszer:

– Bárcsak jönne már értem és vinne el az ördög!

Az ördög abban a pillanatban ott termett és azt mondta a kovácsnak:

– No, ha hívtál, kedves barátom, itt vagyok és gyere velem!

Akkor már megijedt a kovács, nem gondolta, hogy a kívánsága ilyen hamar teljesül.

– Jól van, jól! – azt mondja. – Anynyira azért nem sürgős. Várj még egy kicsit! Van énnekem egy műhelyem, ott még van egy kis elintéznivalóm. Előbb ott körülnézek, mi hiányzik. Mikor mindent rendbetettem, máris mehetünk. De van nekem tizenkét inasom is, azokat is el kell igazítanom, hogy mit hogyan csináljanak, ha én már nem leszek. Aztán már nem bánom, megyek veled.

„Az égig érő almafa” című kötet új, eddig fehérfoltnak számító vidékről, a Dráva és a Mura folyó találkozásának környékéről gyűjtött mesevilágot tárja az olvasó elé.

A kötet az itt élő magyarok, horvátok, beás-cigányok által magyarul továbbadott meséit tartalmazza, amelyeket Eperjessy Ernő saját örülési gyűjtéséből válogatott. Ezekben is találkozhatunk a más európai mesékből ismert tündérekkel, a többfejű sárkánnyal, varázslatos fordulatokkal, az igazság győzelméért küzdő szegénylegényekkel, a házsártos asszonnyal, a furfangos cigánnyal és az ostoba ördöggel, a ravasz rókával, valamint legendákkal, melyekben a Földön vándorló Isten a fősvény embereket bünteti. Egyes motívumok változatai az egész országban ismertek, eredetük esetleg az ókor világában keresendők, vagy a Balkán felől érkezhettek, olyan is található, amelyet kétségtelenül egykoron a két folyón az Alpokból fát úsztató tutajosok hozhattak ideig.

E mesekönyvet jó szívvel ajánljuk, s azal a szándékkal bocsátjuk útjára, hogy a gyermekek és a felnőttek egyaránt örömmel forgathassák és a tudományos kutatásnak is hasznára legyen!

(A kötet kiadója a Magyar Néprajzi Társaság, Budapest, 2010.)

– Jó! – egyezett bele az ördög. – Menjünk a kovácsműhelybe.

Amikor a műhelybe értek, a kovács megint egyezkedni kezdett az ördöggel.

– Hallod-e? Úgy tudom, nagyon hosszú és fárasztó az út a pokolig. Állapodjunk meg abban, hogy ameddig én tudom az utat, addig én viszlek téged. Azután meg te viszel engem.

– Jól van! – egyezett bele az ördög, és már akart is felülni a kovács hátára.

– Hohó! Várjál csak, barátom! Nem úgy van ám az, hogy te csak úgy egyszerűen fölmászol a hátamra. Mert én nagyon gyorsan futok ám veled, s félek, hogy elveszítelek. Legjobb lesz, ha belebújsz egy zsákba, azt könnyebben fogom a vállamon.

Az ördög bele is bújt a zsákba, a kovács felkapta a vállára, onnan meg az üllőre. A tizenkét inas meg kalapáccsal laposra verte az ördögöt. Vége lett. Így aztán a kovács jó darabig békességben élt. Ördög nincs, a műhely jól ment. Közben telt-múlt az idő, a kovács jó módjában megint unni kezdte az életét.

– Az ördögöt elintéztem, szétvertem az üllőn. Ő már nem jön értem. Most a mennyországba megyek szerencsét próbálni.

El is indult a kovács gyalog. Ment, mendegélt, a tarisznyában elemőzsiát, szöget és egy kalapácsot vitt magával, mint ahogy egy kováchoz illik. No, meg egy csutora bort. Mikor már közel ért a mennyországhoz, Szent Péter észrevette.

– Légy szíves, Szent Péter, engedj be engem a mennyországba, hadd nézzek egy kicsit körül! Mi újság van itt nálatok? – azt mondja.

– Mégis, hogy gondold? Ide semmiképpen nem jöhetsz be, mert itt csak ártatlan gyerekek, meg öreg nénikék vannak, akik mind büntelenek. Neked itt semmi keresnivalód nincs!

– No, nem baj, ha nem engedsz be. De hoztam egy kis hazai bort, ha óhajtod, szívesen megkínállak vele. Igyál egyet a csutorámból!

Szent Péter nem is kínáltatta magát sokat. Egyik kezével fogta az ajtót, a másikkal meg ivott egyet. A kovács meg ezenközben a hóna alatt besurrant a mennyországba. Ott ledobta a tarisznyáját és ráült. Péter nagyon mérges lett és ki akarta tessékélni.

– Mars ki! Mondtam már, hogy neked itt nincs helyed.

– Ejnye, ejnye, Szent Péter! Neked semmi jogod engem kitessekélni, mert én nem a mennyországban ülök, hanem a tarisznyámon.

Úgyhogy nem tudták kitenni. Hanem a kovács észrevette, hogy az ördög, aki érte jött és az inasok agyonverték, az is ott van a mennyországban. Lelkeket főzött egy katlanban. Odamegy a kovács.

– Hát te hogy kerültél ide? – kérdezi a kovács.

– Hogyan, hogyan? Miközben az inasaid laposra vertek, annyit szenvedtem, hogy Szent Péter megbocsátotta az összes bűnömet. Most itt vagyok.

No, erre a kovács adott neki egy akkora pofont, hogy kirepült a mennyországból.

Különben ez a kovács mulató ember volt, szerette a muzsikát. Meghallotta, hogy valahol szépen szól a trombita, hegedű. El is indult abba az irányba, hogy kicsit mulasson. Az angyalok, meg mindenféle ájtatos öregasszonyok amolyan szép lassú, nekik való nótákat fújtak. Ő meg szeretett volna nagyokat rikkantani. Rá is szóltak, hogy maradjon csendben és hallgassa a szent énekeket. Így már nem is tetszett neki annyira az egész, otthagytta a mennyországot, elindult a pokol felé, hogy megnézzze, mi újság van ott.

Mikor már közel járt a pokol kapujához, az ördögök messziről észrevették, hogy jön a kovács. Mivel már a pokolban is tudtak róla, hogyan intézte el egyik kollégájukat, nagyon megijedtek, nem engedték be a kapun. Ahány ördög csak otthon volt, az mind nyomta a tenyerével az ajtót. Ő meg fogta a kalapácsot, a szögeket és az összesnek a kezét rászögezte az ajtóra, úgy, hogy azok ajtóstól együtt, jajgatva menekültek beljebb a pokol fenekére.

Akkor gondolkodóba esett a kovács:

– Ej! Voltam a mennyországban, onnan kitessekéltek. A pokolban sem örültek nekem, nem láttak szívesen. Itt sem érzem magam jól, ott sem. Ha jól meggondolom, mégis csak a földön a legjobb.

Ezzel a kovács fogta a tarisznyáját, visszaindult haza és tizenkét inasával együtt ma is boldogan verik a vasat, ha meg nem haltak.

A méz

Egyszer édesapánk egy üveg mézzel tért haza valahonnan. Végignézett rajtunk, s az üveget magasra emelve, nagy komolyan azt mondta:

– Na, édes gyermekeim! Ebben az üvegben *gyermekhalál* lakik. Aki ebből eszik, azt a *gyermekhalál* elviszi, és a pokolba beteszi, s a rossz emberek között elégeti!

Ezzel az üveget bevitte a tisztaszobába, és feltette a szekrény tetejére.

Mivel soha életünkben mézet nem láttunk, mindig nagy félelemmel tekintettünk az üvegre. Mikor szüleink elmentek hazulról, még az ajtót is letakartuk egy pokróccal, hogy ne is lássuk.

Egy nap a szüleink elmentek Csíkszeredába, a vásárba. Mielőtt elindultak volna, a legidősebb nénémnek megmondták, hogy mire ügyeljünk, mit kell dolgoznunk, míg ők odalesznek. Legfőképpen a házra és a majorságra ügyeljünk!

Alig, hogy a szekér után betettük a kaput, valamennyien vad hancúrozásba kezdtünk. Szinte észrevétlenül futott el a nap. Az ételt, amit kivettek nekünk, megettük, de egyébbel nem törődtünk. Az állatokra rá se néztünk, ki merre látott, arra ment játszani.

Napszentületkor a néném valahogy öszteterelt bennünket, és sebesen munkához láttunk, hogy mindent eligazítsunk, mire apámék hazajönnek. Egyikünk fejni ment, a másik a dísznókat etette, a harmadik a tyúkokat számlálta, a negyedik a tojást gyűjtötte össze a fészkekből. A legkisebb testvérünk is segítette a lázas munkában. Egyszer csak Julcsánk kétségbeesetten felkiáltott:

– Hiányzik három tyúk! A kicsi kopasznyakú, a veres és a kontyos!

Ahányan voltunk, annyi felé futottunk. Kerestük a tyúkokat a szérún, a kertben, az istálló mögött, a szomszédokban, de hiába, nyomuk veszett. A néném keservesen sírni kezdett. Szótlanul álltuk körül. Tudtuk, hogy nagy verést kap és jut belőle nekünk is. Julcsánk bement a tisztaszobába, mi mind utána. A néném leemelte a szekrény tetejéről a *gyilkos üveget* és az asztal közepére tette. Kijelentette, hogy inkább meghal, mint hogy elszenvedje az elkőborolt tyúkókért járó nagy verést. Félelemmel teli csodálattal tekintettünk rá. Mind az öten összetett kézzel, sírva imádkozni kezdtünk. A Miatyánk után Julcsa elszántan belemerítette a kanalat a sárga, nyúlós *méregbe*, s csukott szemmel a szájába vette. Aztán sorra mind, mi is bekaptunk egy-egy kanállal, majd újra meg újra körbejárt a kanál, amíg csak az üveg ki nem ürült. Akkor valamenny-

nyien lefeküdtünk a nagy ágyba, és vártuk, hogy eljőjön értünk a *gyermekhalál*.

Sokáig feküdtünk szótlanul, remegve. Egészen besötétedett. Egyszer csak zajt hallottunk a tornácon. Julcsánk szorosan átölelt bennünket. Éreztük, eljött az utolsó óránk. Rémülten kapaszkodtunk egymásba, pisszeni se mertünk.

Apánk nyitotta ki az ajtót, csodálkozva kérdezte:

– Mit csináltok? Mi van veletek? Miért vagytok itt mind kinyúlva?

Anyánk rosszat sejtve öcsénk fejére tette a kezét:

– Tán csak nem vagytok betegek?

Julcsánk siralmas hangon megszólalt:

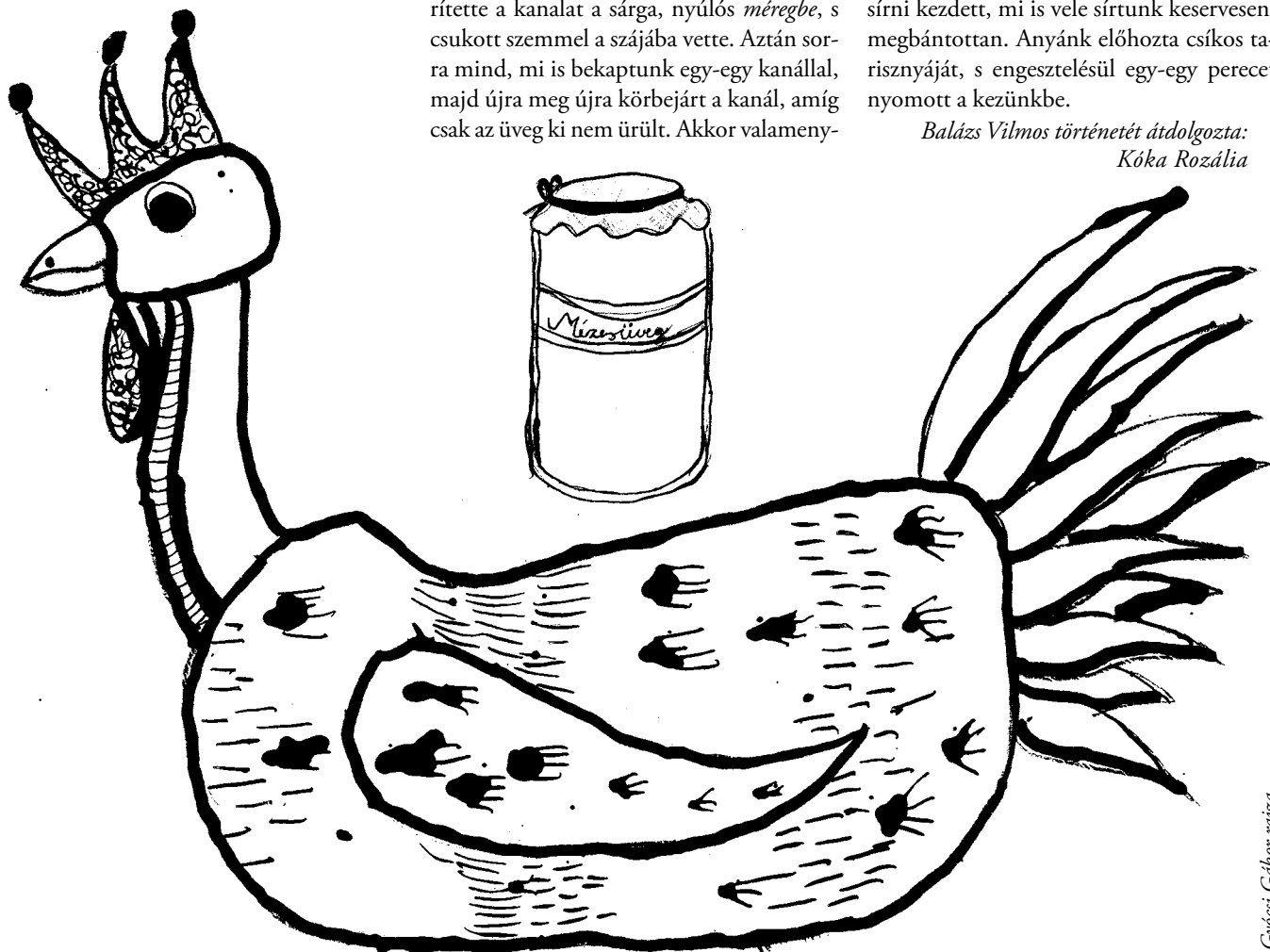
– Elveszett három tyúk, s bevettük a *gyermekhalált*.

Apánk felemelte az asztalról az üres mézesüveget, s kacagni kezdett. Úgy kacagott, hogy hullt a könnye, a térdét csapkodta nevetésében, majd elkomorult.

– Keljetek fel, butacsák! Ne féljetek! Az üvegben méz volt, nem *gyermekhalál*. Csak azért mondtam, hogy méreg, hogy meg ne egyétek.

Nem mozdultunk. Nénénk csendesen sírni kezdett, mi is vele sírtunk keservesen, megbántottan. Anyánk előhozta csíkos tarisznyáját, s engesztelésül egy-egy perccet nyomott a kezünkbe.

Balázs Vilmos történetét átdolgozta:
Kóka Rozália

Gyöcsi Gábor rajza

Festeni szeretnék!

Beszélgetés H. Molnár Magda festőművésszel

Hvar szigetén, Jelsa városkában beszélgettem H. Molnár Magdával. Az üdülőházunk mögé, óriási fenyőfák alá telepedtünk le, hogy senki ne zavarjon bennünket. Alattunk a szeptemberi napfényben ragyogó Adria kéjke csillámlott, fodrozott. Ameddig csak a szemünk ellátott, Isten teremtette, s ember alkotta szépségek özöne vett körül. Pálmafák, dús fürtöktől roskadozó szőlőlugasok, olajfák, vörös termésüket ringató gránátalma-bokrok, fügefák, szentjánoskenyérfa, hatalmas, virágzó kaktuszok, különleges virágok és mindenütt rozsmaring és levendula. Illatuk betöltötte az egész szigetet. A kikötőből felhallatszott a vidám utasokkal megrakott, hangos zeneszóval jövő-menő kirándulóhajók zaja. Körülöttünk, a bokrok között hangosan ciripeltek a kabócák. A délelőtti lágy zsongásba egyszer csak csengve-bongva belezendültek a jelsai harangok, jelezvén, hogy dél van.

Először is azt akartam tisztázni Magdával, hogyan is kerültem én ide. Ismeretségünk ugyan a betvenes évek elején kezdődött, azonban hosszú évtizedekig csak egyoldalú volt. Egészen ez év tavaszáig, amikor is Horváth Árpád, a néhai Egyetemi Színpad egykori igazgatója felkért, hogy meséljek a felesége Gellért Szállóban megrendezendő kiállításának megnyitóján. Örömmel igent mondtam, hiszen soha el nem múló hálával tartozom neki. 1974-ben, az Egyetemi Színpadon indult el előadói pályám, rengeteg segítséget, biztatást kaptam tőle. Magda sokszor látott engem, de szemtől szembe soha nem találkoztunk. A kiállítás megnyitóján, a sokadalomban mindössze néhány mondatnyit beszélhettünk.

Hamarosan újabb meghívás érkezett, menjek el a Magda által vezetett söjtöri alkotótábor záróünnepségére. Szabad voltam, elmentem, és megismerkedtem egy csapat lelkes festővel meg a kedves, vendégszerető helyi emberekkel. Néhány hét után már az Adriára hívtak, Magda unokaöccsének a nyaralójába, pihenni, két hétre. Csak az Isten tudja, mikor üdültem egyfolytában két hetet, talán ki sem bírom!

Az Adrián se jártam még, úszni sem tudok! Némi gyengéd unszolás után mégis elfogadtam a meghívást és mérnök barátnőmmel, Ilonával Jelsára utaztam.

A két hét hamar elszaladt. Különös, érdekes emberekkel ismerkedtem meg. Neves operaénekesnőnk éppen a Rózsalovag című Richard Strauss-opera bemutatójára készült. Megérkezett Mária, keramikus művész barátom is, költő férjével, aki mindvégig nagy lélegzetű költeményén dolgozott. A barátommal reggelente a közeli templomba mentünk misét hallgatni. Később, legtöbbször házigazdánk szíves kalauzolásával és autójával, a sziget kimondhatatlan nevű városkáit kerestük fel. Ötezer éves falu romjai közt bolyongtunk, másutt a római kor emlékeit csodáltuk, erődtemplomokban jártunk, aranyos román kori kápolnácskák festményeit, freskóit bámultuk, reneszánsz terecskéken forgolódtunk, pálmás sétányokon fagyaltotztunk.

Társaságunkban tíz festő is volt, ők az ország minden részéből érkeztek. Volt köztük nagytekintélyű, befutott idős mester, de a képzőművészeti egyetemen frissen végzett fiatal erdélyi lány és néhány műkedvelő is. A festők reggelente szétrebbentek, s a kikötőben, az öblökben, a hegyeken, a középkori hangulatot árasztó terecskéken telepedtek le festőszerszámaikkal. Csak késő délután tértek meg frissen festett képeikkel.

Esténként körülültük ezüsthajú házigazdánk asztalát a tamariszkusz lugasban. A közösen elfogyasztott jóízű vacsora után, s a szomszéd horvát gazda zamatos vörös és fehér borait kortyolgatva megbeszéltük a világ dolgait. Ki-ki mesélt az életéről, a családjáról, munkájáról, majd sorra felcsendültek rég nem énekelt, kedves népdalaink. Egy este Magda egyik mondata szíven ütött, valami nagy-nagy kíváncsiság támadt bennem, hogy jobban megismerjem. Napokig nem szóltam róla, de ahogy közeledett hazautazásunk ideje, előálltam a kéréssel, mesélje el nekem az életét, s ő nem szabadkozott.

Budapesten születtem 1935-ben, szülem ötödik gyermekeként. Édesanyám már négy fiút szült előttem, közülük kettő sajnos meghalt. Negyvenhárom évesen abban a reményben vállalt újabb gyermeket, hogy hátha kislánya születik.

Akkoriban Lajosmizse mellett, Örkénytelepen laktunk. Apámat Molnár Lajosnak hívták, az ő édesanyja, Kóródi Julianna úgynevezett hétszilvafás nemes volt, azaz kismemesi családból, s Kóródról származott. Apai nagyapámat Molnár Józsefnek hívták, ő már nem élt, amikor én megszülettem. Hídverő volt, abban az időben készültek a Dunán, a Tiszán a hidak, és ő minden hídépítésénél keszonmesterként dolgozott. Apám eredeti szakmája szerint hentes és mészáros volt, később lakatossá képezte át magát.

Édesanyám Fogarason született, Erdélyben, sajnos az ő szüleit sem ismerhettem. Nagyapám kötélverő, a nagyanyám csipkeverő volt. A gyermekeik mind az ő foglalkozásukat örökölték, a fiúk kötélverők, a lányok csipkeverők lettek.

Két és fél éves lehettem, amikor édesanyám egy szekérre felpakolt bennünket és Pestre költöztünk. Újpesten kötöttünk ki, méghozzá a téli kikötő közvetlen közelében, a külső Váci úton, a Váci út 20-ban. Ez a család szétesését jelentette. Nem édesanyám hibájából történt, hanem apám büne volt. Csak nagyon halvány emlékeim vannak ebből az időből. Rettenetes volt számomra a nagyváros, a sok ház, hiszen addig állandóan a szabadban, a homokban játszottam.

Anyu, hogy eltartson bennünket, minden munkát elvállalt. Nem csak, hogy házmester lett, hanem szövönöként is dolgozott, irodákban takarított, hétvégeken, az átkelőhajón pénztáros volt. A természet-szeretetem valószínűleg innen ered, mert a Népsziget, akkori nevén a Szűnyog-sziget a csodát jelentette. Ott volt a sok-sok gyönyörűség fa, ott volt a Duna, annak a partján játszottam legtöbbet. Akkor volt együtt a családom, mert ugye, anyu volt a pénztáros, a kisebbik bátyám volt a jegykezelő, a nagyobbik bátyám vezette az átkelő

hajót, én meg a potyautas voltam. Hát én örökké a Dunán voltam! Akkor szerettem meg a vizet, és ez azóta is tart.

Annak ellenére, hogy apa nélkül nőttem fel, gyönyörű volt a gyerekkorom. Tizenhét és tizenhat évvel idősebb bátyáim nagyon szerettek, anyu imádott, én is őt. Anyámnak gyönyörű hangja volt, szeretett énekelni, tudott jódlizni is, amit az édesanyjától tanult meg, mert ő erdélyi szász volt. Velünk lakott az egyik nagynéném, ő vigyázott rám addig, amíg édesanyám dolgozott. Az irodákban, ahol takarított, voltak ceruzák, színesek, papírok, néha kaptam belőlük, már akkor kezdtem firkálgatni, rajzolgatni. Amikor nem volt papír, voltak házfalak. Szénderábbal vagy bármivel telifirkáltam őket, mesehősöket rajzoltam, amivel minden kisgyerek kezd.

Mikor talákoztam igazi festménnyel? Elmondjam? Az egy szomorú történet... A házunkban nyolc lakás volt, háromban zsidó családok éltek. Mi reformátusok voltunk, nagy szeretetben éltünk együtt velük. Ha valaki süteményt sütött, adott a többi-

„Édesanyám, Molnár Lajosné Csutak Karolin.
(Fogaras, 1893 – Budapest, 1956)”

nek is. Most is nehéz róla beszélni. A zsidó barátnőimet mind elhurcolták, és egy se jött haza! Hét-nyolc éves lehettem, amikor elvitték őket a gettóba, ami tőlünk két házzal volt odébb. Tudtuk, hogy hol van a gettó hátsó kapuja, odamentünk hozzájuk játszani. Én átdugtam a lábam a kapu alatt, Mancsi visszadugta az övét. Mesélünk egymásnak, nevetgélünk. Ő se tudta, meg én se tudtam, hogy mi vár rájuk. Miután elhajtották őket, elmentem a gettóba és megnéztem, hogy hátha ott van még Mancsi vagy Évike, de már nem találtam ott senkit. Mindenki volt fosztva, csak az egyik szobában állt egy ócska tonettszék, és a falon lógott egy nagyon szép olajfestmény, egy női portré. Odahúztam a széket, felálltam rá és levettem, azzal, hogy ezt a nénit én hazaviszem. Anyukám azonnal visszavitte velem. Rám parancsolt: „Azonnal vidd vissza, akaszd a helyére!” Visszaakasztottam volna, de nem lehetett, mert a szék már nem volt ott. Akkor elhatároztam, hogy majd ha nagy leszek, ugyanilyen szép néniket fogok festeni.

A háborús eseményekben teljesen benne voltunk. Mindkét bátyámat elvitték katonának, engem anyu rövid időre levitt vidékre, a rokonokhoz, hogy védjen az éhségtől és a bombázásoktól. Akkor féltem a legjobban, mert állandóan hallottam, hogy bombázzák Pestet, szőnyegbombázzák Újpestet, és a mi házuk közel volt az Északi összekötő hídhöz. Napokig sírtam, csak akkor nyugodtam meg, amikor megtudtam, hogy a Váci út 20. épen maradt. Az összes többi közelünkben lévő ház bombatalálatot

„Molnár Mária Magdolna háromévesen.”

kapott. Akkor azt mondtam anyunak, hogy mindenképpen vele akarok lenni. Ezután végig pincézés, bombázás, éhezés! Olyan is volt, hogy láttam, amint szembejön velem a repülőgép és a bomba. Kiabáltam, hogy hasalj! A repülő a hidat akarta eltalálni, de a szemközi házat találta telibe. Nem is tudom, hogy minek volt köszönhető, de mi megmenekültünk, pedig akkor ott meghalt nagyon sok ember.

Rögtön '45 tavaszán a református egyház szervezett egy akciót. Egy csomó pesti gyereket összeszedtek, és három hónapra levitték őket vidékre, olyan helyre, ahol volt élelem és segíteni akarás is. Így kerültem Magyarbolyba. Csodálatos volt, hogy nem volt se légiriadó, se bomba! Emlékszem, gyönyörű virágos réteken jártunk a Karasica patak partján. A református pap felesége tanított bennünket. Éppen akkoriban született kisbabája, tanítás közben gyakran megszórtatta a kicsit. Amikor hazaértem, öt kilóval voltam több, mint amikor elmentem. Sajnos, rögtön elkaptam a hastífuszt, mert hát fertőzött vizeket ittunk. Bátyám a vállára kapott és hordozott egyik kórházból a másikba, hogy vegyenek be, mert nagyon magas a lázam. Már eszméletlen voltam, csak ködöt láttam, semmit és senkit. Végül megszántak a nem tudom hányadik kórházban, és betettek az elfekvő szobába, ahová azok kerülnek, akikről tudják, hogy élve onnan ki nem jönnek. Itt hét hétig fekvüdtem, de végül a saját lábamon jöttem ki. Tíz éves voltam, akkor kellett volna kezdenem az első polgárit, de az elmaradt. A következő tanévben ötödik osztályba mentem. Igyekeztem jól tanulni, mert láttam, hogy anyunak azzal szerzem a legnagyobb örömet. Ő is mindenben a kedvemben járt, néha nagy, barna csomagolópapírokat hozott. Én akkoriban már sorra olvastam a Jókai regényeket, s lerajzoltam a hősokeket, azzal tapétáztam ki a szobámat.

Nyolcadik után bátyám tanácsára gimnáziumba mentem. Anyu már súlyos vesebeteg volt, de még mindig dolgozott. Ragaszkodott hozzá, hogy én tanuljak, ha már a bátyáimnak ez nem adatott meg. Jó tanu-

„Egerben, 25-26 évesen.”

ló voltam a gimnáziumban, mellette négy évig egy kiváló újpesti és egy debreceni szabadiskolába is jártam rajzolni, festeni. Ez két igen komoly stúdium volt. A szakkört Kákonyi István szobrászművész vezette, a debrecenit Veres Géza és időnként Holló László. Az alapoktól kezdve mindenben végigmentem.

Annak idején, a Képzőművészeti Főiskolára való jelentkezéskor öt különböző technikával készült munkát kellett beadni, jeleslegesen. Volt benne olaj, pasztell, szénrajz, diópác és akvarell. Tematikában is mind másnak és másnak kellett lenniük. Első díjas lettem, nagyon örültem és biztos voltam benne, hogy felvesznek a főiskolára. Amikor megnéztem a listát, hogy kiket vettek fel, nem akartam hinni a szememnek. Tíz-szer is elolvastam és nem voltam rajta.

Fél évvel előtte történt, hogy apámat, aki politikai bűnösnek kilenc évig volt úgynevezett vizsgálati fogságban, hazaengedték, mert senki nem vallott ellene. Valójában én akkor ismertem meg őt. A felvételihez önéletrajzot kellett írni, engem ösztönösképp neveltek és én beírtam az apám dolgát is. Azt gondoltam, hogy jobb, ha beírom, mert ha később derül ki, akkor biztosan kilöknek a főiskoláról. Így hát mint megbízhatatlant, nem vettek fel. A második és a harmadik díjast se vették fel. A másodikat azért nem, mert egy szolnoki evangélikus papnak volt a lánya, a harmadikat azzal küldték el, hogy neki már nincs szüksége a főiskolára. Aki így tud rajzolni, éljen meg abból, amit tud! Nem tudok a sorsukról semmit.

Nekem már akkor udvarolt a férjem, Horváth Árpád, aki a Színház- és Filmművészeti Főiskola rendező szakára járt. Azt gondoltuk, hogy nincs mire várni az eskü-

„Esküvőnk. Budapest, 1954. július 29.”

vővel. Nincs semmink, egy év múlva se lesz semmink, megtartottuk szűk családi körben az esküvőt. Nagyon boldogok voltunk. Még nászutunk is volt. Gyalog és kerékpárral, sátorral mentünk a Balatonra.

Egy évig, amíg a férjem főiskolás volt, én a Gábor Áron Vasöntödében és Gépgyárban „udvari festő” lettem. Egy nagy marokcset volt a kezemben és irdatlan nagy tárgyakat kellett állványról míniummal lemázolnom. Elvállaltam, túlórában is, mert semmink nem volt, és tudtam, hogy ez csak egy évig tart. Ahogy a férjem lediplomázott, vidék következett. Az első munkahelye a Debreceni Csokonai Színház volt. Mondanom se kell, lakás nem volt, az albérletünkben olyan hideg volt, hogy a fejünk fölé kitergetett ruhák kőkeményre fagytak reggelre. Amennyi időt csak lehetett, azt mind a színházban töltöttük, mert ott volt fűtés. Siki Emil volt a vezető díszlettervező, hozzá kerültem, mint díszletfestő. Megint ecset volt a kezemben, már valamivel kisebb, mint előzőleg. Amikor Emil látta, hogy mindent úgy csinállok, ahogy kell, akkor komolyabb feladatokat is rám bízott. A híres Hamlet előadás szereplőinek a ruháját „brokatíroztam”. Ez azt jelenti, hogy úgy festettem meg, mintha bársony lenne arany hímzéssel. Amikor azt is megoldottam, akkor megdicsért és azt mondta: „Na, jól van! Most lesz egy Mozart-kisopera, annak a díszletét megtervezheted!” Ezt is sikeresen megcsináltam.

Ötvenhat nyarán megszületett Kati lányom. Anyósoméék Budapesten ideadták nekünk a kisházát. A férjem továbbra is Debrecenben dolgozott, én otthon voltam a kislánnyal. Aztán jött az októberi forradalom. Újpesten is komoly harcok vol-

tak, pincében voltunk napokig. Két háznak volt egy pincéje. Ott volt három kisgyermek. Az egyik kéthetes volt, három hónapos volt az én Katám, meg volt egy négyhónapos kislány is. A mamáknak a félelemtől elment az a pici tejük is, ami volt, nekem nem. Három gyereket szoptattam jó két hónapon keresztül, amíg újra nem lehetett tejet vagy tápszert kapni. Ez volt az én '56-os hőstetem!

Ezek után elkezdődött a vándorlásunk. A debreceni színházból a férjem átszerződött Békéscsabára. Ott már egy kicsivel nagyobb és fűthető albérletünk volt. Bútorunk semmi, Görbe Jancsiék otthagytak egy szekrényt, mert azt ők is úgy kapták. Katimat Békéscsabára nem vihettem, mert dolgoznom kellett. Akkor én ott a színháznál, amit csak lehetett, mindent elvállaltam. Plakátokat készítettem minden darabhoz, festettem a festőműhelyben, díszleteket készítettem, súgtam és még segédrendeztem is. Úgy nézett ki, hogy ez lesz az én utam. Egyszer anyósom telefonált, hogy jött egy levél a Képzőművészeti Főiskoláról. Nem tudom, hogy ki és hogyan működött közre, de tény, hogy az állt benne, válasszak, az iparművészetre vagy a képzőművészetre szeretnék-e menni. Akkor én már seholva nem mehettem, ott volt Kati lányom, a férjem, a munkám. Így aztán a főiskola kimaradt, diplomám nincs. Én ezért nem is nevezem magamat festőművésznek, én csak „plein air”, vagyis természetfestő vagyok. Erre viszont nagyon büszke! Látod, nem okoz problémát, ha kimegyek a tájba, én ott szeretek legjobban festeni!

A vándorlásunk folytatódott, elmentünk Egerbe, akkor született Évi lányom. Ott is voltunk négy évig. Amikor az egri színház

„Kirándulunk, negyven évvel ezelőtt, Kati, Árpi és én.”

megszűnt, feljöttünk Pestre. Árpi ezután a szakszervezetek által irányított munkásszállási körmsorok rendezője lett. Itt olyan embereknek kellett színvonalas előadásokat tartani, akik soha életükben színházban nem jártak. Néhol volt színpad, máshol csak egy kis pódium akadt, de azért helyet kapott ott is a színtiszta irodalom. Lerövidített operadarabokat is bemutattak. Több későbbi híres operaénekes kezdte ott a karrierjét, mint például Miller Lajos és Szüle Tamás is.

1973-ban férjem az Egyetemi Színpad igazgatója lett. Sokan kezdték ott a pályájukat. A Sebő Együttes, te is, Rozika, Fencz Éva. Fellépett ott rendszeresen Domokos Pál Péter, Cseh Tamás, Tompa László, Ambrus András, a Kecskés Együttes, Szabó András, Maczkó Mária, Márai Enikő, Havas Judit, Budai Ilona és még sorolhatnám tovább. A műsorok szerkesztőjeként Barlay Ö. Szabolcs és Medvigy Endre nevét kell megemlítenem.

Megint a nagyszülőknél kaptunk helyet egy ideig, míg végre sikerült elcserélni egri lakásunkat egy XVI. kerületi, nagy kertes ház egyik szép lakására. Időközben elvégeztem egy rajz-, majd egy szerkesztői tanfolyamot. Elhelyezkedtem a KIPSZER nevű vállalatnál, szerkesztő-rajzolóként – azt hittem, hogy ideiglenesen, de huszonnégy év lett belőle. Szerettem az ottani közösséget, ők is szerettek engem. Nagyon jól éreztem ott magamat, tudtam mindennek örülni, pedig közben több mint húsz műtéten estem át.

Egyik műtetem alkalmával olyan altatót kaptam, amire allergiás voltam. Volt néhány perc vagy pillanat, ami számomra nagyon emlékezetes, amikor magamban leszámoltam az életemmel, kész, vége! Megcsináltam a listát, ez történt, az történt, és hirtelen rádöbentem, hogy amit a legjobban szerettem volna életemben, az nem történt meg. Nem tudtam festeni, nem tudtam rajzolni! Mintha azt gondoltam volna: jaj, de jó volna még egy kicsit élni! Közben, míg én ezeket gondoltam, már ott volt a gégeész, már készült gégemetszést végezni rajtam,

„Évi lányunkkal, Londonban.”

mert feldagadt mindenem, a fulladásos halál állapotában voltam. S akkor végre lélegezni kezdtem, és visszakapaszkodtam az életbe. Amikor már a kórteremben voltam, a műtős fiú nevetve mesélte: „Tudja maga, miket beszélt? Nem azt mondta, amit mások szoktak ilyenkor, hogy élni akar, hanem azt kiáltozta, hogy festeni szeretnék, festeni szeretnék!” Azóta festek. Akkor elhatároztam, hogy nem várom meg a nyugdíjas koromat, pedig csak három év hiányzott belőle. Festeni fogok! Egy nagyon jó rajziskolát találtam, befogadtak a budapesti nyugdíjas rajztanárok körébe. Ott modellek is voltak. Harminc év után megpróbáltam visszahozni azt a tudást, amit már elfelejtettem. Nem volt könnyű, de azután sorra jöttek a csodák. Barcsay tanár úrnak megmutathattam a munkáimat, ő biztatott, hogy jó úton járok és irányt mutatott egy életre.

Az első kiállításom az EVIG Művelődési Központban volt, ahol mint amatőr festő kiállíthattam. A képeimet meglátta Simó József kerámikus művész, aki a porcelángyár igazgatója volt és a Kulturális Bizottság tagja. Meghívott, hogy állítsak ki a Pataky Művelődési Központban. Az intézménnyel szemben van egy templom és egy házasságkötő terem. A Kultúra Vállalat igazgatója éppen részt vett egy esküvőn, s a polgári és a templomi szertartás között bement a kiállításomra. Másnap kaptam egy telefont, mit szólnék hozzá, ha Londonban rendeznének nekem egy kiállítást, volna-e hozzá kedvem. – Nem is tudom! – válaszoltam. Ez egy fentről irányított valami lehetett, egészen biztos! Mondtam neki: – Igen, volna kedvem, de a képeim nincsenek mind bekeretezve! – Akkor igyekezzen! – felelte.

Harminc-negyven pasztellkréta képem volt, azokat gyorsan bekereteztettem és kivitték Londonba. Nem is akármilyen helyre, a város szívébe, a Foyles Gallery-be. Turistaként mentünk ki a lányommal, és mi raktuk fel a képeket. Még a megnyitó előtt két nappal gratulált nekem a teremőr, hogy legyek büszke, mert itt jártak a Sotheby's emberei és megvettek három képet. Akkor még nem tudtam, hogy kik ezek, életemben nem hallottam róluk. Kiderült, hogy

„Egy kis javítgatás. (Budapest, 1992)”

ők egy világszerte ismert képzőművészeti alkotásokat gyűjtő központ munkatársai, és csak azokat a műveket veszik meg, amelyek maximálisan a legjobbak.

Londonban szerencsés véletlenek sorozata esett meg velünk. Ismerősökkel is összetalálkoztunk, akik meghívták a barátainkat, úgyhogy a megnyitón rengetegen jelentek. Kézről kézre adtak bennünket. Meghívtak a BBC magyar adásába is egy interjúra. Három boldog hetet töltöttünk a lányommal Londonban.

Úgy elterjedt a híre londoni kiállításomnak, hogy sorban kaptam a meghívást Helsinki-be a Magyar Házba, Bécsbe az Európai Művészeti Galériába, majd Luzernbe, Baselbe, Bernaubá és Tongerenbe. Ettől kezdve minden évben volt kiállításom külföldön a Kultúra Vállalat rendezésében.

Tizenöt évvel ezelőtt a Gellért Szálló Teaszalonjában volt egy kiállításom, ott találkoztam Lajosmizse polgármesterével. Így kerültem az alkotótáborukba, ahol megismerkedtem jó néhány erdélyi festővel. Ál-

taluk jutottam el Gyimesfelsőlókra, Gyergyóba, Szatmárba.

Közben megtudtam, hogy az unokaöcsémnek, Molnár Károlynak épül itt, Jelsán egy apartmanháza. Gyönyörű a táj, gondoltam, jó lenne kialakítani egy kis alkotócsoportot, s hazavihetnénk a képeken egy kis Dalmáciát. Unokaöcsém támogatta az ötletemet. Ennek már hét éve, azóta legalább hetvenöt festő fordult meg itt tavaszunként és az őszi utószezonban, köztük magam is.

Boldogan járom én, ha lehet a Nyírséget, a Balaton környékét, nagyon szeretem a Tisza mentét és a Tatros partját is. Különösen kedvelem azokat a helyeket, ahol egy kis víz van. Megmászom a hegyeket is, látod, most sem vagyok rest felmászni rájuk a sokszor műtött lábaimmal. Télen főként portrékat festek, a lányaimról, unokáimról, a férjemről s a barátaimról. Így, hetvenöt évesen nagyon boldog ember vagyok, és örülök az életnek! Festeni szeretnék, amíg csak emelni tudom a kezem.

Lejegyezte: Kóka Rozália

DALMÁCIAI ESTE

Eltűnt e nap már.
Zengő kabócaírók,
elnémult szívvel

mélyzöld ecsetfák
parti őrzőjében –
sodródó félben

tenger és ember
között. Ne mocsanj. Kiköt,
jön a sötétség...

RAGUZA PARTJAINÁL

Alkonyvitorla
Raguza partjainál,
Kerek bástya véd

a kinti szélről.
Könnyű kezed nem érzem
a vállamon már:

Vége a szónak,
a szép tanításnak, a
holdnak a vízen.

ISTRIA VENDÉGE VOLTAM

Fél lábom billegő
olajkútak nem
ültek bőrömre

vérszomjas marással:
szűnyogtalan,
szelíd volt ez az este.

Felhőjárványok csapatait
a tekintet és
az adriai szél tovaűzte.

A vágyhajók, az időtlenek
vissza merültek a vízbe megint,
az elszakadt szerelem

piros bugyija
bebújt a szentek
rongyai közé.

.....

IN MEMORIAM ZRÍNYI

Csöndben vannak
az árulók ma éjjel,
mert az éjszakában
turbánok mozognak.

Őrjítő harsogás
dől majd a várkapukra;
Óh istenem, ne hagyd magunkra,
hajnalra minden csupa vér lesz...

Csöndben vannak
a betűk is ma éjjel,
pihen a penna, kalamáris,

könyvtárakban a mécskek
kihunynak, s ébred a kard. Jó úr,
kezed magyar istenek vezessék!

SOROK A KABÓCÁK ÉNEKÉHEZ

Amikor kimásztam a partra,
jó térdeimet
véresre marták tüskés csillagok.
Hátamon hullámok hátizsákja,
fejemre Hélios
a dárdáit dobálta,
azt sem tudtam,
hogyan hol vagyok...

Időre mentem, a hold
már közeledett a Fórum fölé,
rám vártak részeg,
dühödt alakok.
Ruhátlan voltam, s igaz szavú.
Tejút-tekintetű.
Vért habzó, hörgő csócselékhez
így nem szólhatok...

Becipeltek hát az
izzó porondra;
Oroszlánt üvöltött a rovar-publikum,
de a jó lény csak ült, csak ült velem.
Félrebiccentett fejjel nézett,
s nem értette, hogy
miért vagyok
még mindig meztelen...

*

Aztán megunták. Férgék
közé vetettek,
harsogó késekkel
fölgasogattak, nyelvemet
egy vad kutya kapta.

*

Szolgálónő mentett ki az
istenek kegyéből.
Kivitt a vízhez, s visszaszórt
oda, ahonnan jöttem;
tengeri csillagok közé

az alkonymagányú
ősi csöndbe.
Szép tuja ecsetje
rajzolja meg
emlékét valamelyik parton...

FÁBIÁN GYULA ANDRÁS VERSEI

ROSSZKEDVŐ ESZTÉTIKA (Világos elmék emlékére)

üldöz a hold ma
bukva merül be
emlék kutakba
mondattörmelék-
tenger takarta
alvilágba

országom – árva
orfeusz járja
elhagyott utad
énekszó lárma
kíséri – halál
ma így arat

éjjel naptűzben
kiszáradt múzsák
rekedt fűrészes
szava száll fel a
léthe vízből
s zeusz leomlott

karja az égből
kapaszkodót keres
ki vagy te mondd el
hívatlan festő
ki az ijesztő
túlvilágot is

kiszínezed ki
rendet raknál az
ázott tavaszban
beomlott házban
mi ez a falfehér
magány neked

jöttél börtönöktől
szűrős távoli
tájból és hoztál
szólándságot s ékes
lapra feszített
igazi képet

a hazáról és az
otthoniakról
kérek ígérd meg
látó – halmodon állva
maradsz még –
holdteli árva

éjeken át is
könyvbéli fényvel
intve a napnak
hogyan ő is maradjon
s bogozza titkát
ősi szavaknak

képnek tovább hisz a
szépség nemzetet
emel fel a fagyból
s röptet a nyárba

Széphalom, 2009, tél

LÉGY KÖNNYŰ PÁRA

Éjjel az Adrián,
a szerelem szigetei között
a vízlapon
fényfodru énekek lebegnek.

A szigeten tövis,
kaktuszok, és kistestű
kimérák horkolásától
ledőlnek a vétlen ciprusok,

a magány-majomkenyérfa.
Talán *nem remélt* harmóniát
hajt egyszer az örök
vergődés nyurga ága...

Szélnek kiteve sima arcod
– tedd le szépen
roncsolt ábrándok hárfáját
ezen a télen...

Légy zajtalan mosoly
mindenütt,
amit keres a lét imája,
légy fény *megint*.

Légy fény, és könnyű pára...

2010, ősz

VACSORA PULÁBAN

Estére érdes és sötét
kráter maradt a torkom,
a sós szélben kiszáradt.
A szomszám dalmát piros-
borral oltom, mielőtt
megrendelem a vacsorámat.

Közel a kikötő.
A hangja árad.
Rám lukakban bűvó
gond-polipok vigyáznak.
Pedig grillezve eszem őket,
s könnyed salátákat.

S az illír pincér,
a kedves barát,
mielőtt innen üres
zsebekkel elbocsátna,
viccekben fényezi magát,
s a sorsán csak nevet, nevet...

2010, ősz

TÉLKÖZELBEN (három haiku)

Eltört időben
Magam szenteltem mámor
papjává, őt nem.

Őt nem, a tavaszt,
a bukott angyalt, aki
voltál, s lehetnél...

S hogy most már nem vagy,
nem rezdül fűszál, levél
se: télbe értél.

Élő Népművészet – XV. Országos Népművészeti Kiállítás

Néprajzi Múzeum, 2010. október 29. – 2011. március 27.

Idén tizenötödör rendezik meg a népi kézművesség legszebb alkotásait bemutató kiállítást, amelynek helyszíne ezúttal a Néprajzi Múzeum. Az elmúlt öt év legjelentősebb tárgyait, mestermunkáit szakmai zsűri válogatta ki a beérkezett több ezer pályamunkából. A kiállítás egyik legfontosabb célja, hogy kiderüljön: a turistaközpontok, vásárok nagy részét napjainkban előntő, többnyire igénytelen, nem kézműves munkával készült, „népművészetként” árult tárgyak mellett létezik hiteles, igényes, mives tárgykultúra is.

Kérdés, van-e ma élő népművészet? Abban egyetérthetünk, hogy napjainkban népművészetről már nem beszélhetünk a klasszikus értelemben. Ám egyértelmű: az egykori paraszti kultúra számtalan eleme kínálja a lehetőséget a jelenkori felhasználásra. Úgy gondoljuk, vannak a népművészetnek olyan területei, amelyeknél megfigyelhető bizonyos folyamatosság, máskor azonban újra meg kell tanulni használni ezeket a tárgyakat. Hogy érdemes-e, valószínűleg nem kérdéses: ha a funkció még most is ismert, akkor a tárgyakban megfogalmazódó, sokszor évezredek tapasztalat biztosan segít, és azokról lemondani értelmetlen lenne. Nem egyszer sokkal alkalmasabbak a régi használati tárgyak újrafogalmazott, korszerűsített változatai egy-egy funkcióra, mint a helyettük kínált modern eszközök. Ilyen értelemben tehát jogosan szerepel kiállításunk címében a fogalom: élő népművészet. Sokszor főleg díszítésként kerül be egy-egy lakásba, használati érték nélkül, de észre kellene, hogy vegyük: nem egy mai alkotás igenis helyet követel magának napjaink tárgykultúrájában.

Ugyanakkor tény, hogy a kézműves hagyományok tradicionális átörökítése napjainkban már nem működik. A közvetlen átadás helyett szükséges volt új utakat találni, kidolgozni. Világszerte magyar modellként ismerik a hagyományok átadásának azt a módszerét, amikor néprajzkutatók, művészettörténészek segítségével, az eredeti gyűjtött anyag alapján, a technikák, stílusok, dí-

szítmények, a formavilág, a táji specifikumok tanulmányozásával, annak anyanyelvi szintű ismeretével jut el az alkotó a tudás olyan szintjére, ahol már a saját egyéniségét kibontakoztatva, önálló alkotásra is képes, nem csupán a korábbi tárgyak látványában is hű reprodukálására. Ezt az alkotói tevékenységet azonban már nem elsősorban a közösség ízlése szabályozza. Sokkal inkább esztétikai szempontok érvényesülnek a tárgykészítés folyamatában, bár természetesen továbbra is nagyon erős a hagyományok, az írott és íratlan szabályok tisztelete. Pontosan tudjuk mindezt: tanuljuk, tanítjuk is szakkörökben, kézműves iskolákban, tanfolyamokon, a mesterség technikai ismereteivel párhuzamosan.

A népművészet szó elég pontosan definiálja, miről is beszélünk: olyan, hagyományokból merítő kézművesség ez, amely nagymértékben alkalmazza a népművészet formanyelvét, és megpróbál minél nagyobb szeletet életben tartani ebből a vizuális nyelvből, a maga technikájával, művészi kifejezésével és értékeivel egyetemben.

Az Élő Népművészet címet viselő kiállítás alkalmat ad arra is, hogy elgondolkodjunk azon a két fontos kérdéskörön, amely a népművészet felfedezése óta szinte folyamatosan napirenden van a folytatással, a továbbéléssel kapcsolatban.

Az egyik fő kérdéskör, hogy miként használják ma, hogyan fogalmazzák újra az összegyűjtött, archivált népművészeti anyagot – hiszen például a XIX. század utolsó harmadában megpróbálták ugyan rögzíteni, majd hozzáférhetővé tenni a népművészeti tárgyak formanyelvét, gazdag és változatos mintakincsét, de a gyűjtések néha csak elemeket emeltek ki, a gyűjtők nem gondolkodtak egységben. Így sokszor az újrafogalmazás is csak a részletek felhasználását jelentette.

A másik fő kérdéskör az, hogy miként lehet ma bemutatni a népművészetet, a kor igényeihez igazítani az alkotásokat, helyzetbe hozni az alkotókat. Amennyiben ugyanis sikerül az alkotóknak a megélhetést biztosítani, úgy ez a tradicionális kézműves kultúra is fennmaradhat.

A fennmaradást ugyanakkor számos tényező nehezíti, és ezek közül csupán az egyik a turistaközpontokat, vásárokat el-

özönlő, minden eredetiséget, minőséget nélkülöző, géppel készült bővíliáruk tömekege. Azoknak a kézműveseknek a helyzete a legreménytelenebb, akik számára a mesterségbeli tudás a megélhetést jelenti: a piac felvevőképessége szűk, az energia, a nyersanyagárak emelkedése egyre nehezebbé teszik egyes mesterek (például a fazekasok) helyzetét. Sok az értelmetlen, automatikusan átvett, túl szigorú, bürokratikus intézkedés, amelyek az engedélyezési problémákkal együtt ellehetetlenítik a kézműves mesterek életét. Beszűkültek a kereskedelmi csatornák, alapvetően a hiteles népművészet értékei nehezen tudnak a piaci körülmények között érvényesülni. Hiányzik a speciálisan az igényes, színvonalas népművészeti termékek forgalmazására szakosodott üzlethálózat is.

Természetesen nem pusztán a fennmaradás a cél. Tudjuk, hogy a kézművesség az önkifejezés egyik eszköze. Ugyanakkor divat a természetes anyagokkal való foglalatosság, részben, mint tárgyalakítás, részben, mint a vizuális nevelés eszköze. A szociális, családügyi szervezetek keretein belül, az egészségügyi területén terápiaként használják a kézműves tevékenységeket. A fizikailag és szellemileg még aktív, de már nyugdíjas korosztályúak, a fogyatékkal élők, illetve a megváltozott munkaképességű emberek foglalkoztatása, a szenvedélybetegségből való kigyógyulás, vagy a folyamatban lévő gyógyulás területén hasznosíthatók a manuális tevékenységek, így a kézművesség is.

Egy másik oldalról nézve azonban még nagyobb a jelentősége a tradicionális kézművességnek: társadalmunk egyik legnagyobb problémája az egyén életének kilátástalansága, a tömeges elmagányosodás. A népművészetben, ezen belül a kézművészetben rejlik közösségformáló lehetőségek több területen is utat törnek maguknak. A kézzel végzett alkotómunka olyan értéket hordoz és közvetít, amelyek a ma embere számára is kapaszkodót jelentenek értékhiányos világunkban.

Környezettudatos, sokkal inkább emberközpontú, közösségformáló, új típusú világszemlélet ez, olyan létforma, amelyben egy másokra sokkal jobban figyelő gondolkodásmód lehetősége rejlik.

Beszprémy Katalin - Csupor István

A Hagyományok Háza (HH), a Népművészeti Egyesületek Szövetsége és a szaktárca (idén az Oktatási és Kulturális Minisztérium, majd a Nemzeti Erőforrás Minisztérium) ötévente ad lehetőséget a hazai tárgyalakító népművészet, a népi kézművészek képviselőinek, hogy az előző években született alkotásokat szakmai zsűri, majd a közönség előtt megmértesse. 2010-ben a rendezőkhöz csatlakozott a Néprajzi Múzeum is. A kiállítás kurátorai: Beszprémy Katalin, a HH Népművészeti Módszertani Műhely vezetője, Csupor István és Katona Edit, a Néprajzi Múzeum főmuzeológusai.

SZT. LÁSZLÓ IVÓTÜLÖK TETŐVEL
Gosztonyi Zoltán, Népművészet Mestere
(Kaposvár)
fotó: Szabó Attila

CSERÉPSÍPOK – Dugár János, Népművészet Ifjú Mestere (Lakitelek); fotó: Szabó Attila

SZIRONYOZOTT ÖV, ÖVTÁSKA ÉS TOK – Dancsecs Diána, népi iparművész (Keszthely)

NEMEZELT KESZTYŰBÁBOK – Gera Klára (Budapest)

ÚRIHÍMZÉSES ASZTALKÖZÉP – Csapó Frigyesné, népi iparművész (Mosonmagyaróvár)

HÁZIOLTÁR
Horváth Béla, Népművészet Mestere
(Budapest)
fotó: Szabó Attila

Népi szöttest a lakótelepi konyhába?

Mi az a repülőtéri művészet? Válthat-e népi kézművesből marketinges? Mire kell vigyázni a „szittyaboltokban”? És miért veszélyes a népművészetre a politika – kérdezzük a Hagyományok Háza munkatársától, Beszprémy Katalintól, a tegnap nyílt Élő népművészet kiállítás kapcsán.

Ismertős a helyzet, amikor az ember lóhalálában érkezik a repülőterre, és csak ott jut eszébe, hogy még nem is vett ajándékot a külföldi rokonoknak? Állítólag az efféle mulasztásokból élő várótermi szuvenírboltok kínálata ihlette a tegnap nyílt tárlat egyik zsűritagját, Bánszky Pál művészettörténészt is a „repülőtéri művészet” kifejezés megalkotására. Olyan magyar(os) motívumokkal díszített ajándéktárgyakról van szó, amelyek közös jellemzője, hogy soha az életben nem használja őket senki.

Az Élő népművészet – XV. Országos Népművészeti Kiállítás pályázati felhívását és a Néprajzi Múzeumbeli szereplési lehetőséget épp arra használnák most fel a hazai szakemberek, hogy elhitessék a közönséggel: az ilyen tárgyakat használni is lehet. A majd' tízezer beérkezett pályamű közül azért pont ezt az ezerhétszázat válogatták a Néprajzi Múzeum és a Hagyományok Háza közös tárlatára, mert nemcsak művesek, praktikusak is. Így kiváló reklámjai lehetnek a népművész-szakma „kampányának”, hogy a – főleg az ország turisztikai látványosságai közelében besűrűsödő – „gagyit” felejtsek végre el az emberek. A Néprajzi Múzeum főmuzeológusa, Csopor István és Beszprémy Katalin kollégáikkal együtt szeretnék lefűjni a port a népi mesterségekről, a köztudatban gyakran az „avított”, az „öreges” vagy az „unalmas” jelzőkkel összenőtt tárgyalgó irányzatokról.

Éppen ezért a mostani kiállítástól senki ne rémisztó tekintetű népviseletes babákat vagy üveg mögé passzírozott szöttesteket

várjon. A kurátorok (Beszprémy Katalinon és Csopor Istvánon kívül Katona Edit főmuzeológus) tematikus termeket alakítottak ki, ahol a látogató használati tárgyakként figyelheti meg a népi kismesterségek alkotásait. Így a modern, skandináv stílusú konyhába illesztett cseréptálat, fatálcát és fonott kosarat, odébb a selyemnemez technikával készült, pöttyös lapszoknyát, a csontberakásos fűszertartót, a valóban lábakon álló mázas lábast vagy éppen azt a hucul kályhát, amelynek életjeleneteket ábrázoló csempéiről egy forráságot árasztó képregény juthat az eszünkbe.

A gyöngyök, kürtök, mobiltelefonartók, övtáskák, csizmák, szűrők és szőnyegek mind egy-egy funkció vagy ünnep köré rendeződnek, szóval a karácsonyra, keresztelőre, esküvőre feldíszített helyiségekből már tényleg csak az emberek hiányoznak. Könnyű elképzelni a rögtönzött gyerekszobában – a mégoly praktikus műanyag előke helyett – hímzett partedliben főzelékező kisbabát. Ebbe a babaszobába vesszöböl fonták a kisagyat, és a babákat csuhéból kötötték. Balázs Róbert pedig fából varázsolt bástyás, lőréses, szekeres, ágyús, löporos hordós középkori várat, ami előtt leragadva eldöntöm: én ilyen kérek karácsonyra.

De hogyan lehetne elérni, hogy ilyen tárgyakkal ne csak itt találkozzunk? Beszprémy Katalin szerint az oktatás lenne a megoldás. A gubanc csak az, hogy ma Magyarországon népi kézművesség nevű tantárgy nem létezik a felsőoktatásban. Az iparművész-hallgatók is csak fél évet foglalkoz-

nak néprajzzal. Működik ugyan a népi játékok és kismesterségek oktatója elnevezésű OKJ-s képzés, az alapfokú oktatási intézményekben azonban hivatalosan csak felsőfokú végzettségű taníthat egy tantárgyat. Azért így is van mivel dicsekedni: például a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet kezdeményezésére nemrég beindított új diszciplínával: a népi kézműves marketinggel. Csakhogy a fazekasoknak, szücsöknek is legyen némi fogalmuk a honlapkészítésről vagy a reklámról, s hogy miként juthatnak el a vásárlóikhoz.

Ebben a több ezer embert összefogó igyekezetben, hogy a népi kézművesség tárgyait (újra) használja a magyar ember, feltűnik egy vadhajítás: az ősmagyar hagyományok felélesztésében elhivatott „szittyaboltok” hálózata.

– Ennek az iparágaknak a termékeivel kapcsolatban gyakran felvetődnek hitelességi kérdések – magyarázza Beszprémy Katalin –, hogy az avarnak, szittyának, hunnak hirdetett ábrázolás valóban az-e. Nem beszélve azokról a népi motívumokkal díszített használati tárgyakról, amelyek az utóbbi évek politikai folyamataiban a hovartartás szimbólumaivá nőttek ki magukat.

Márpedig a szakember szerint kevés dolgozhat tehet rosszabbat a népművészet imidzsének, mint ha annak remekeit – akár egy zsinórdíszes bocskait, akár egy tarsolylemezes övtáskát – bármelyik ideológia ki-sajátítja magának.

Valaczky Gabriella
(Népszabadság, 2010. október 30.)

Néptáncosok kellékboltja

MEGÚJULT WEBÁRUHÁZ

A Néptáncosok kellékboltja
megújult honlapján
elindítottuk webáruház szolgáltatásunkat!

www.neptanckellek.hu

A FOLKLORISTA VIKÁR BÉLA – V.

Képek és dokumentumok a Hagományok Háza és a Néprajzi Múzeum kiállításából

Szerkesztette: Pávai István

„SZÁMOS IGAGZYÖNGY ÉS SOK MAGYAR KÖLCSÖN”

„...a Kisfaludy-társaság érdemel különös említést, a mely a nem magyar hazai népek költészetének vizsgálata és fordítása körül is érdemeket szerzett.

Azonban egyes népeket nem lehet oly szorosan elkülöníteni egymástól, mert számtalan kölcsönhatás nem engedi élesen megvonni a határt. A közös nemzeti munka és a tudomány érdekében egyaránt kívánatos tehát, hogy Magyarországon tért foglaljon a tárgyilagos tudományos irány, hogy ezeket a nemzetet alkotó népeket népiségökben és ethnikus megjelenésökben könnyebb összehasonlítás céljából össze lehessen foglalni, és másodsor, hogy a szétszórt népségek, a melyek elszigetelve alig volnának képesek arra, hogy valami befejezettet hozzanak létre, adják össze munkálkodásukat, hogy ez együttes törekvéssel igazán szolgálhassák a tudományt.

Nagy elégtétellel konstatálhatjuk, hogy az ezen elvek alapján közelebb megalakult Magyarországi Néprajzi Társaságot, a mely feladatául ismeri, hogy egyenlő tekintettel legyen az ország minden népére, e törekvésében őszintén üdvözölték és támogatják összes nemzetiségeink. Kulturéletünkben ez az első hasonló jelenség és remélhető, hogy ezen iránynak meg lesznek a legjobb gyümölcsői úgy tudományos mint társadalmi tekintetben.” (Hermann A. előadása az 1889. évi bécsi anthropologiai kongresszuson)

„Mindenekelőtt a dallamok gyűjtésének fontosságát fejtegette [Vikár Béla], e részben a nemzeti zene művelése, fejlesztése szempontjából a dallamgyűjtésnek nemcsak zenetudományi, hanem a nemzeti politika szempontjából is nagy fontosságát élénken ilusztrálta. Kiemelte Vikár, hogy a dallamok gyűjtésének a hazai nemzetiségek zenéjére is ki kell terjednie, mert ezek közt szintén számos igazgyöngy és sok magyar kölcsön van, ép úgy, amint né-

pünk is sok dallamot vesz át a nemzetiségektől.” (Nyikói: *A Fehér Nyikó völgyéből*, 1900. április 18.)

„A fonográf néprajzi gyűjtések céljára történő használata teljes mértékben meghonosodott. Sebestyén Gyula, a néprajzi társaság jelenlegi titkára a fonográf segítségével állította össze ősi eposzgyűjteményét, a fonográf segítette dr. Balassa Józsefet fonetikai tanulmányaiban, Kunos Ignác, az Akadémia tagja ily módon gyűjtötte össze a magyarországi török dalokat (Ada-Káleh), Wosinszky Móric apát hazánk délnyugati részében gyűjtötte a magyarok és németek (svábok) verses hagyományait, a kápolnai Paur Géza a magyarországi műzenéből gyűjtött mintákat stb.” (Vikár B.: *A magyarországi népdalok fonográfus gyűjtése*, 1900)

„Marci fiammal 30 db. új hengert gyűjtöttünk tót dalokkal. Ezeket előre küldöm általa, megjegyezvén, hogy a minisztérium megbízásából tavaly gyűjtött magyar hengereket – miután Kereszty [István] hetenkint nálam lekotázásukat végzi – majd csak a jövő hó folyamán adhatom át.

E tót hengerek átvétele iránt (a Múzeum részéről) szíves intézkedéset kérem. Ha nem volna teljes fedezet, az sem baj, hogyha csak egy részét is átvennéd a megállapított kulcs szerint, s a többi későbbre marad.” (Vikár B. levele a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztálya igazgatójának, 1907)

„EURÓPÁBAN ELŐSZÖR”

„Gyűjteményünk a külföld figyelmét is felkeltette. A tudományos világ néhány német-, orosz-, finnországi híressége: Henrik Paasonen, a Helsingforsi Egyetem professzora, Hugo Schuchardt az ausztriai Grazból, Guillaume Radloff Szentpétervárról és mások különös figyelmet szenteltek a múzeumunk e különlegességének.” (Vikár B.: *A magyarországi népdalok fonográfus gyűjtése*, 1900)

Barcasági muzsikások. Brassó vm., 1903 (Készítette: Vikár Béla és König György. Néprajzi Múzeum)

„De Párisról is essék itt még pár szó. Egyikünk sem sejtette, hogy Tamás Kata dalai néhány év múlva az 1900-iki világkiállítás alkalmával a francia fővárosban a legilletékesebb közönség előtt: a néphagyományok szakértőinek nemzetközi kongresszusán fognak felhangzani. Sebestyén Gyula dr., Akadémiánk jeles tagja beszélt a nálunk Európában először kezdeményezett fonografikus gyűjtésről. Egy térképet is bemutatott, amelyen 21 dallam volt feltüntetve a népzenei tájszólás példájaképp. S a jelenvolt nagyszámú érdeklődő ámulva hallgatta a fonográfhangerekről megszólamló magyar nótafák érdekes hangját. Erről szép oklevelet is kaptunk, letagadhatatlan bizonyságul annak, hogy a népköltési gyűjtésnek ezt az új módszerét Magyarországon alkalmaztuk, s ez jól bevált. Bartók Béla, Kodály Zoltán és mások ezt folytatták igazi rátermettséggel.” (Vikár B.: *Erdélyi út a fonográf-fal, 1943*)

„A kongresszus szenzációja Azoulay előadása volt a phonograph alkalmazásáról. Megismertette a gép szerkezetét és a felvétel módozatait, részletes jelentést tett arról, hogy a párisi anthropologiai társaság támogatásával minő eredményeket értek el a francia dialektusok tanulmányozása terén. Ez a társaság a fölvételek számára külön gyűjteményt és egy minden gyűjtési szempontot figyelembe vevő cédulakatalogust létesített. A Párisi világkiállítás alkalmából Azoulay úrnak az a különös gondolata támadt, hogy az oda összecsdült népek dalait is megörökíti. Bemutatója, mely a zenei összehasonlításokra kívánt módot nyújtani, ezekre a nemzetközi fölvételekre szorítkozott. Hallottunk chinai, hindu, arab, görög, szerb, orosz, lengyel és még sok egyéb nemzetiségű dalt. Beauquier elnök előzékeny figyelme reám is kiterjedt, s egy magyar fölvételt énekeltetett el Azoulay gyűjteményéből. A fölvétel nem tartozott a jobbak közé; de azért meg tudtam érteni, hogy valaki Petőfi egyik ismertebb költeményét a lengyel himnusz dallamára énekelte el. Az elnök szintén megfigyelte, s igen helyesen enunciólta, hogy a szlávok közé ékelt magyarság népies zenéjén szláv befolyás észlelhető. Nyomban felelősségre vontam Azoulay urat, aki azzal védte magát, hogy a magyar csárda egyik pincére csapta be.

A nemzetközi nótázás után J. Vinson, a »Revue de linguistique« szerkesztője, a phonograph beszéd-fölvételeit mutatta be s bizonyította, hogy ezen az úton a nyelvész igen hiteles fonetikus följegyzéseknek jut birtokába. Sébillot főtitkár folklorisztikai szempontból fogván fel a dolgot, azon helyes nézetének adott kifejezést, hogy a phonograph inkább alkalmas az énekelt kötétt szövegek összegyűjtésére, mint olyan népi próza megörökítésére, amelynek elmondásánál a nép egyszerű fiát nagyon zavarja az orra előtt berregő ördögös masina.

A phonograph-előadás rendkívüli hatást gyakorolt a nagy hallgatóságra. Mídonn már mindenki meggyőződött arról, hogy a francia leleményesség egy új gyűjtési módot fedezett fel a folkloriszták számára, újra felállott Sébillot főtitkár, és kénytelen-kelletlen elhadtarta Vikár Béla »Recueil phonographique des chants populaires de la Hongrie« című jelentésének kivonatát. A kongresszus tagjai az iménti felbuzdulás után meglepődve hallgatták, hogy a phonographal való gyűjtést a Magyar Néprajzi Társaság már öt éve

Szász jegyespár. Nagyszében vidéke, Szeben vm., 1901
(Készítette: Seraphin G. A. és Vikár Béla. Néprajzi Múzeum)

(1896-óta) ismeri, s hogy Wlassics magyar közoktatási miniszter támogatásával és a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztálya már egy gazdag gyűjteményt létesített és tett a kutatóknak hozzáférhetővé.

Sőt, a gyűjtés révén elért tudományos eredményekről is értesült a kongresszus, mert Vikár jelentette, hogy a rendelkezésre álló adatok szerint a népi dallam összefügg azzal a tájnyelvel, melynek területéről a dallam előkerült. A kötött szövegek változatainak mennyi dallamváltozat felel meg. Ha a nép más dialektusból vesz át dallamot, akkor azt ép úgy átalakítja, mint a velejáró szöveget. A népzene ezen eltérő sajátosságai a népzene dialektusait állapítják meg. Ennél a folklore-ra nézve nagyfontosságú és egészen új kísérletnél Vikár utalt arra a folklorisztikai térképre, melyet a Magyar Nemzeti Múzeum phonograph-gyűjteményének 300 hengerével együtt a világkiállítás magyar osztályának közoktatásügyi csoportjában kiállított. E térképen két régi magyar népballadának az ország minden részéből fölvett változatai lelőhelyek és dialektusok szerint voltak feltüntetve.

Végül megemlítette még, hogy Magyarországon a phonograph-gyűjtés ma már el van ismerve a nyelvészet és folklore nélkülözhetetlen segédeszközének. Így gyűjtött Kúnos Ignác török népdalokat, Balassa József tájszólási szövegeket, s így gyűjtöttem össze én a magyar néphagyomány legrégebb emlékeit, a regös-énekeket.” (Sebestyén Gy.: *A párisi folklorisztika kongresszus, 1901*)

A radzsasztáni langáknál

2009-2010-es indiai úti élmények – II. rész

A SIVATAG VIRÁGAI

Észak-India nyugati részén, a Thar-sivatag csücskében található a falu, Barnava (Badnawa), ahol a langák laknak. A sivatagnak ezen a részén, körülbelül hatféle növény él: a *buwali*, *beboni*, *dzsuláb*, *aklo*, *baoli*, *khedzi*, valamint néhány fajta: a *nim* és a *rohida*.

Míndezekkel reggeli sétánk során ismerkedtem meg, amikor háziasszonyommal, Amuval és még néhány női családtaggal felkerekedtünk, hogy a szokásos sétánkat megtegyük. „Kizarándokoljunk” a falu szélére, arra a szegeletre, amit nálunkféle „árnyékszék”-nek neveznének el. *Dzsuláb* virágot gyűjtöttünk a gyerekekkel, amit otthon pohár vízbe tettem, díszítésként fel a polcra, mert asztal itt nincs, váza sincs, na meg a virágszedés sem annyira szokás.

– Ezt a növényt nem jó megenni! – figyelmeztetett rögtön a gazdám.

A *buwaliból* és a *beboni* növényből kötik a seprűt, ezzel borítják a kecskeólat is, hogy árnyékot vessen szegény párának a hőségben. A *khedzi* növény apró levelei a kecske takarmányozására szolgálnak. A *dzsuláb* törpe, zsenge szárú, sárga virág, ami nálunk Csíksban a „mocsárcsi” virágra hasonlít a leginkább; mérgező növény. Az *aklo* nagy, zöld, viaszos leveleivel reményeséget sugároz itt a sivatag pusztaságában, barátságos, amit rögtön ellensúlyoz a *baoli* szúrósága, hosszan elnyúló, a szárán veszedelmesen szúrós tüskékkel. Lépten-nyomon beleakad a *csunri* (vagy *odanio*), a fejre való hárászkenődő, vigyázni kell, nehogy tüskéje megsúrja

Kecskével Barnavában (Ábrahám Judit)

a lábat. „Amikor India függetlenné vált, amikor a brit hatóság kivonult, ezt a *baoli* magot a katonák szanaszét szórták, még utolsó bosszúból” – mesélte a szomszéd bácsi.

A *nim* a nálunk növe fűzfára hasonlít leginkább. Jó árnyékot vet, leveleiből a

kecskéket takarmányozzák, illetve a tevék szokták letarolni. Erről jut eszembe, hogy talán ezért nevezik „Thar”-nak ezt a sivatagot, mert tar, vagyis kopasz...? Nahát, mintha csak otthon kószálnék, olyan ismerősen csengenek egyes nevek. A *Bacsu Khan* a moldvai csángó „bacsó” szóra emlékeztet, ami bácsit jelent, a gyimesi csángóknál pedig egy halfajtát; *Bacsi* – talán az előző férfinév női megfelelője; *Csoban* – ugyancsak női név; *Szamu* – női név; *Kadar* – férfinév.

– *Radzi kuszi?* (Jól vagy?) – kérdezik a szembejövő asszonyok, szomszédok.

– *Há, thige!* (Igen, jól vagyok!) – erre ez a legmegfelelőbb válasz. Ennél jobban már nem is lehetnék, amikor ekkora rajongás vesz körül...! Aztán még kérdik, hogy: „Boldog vagy? Mert ha te boldog vagy, akkor mi is boldogok vagyunk!”

Bemegyek egy *dzsúprába* (zsúpfedeles köralakú házba): baloldalt van a tűzhely, kis agyagéptmény a földön, amire a főzőedényt helyezik, fölötte falba mélyesztett polc, rajta főzőeszközök, fűszerek, körben kisebb ablaknyílások, aztán kissé jobbra, egymásra rakva a fekhelyül szolgáló színes takarók és ládikó. Ebbe lehetnek bezár-

Aklo növény a Thar-sivatagban

va a nagyobb értékkel bíró kincsek, gondolom, mert a lakatnak a kulcsát az asszonyok a nyakukban hordják. A többi ékszer mellett jól elfér, mint ahogy a fülvájó lapátka és a fogpiszkáló fémpálcika is.

A KIRÁLY ZENÉSZE

Elmondta Barkat Khan, a Rangila Langa zenekar tagja:

„Kezdetben nem mentünk másbóvá zenélni, csak a dzsizmánhoz (királyhoz). Az apám egymagában játszott neki, énekelt, és énekét szárangin kísérte. A dzsizmán egész éjjel feködött a dzsúprában és hallgatta a zenét. Úgy játszott, ahogy szoktunk, előbb alapot, ezután az énekeket, különböző rágákban.

*Sajan aya he saki,
Me kabi manuar kara,
Thala bario gadzs motia,
Upar nerne dara.*

*Patre likho mare pivno,
Khagada bhidze gayo,
Nimno jala mave nabi maro,
Hivaro ulata gayo.*

*Éjjel jössz, szerelmem,
Mit adhatnék neked,
Gyémánttal tele tálat,
Szemem fényét csodának.*

*Levelem írom, kedvesem,
Könnyeimmel tele, nedvesen,
Szemem be nem csukhatom,
Szívem fájdalma nyugtalan.*
(A fenti sorok alapul szolgálnak a behervi rágához; ford.: Ábrahám Judit)

Az én királyom a Kalat, vagy más néven Szálanki kaszthoz tartozott, a Sayar Khané a Bati kaszthoz, a Mamué és Nek Mohammedé a Tumar kaszthoz. Minden zenész külön urasághoz tartozott, nem mehetett más kasztbéli királyhoz zenélni, viszont egy királyhoz több zenész is tartozhatott. Ezek ugyanaból a kasztból valók voltak, nem hívott más kasztbéli zenészt magának. Aztán zenéltünk a mennyegzőkön, nagy volt a király nemzetsége, minden hónapra jutott három-négy lakodalom. Itt is egymagunkban játszottunk, szárangin kísérettel. A végén, hajnal felé a dzsizmán kifizetett pénzzel vagy más vagyontárgyakkal: aranyékszereket, lovat, tevét, ruhát vagy netán földet is kaptunk. Ezután recitáltuk a király felmenőinek a neveit, száz királyi ős nevet, amit még gyerekkorunkban megtanultunk apánktól, nagyapánktól.

– Jól van, jól van! – bólogatott elégedetten a dzsizmán. – Látom, te vagy az én langa zenészem.”

Kép és szöveg: Ábrahám Judit

Hírek a tárogatóról és a IV. Világtalálkozóról

Nemrég azt a megjegyzést olvastam a tárogatóról, hogy ez a hangszer ma is képes érzelmeket és indulatokat kiváltani. Nos, ha ezeket a hangszínevel és a rajta játszott zenével váltja ki, akkor azt nagyon jól teszi, mert éppen ez a dolga. Az elmúlt húsz évben a tárogatózás a zenekultúra egyre színvonalasabb művelésének irányában haladt előre. A tárogátós mozgalom sokat tett azért, hogy a kromatikus hangolású és peddós asztali cimbalom mellett szintén bizonyíthatóan Magyarországon keletkezett hangszernek a használatát visszahozza a kultúravesztés folyamatából. Most újra kezdhethünk vele valamit, és nem csak a tárogátós találkozókra!

Az évente megtartott országos tárogátós találkozók legfontosabb hatásának azt tartom, hogy a zenélés színvonala folyamatosan emelkedik, az ötévente sorra kerülő világtalálkozók között pedig a javulás kifejezetten látványos. Még az újonnan érkezett, vagy kevésbé gyakorlott tárogátósok is jobban játszanak, mint az öt-tíz évvel ezelőttiek. A IV. Tárogátós Világtalálkozót (angol nevén: *Tárogató World Congress*) idén nyáron is a Nyíregyházához közeli, nemrég városá lett Vaján rendezték meg, 2010. június 30. és július 4. között, melyen nagyjából százhusz tárogátós vett részt elejétől a végéig, és további negyven jött el egy-két napra. A teljes létszámból mintegy húszan érkeztek külföldről.

A világtalálkozókra – ahogyan az országos találkozókra is – mindenki bemutatkozhat, leteheti „tárogátós névjegyet”, függetlenül attól, hogy milyen szinten muzsikál.

A nyilvános szereplés az új befogadásának a rítusa, amihez a helyi református templom ad méltó környezetet. A közreműködők meghallgatják egymás játékát, aminek ösztönző hatása a résztvevők szakmai fejlődésének egyik motorja, és ez még a legjobbak között is érvényesül. Ettől a befogadó hozzáállástól élők ezek a találkozók, melyek jelentős részben Nagy Csaba nyíregyházi zenetanár és tárogátós szervezői és pedagógiai képességeinek is köszönhetik sikerüket. Az általa alapított és vezetett Rákóczi Tárogató Egyesület Vaján székel, stílusosan a múzeum épületében, mely eredetileg Vay Ádámnak, a Nagyságos Fejedelem (II. Rákóczi Ferenc) udvari marsalljának a kastélya volt. Az Egyesület rendezi az országos és világtalálkozókat, amelyek összetartják a hazai amatőr és hivatásos tárogátósokat, számos külföldi bevonása mellett. Minden műfajban megmozgatja a tárogatóval foglalkozókat, legyenek azok népzeneészek, a nemzeti romantikus dalirodalom megszólaltatói, kortárs komolyzenészek, vagy tárogatóval foglalkozó tudományos kutatók.

A történeti tárogatóból a XIX. század végén kifejlesztett reform-tárogatóra jórészt átöröklődtek a XVIII. századi történeti hangszerhez kötődő tartalmak, jelentések. Az új hangszer elsősorban azzal kötődik a Rákóczi-szabadságharchoz, hogy gyakran fűjnek rajta a kuruc korból származó darabokat, továbbá olyan későbbiek is, melyek témájukban annak a kornak az eseményeihez, alakjaihoz kapcsolódnak. Azt hiszem, ezek a darabok és ez a fajta romantika már mindig hozzá fog tartozni a tárogatóhoz. Ugyanakkor azonban a tárogátón játszott zenék műfaji választéka gyorsan és folyamatosan bővül, amiről a Világtalálkozó igen színes hangversenyei is tanúskodnak.

A Világtalálkozó szervezőinek érdeme az is, hogy a kezdeti bizonytalanság után – szakmai és baráti alapon – román tárogátósokat is bevontak a munkába. Kiemelkedik közülük Dumitru Fărcaș, az 1970-es évektől ismert kolozsvári sztárzenész, aki az előző Világtalálkozón is részt vett. Technikai tudása mellett játéka megmutatja, hogyan lehet szélesen, nagyívűen megformált, bátran vállalt érzelmeket kifejezni ezen a hangszeren.

A magyar tárogatózás fejlődésének kézenfekvő útja, hogy a népi furulyadallamok tárogátón való megszólaltatása mellett a magyar hangszeres népzene olyan más területeivel is foglalkozzon, mint amilyenek például az erdélyi vonós zenék. Néhány magyar zenész ezt már el is kezdte, amihez szükség van a technikai fejlődés-

Rákóczi Tárogató Egyesület

re. A román tárogátósok nagy súlyt helyeznek a technikára. Vajáról nézve úgy tűnik, hogy stílusuk meglehetősen egységes, amit szinte mindegyik játékos követ, és amely mintának számít a nyugat-európai tárogátósok számára.

Az idei Világtalálkozónak a szokásokhoz híven feszes és tartalmas programja volt (lásd a www.tarogatocenter.hu honlapon). Délelőtt 9-től ebédig, majd délután 2-től 6-ig előadások és bemutatók követték egymást. Mindezek számára auditoriumként a vajai református templom szolgált. Minden tárogatóval kapcsolatos eseménynek, így ennek a programnak is elmaradhatatlan tudományos résztvevője, egyben színvonalas előadója Agócs Gergely. Neki köszönhetjük a tárogató pásztor-, valamint zenekari hangszerként való használatát igazoló és bemutató felvidéki néprajzi adatainkat. Fontos lépése volt a tárogató hivatalos zenei életbe történő visszatérésének, hogy a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen két éve újra megkezdték az oktatását. (A két világháború között a Zeneakadémián évekig választható hangszerként szerepelt a tárogató.) A Népzenei Tanszak tanára, Csávás Attila előadást tartott, majd ő és tanítványa, Cserta Balázs a vasvári verbunkot együtt fűjték. A Maros menti hallgatóban, lassú és cigánycsárdásban pedig a tanítvány színvonalas játékát mestere mezőségi háromhúros brácsán kísérte. Ezek után egy harmadik taggal kiegészülve – Trió Tárogató néven – háromszólamú műveket adtak elő. Ebben az összeállításban a korai reneszánsz stílusú régizenei darabok felől indulva haladtak a modernebb harmóniavilág felé.

A magyar tárogatózás egyik tartósnak látszó útja a tárogatókból álló együttesben való muzsikálás, melynek legkönnyebben kezelhető, alapvető formája a trió. Ehhez itt is több közreműködő csoport folyamodott, mint például a szervező egyesület saját triója, a Rákóczi Tárogató Egyesület. A másik lehetőség, hogy a tárogátós szólólistát két-három vonós vagy pengetős hangszer kíséri. Így bőgő és cimbalom együttese kísérte nagyon nagy sikerrel Dsupin Pált, míg a Liszt-díjas Kiss Gy. László klarinétművész triójának kísérőhangszerei a bőgő és a brácsa voltak. Utóbbiak játszottak kortárs komolyzenét, Könczei Árpád Székely ördögösét, melyet a szerző erre a három hangszerre írt. Műsoruk másik részét magamban úgy neveztem el, „rokoko gyönyörűségek”. Elképesztő lendülettel, humorral és ízléssel adták elő XIX. századi, korai verbunkos stílu-

sú zenedarabjaikat. *Borbély Mihályt*, az ismert szaxofonost, jazz- és népzenezt tárogatós előadónak is kell tekintenünk, és nem csak azért, mert másodjára vesz részt a Világtalálkozón. Ez alkalommal *Lukács Miklós* cimbalmassal többek között népzenei ihletésű jazz-feldolgozásokat adtak elő.

A külföldiek között *nyugat-európai és amerikai zenészek* is visszaterő közreműködői a világtalálkozóknak. Zenei érdeklődésük eleinte főleg a román anyag felé irányult, újabban viszont jobban nyitnak a szélesebb értelemben vett Balkán népzeneje felé. Néhány tudományos szempontból is közelítenek a hangszerhez, de mindannyian zenélnek rajta. Merítenek saját népük zenei világából, továbbá megismerték és hazavitték a magyar tárogatósok történelmi és romantikus darabjait, valamint magyar népdalokat. A régebbi vendégek közül megemlítem a visszaterő svájci *Samuel Freiburgus* aranyművest, aki jól halad a balkáni stílusok megismerésében, és az először idelátogató francia *Philippe Dourneau*-t, aki belga gyártmányú tárogatóján francia népdalokat és jazz-t is játszott. Ismét eljött tárogatózni Kaliforniából *Clark Welsh*, a néprajzot is tanulmányozó szemorvos, valamint a fúvós hangszerekkel foglalkozó oregoni egyetemi tanár, *dr. J. Robert Moore*, aki hangszerén lírai hangvételű ír népdalokat mutatott be. Cseh népdalokat és román népzeneét hallottunk tárogatón *Petr Vyslouzil*-től, a brnoi szimfonikus zenekar klarinétosától. *Paul Wooley*, a tréfáskedvű berlini skót sem maradt távol a Találkozótól.

Újjáéledt a *tárogató hazai gyártása*. Ismert és vezető tárogatókészítő a budapesti *Tóth József - Barcza János* hivatásos hangszerész páros, míg például *Agócs Béla* a felvidéki Fülek melletti Sávolyról a háziipari hangszerkészítést műveli. A tárogatókból álló együtteseknek eleinte csak szoprán hangszereik voltak, amióta azonban *Mali István* gyűjtő és zenész *Stowasser* gyártmányú tenor-tárogatójáról 2003-tól a bajai *Gregus Pál* másolatokat készít, több együttes is használ tenort. Remélhetőleg a szoprán és a tenor hangszer közötti, zeneileg nagyon hiányzó alt-tárogató lemásolására is hamarosan sor kerül. Jó lenne, ha idővel az eredetileg hétféle méretben készült reform-tárogatókból a fontosabb hangolásúak másolata is beszerezhető lenne. A szoprán hangszernél fontos, hogy az átfújt írott „g” fölötti hangok tisztán szólaljanak meg, ne legyenek magasak, az átfújt írott „c” fölöttiek pedig lehetőleg egyszerűbb fogásokkal, nem túl éles hangon, megbízhatóbban legyenek képezhetőek. A furulyán játszott népzenei anyag tárogatóra történő áttételéhez szükség lenne a legalsó írott „f”, és talán „e” hangra is, melyek a szoprán-tárogatón már nem találhatóak meg.

Az *országos turnéra* most is a Világtalálkozó utáni héten került sor. Ezen a magyarok mellett a szokásoknak megfelelően a többséget a külföldi zenészek alkották. Számomra a legnagyobb élményt a következő koncertek jelentették. Az egyik helyszín *Gyöngyöspata* volt, melynek híres katolikus műemlék templomához ebből az alkalomból kivonult a polgármester és az önkormányzat más vezetői, valamint a település neves hagyományörző együttese. Olyan ünnepi hangulat uralkodott a koncert alatt, amire, azt hiszem, minden zenész vágyik. A műsorban egymást követték a szólószámok, a hangszeres kettősök – például két tárogató, tárogató-tamburabrácsa vagy tárogató-harmonika – és a háromszólamú zenekari fanfárok. Zárásként mind a tizennyolc tárogató egyszerre fújta ugyanazt, de nem hiányzott a többszólamúság, mert a templom belső felépítése különlegesen szép hangzást hozott létre. Hasonló hatású koncertek helyszíne volt *Nagyharsány* műemlék temploma, valamint a budapesti *Hadtörténeli Múzeum Tűzérterme* is. A műsorok általában *dr. Marc B. Naylor*, a Brit Tárogató Egyesület alapítójának vezetésével folytak. *Pécsett* is megtelt a Ferences templom a hangverseny hírére. A profán helyszín a szomszédos Minaret étterem volt, ahol a vendégek tárogatózene hallgatása közben kuruc

Dumitru Fărcaș

lakomán vettek részt. *Csesznek* várában lehettünk tanúi leginkább a résztvevő művészek spontánul szerveződő társulásainak. Az egyik ilyen alkalmi trió tagjai – Philipp, Petr és Samuel – zenélés közben felmászta a romos falakra és onnan felegettek egymásnak.

A tárogatós találkozókra el szoktam vinni a tamburabrácsamat, hogy kísérhessem a kollégákat. Most meglepve, mégis örömmel láttam, hogy egy másik résztvevő, a Franciaországból hazalátogató *Pári Béla* – basszustárogatója és harmonikája mellett – tamburát is hozott magával, melyet főleg harmóniakíséretre, de dallamjátszásra is egyaránt jól használt. Tamburája egy bajai, oktávpárokra hangolt, nyolchúros A-basszprím volt, amin balkezesen játszott, de a húrozását nem fordította meg! Béla hangulatától függően egyedül vagy kettesben Philipp-pel többféle zenét is játszott, például francia, orosz zsidó, horvát és magyar népzeneit, francia sanzont.

Befejezésül elmondhatjuk, hogy az *országos és világtalálkozók* a tárogatós élet egészére kihatnak, mert azt a találkozók között is folyamatosan pezsgésben tartják. Ennek nyomán idővel kisebb, regionális összejövetelek, találkozók jöttek létre, például 2009-ben megalakult a Budapesti Tárogatósok Baráti Köre. Egyre több olyan hanglemez jelenik meg – például a *Hagyományok Házának Pannon Freskó* című lemeze, vagy Kiss Gy. László lemezsorozata –, amelyen megszólal a tárogató, sőt főszerepet kap. Egyre több a kifejezetten tárogatós hangverseny. Ilyen volt például tavasszal *Borbély Mihály* szereplése, aki a Miskolci Filharmonikus Zenekar élén Tommy Vigh tárogatóversenyét adta elő, valamint 2009. március 14-én, a Művészetek Palotájában rendezett koncert, mely a mai magyar tárogatózás állapotát kívánta felmérni, és annak legjavából minél többet bemutatni. Az utóbbi hangversenyen mutatkozott be a *Lukács Ágnes* által alapított *Tárogató Archivum* is, mely a hangszerrel kapcsolatos zenei, szépirodalmi és képzőművészeti alkotásokat, szakirodalmat gyűjti, kutatja és rendszerezi.

Barvich Iván

GYEPEN SZÁNTÁS?

– Mezőségi helyzetképek –

Ezerkilencszázkilencven óta egyre több erdélyi településen rendeznek nyaranta egyhetes népzene- és néptáncbort. Legtöbb résztvevővel idén is a táncházasok „klasszikus” vidékei – Moldva, Gyimes, Székelyföld, Kalotaszeg, Mezőség – dicsekedhettek. A hetvenes években indult táncházmozgalomban nélkülözhetetlen szerepet nyújtó Kallós Zoltán már a kezdetekkor igyekezett a Mezőség felé irányítani a néptáncot, népzeneét elsajátítani vágyó erdélyi és anyaországi fiatalokat. Ő tudta a legjobban, hogy a kopár dombhátak között élő szórványmagyarság – Szék vagy Kalotaszeg falvaihoz viszonyítva „szűz területnek” számító – népdal- és néptáncok után érdeklődők egy „felszíni aranybányával” találják szembe magukat. Csak sürgetni tudott, hogy mielőbb csatlakozzunk mellé, tapossuk minél gyakrabban a Mezőség vendégmarasztaló sarát, tanuljunk, amíg van kitől, hogy mielőbb továbbadhassuk másoknak is. (Egykoron nagyobbára ligetes erdőségek borították vidékét, e korszak mementóiként állnak még a legelőkön, ha ritkábban is, az óriásra nőtt „hagyásfák”. A lakosság fokozódó legelő- és szántóföldszerző törekvése folytán egyre kiterjedtebbek lettek az erdőtelenített, főleg füves területek, minek következtében már a középkor végétől mind nagyobb részét illették a környező hegyesebb-erdősebb tájak lakói a „Mezőség” elnevezéssel.) Kallós Zoltán Bartók, Kodály, Lajtha és Martin György hű követőjeként vallja: addig vagyunk magyarok, ameddig magyarul tudunk énekelni és táncolni! A „Holt-tengerként” is aposztrofált Mezőségen kívüli, a gyimesi és csángó folklór kiaknázását, közkinccsé tételét is égető feladatnak tartotta. Egész nemzetünk, de más nemzetek hátlóját is kiérdemlő küzdelmes munkát végez ma is, bizonyíték rá a válaszüti családi birtokán létesített sokoldalú művelődési centrum, ahol idén is több mint ötszázan ropták a közkedvelt mezőségi tán-

cokat. Az értékmentő Kallós Alapítvány „márkanév” lett! A hetvenes években indult, Kallós Zoltán nevével is fémjelzett táncházmozgalom mára kiteljesedett, népi kultúránk átmentője, továbbvivője. Ez tény, és ékes bizonyítéka annak, hogy népi kultúránk a városi kultúra szerves részeként éli virágkorát. Alig akad Magyarországon olyan jelentősebb település, ahol ne működne legalább havonként egyszer táncház, természetesen az évek folyamán közülük „kinevelődött” népzeneészek és néptáncoktatók közreműködésével. Budapesten szinte a hét minden estéjére jut egy táncház vagy a diákság körében egyre nagyobb népszerűségnek örvendő népzenei klub. Az elvetett mag jó földbe került, termőre fordult! Az évente megrendezésre kerülő Országos Táncháztalálkozó (2011 tavaszán immár a harmincadik) együtt táncol apa és fia, nagypapa és unoka, akik büszkék arra, hogy táncházasoknak mondhatják magukat. De mi a helyzet a „forrásvidéken”, Erdélyben, ahol ezelőtt húsz évvel még eredeti formájában, a legénybírók, kezesek vagy cigányfogadók szigorú felügyelete alatt heti rendszerességgel működött a táncház? Ennek igazolására – legtöbb helyen – csak a párosodó szemű emlékezők kedves történetei szolgálhatnak. Ahogyan egy idős, mulató kedvű híres széki ember mondta: „Nem áll jól a szénánk! Legény- és leánysorba érett unokáink úgy vannak járva, mint az örök szegény ember, akinek tavaszra elfogyott a szénája, és teheneit csak akkor foghatta az eke elé, mikor már a gyepek legalább egy arasznyira serkedt a tavaszi földből, hogy az állat is megfoghassa a fogával. Így aztán csak akkor szánthatott, amikor mások a vetésen is már rég túl voltak...”

Az elmúlt húsz évben valami vagy valakik nagy lukat vághattak az egykor híres települések burkán, mert azóta nagyon sok érték tűnt el belőlük, s ami maradt, nem jut lélegzethez, megfojtja az ál-

Nyárszó, 2008.
foró: Balogh Balázs

landóan gyűlő szemét. Az erdélyi táborokba érkező, jó táncú külföldi vendégek számára érthetetlen, hogy a mai huszonévesek nem ismerik saját táncaikat, dalait. A többnyire Magyarországról érkező zenészeknek, tánc- és énekközpontúknak első dolguk, hogy felkeressék a faluban élő bölcs mestereiket, a híres nótafákat, táncos lábú ismerőseiket, a hegedű fájával együtt száradó öreg zenészeket. Nem csodálkoznak, inkább sajnálattal veszik tudomásul, hogy a fiatalok többsége most hallja először, hogy szomszédját már évek óta a Népművészet Mestereként illene tisztelni...

Az észak-mezőségi Tóvidékhez tartozó SZÉPKENYERŰSZENTMÁRTON is a feledés útján jár.

Lajtha László 1940-ben gyűjtött a Szamosújvártól 35 kilométerre található, gyönyörű fekvésű faluban. 1643-ban Szép-Szűkkenyerű-Szent-Mártonnak is hívták a települést. Erről Lajtha a budapesti Zeneműkiadó által 1954-ben kiadott Szépkenyereszentmártoni Gyűjtés előszavában így ír: „Hiába sorolják fel a monográfiák ez adatokat, hiába mondják: Szent-Márton tiszteletére emelt temploma után vette a nevét, lakói sohasem hallottak, de hallani sem akartak arról, hogy valaha is szűkkenyerű lett volna Szent-Márton.” Igaz, hogy most nagy lett a szegénység, de a régi időkben más volt – mondták az öregek. Úgy volt – folytatták –, mikor József császár erre járt, a falu bírása vezetésével küldöttség ment le az országútra a császár eleibe. Ott várták. Kenyeret és sót vittek egy nagy tálon. A kenyér olyan szép volt, hogy József császár igen megcsodálta, és olyan jóízű, hogy bevallotta, ilyet még soha, sehol sem evett. Elismerése jeléül maga a császár adományozta a községnek a *szépkenyeres* nevet”. Az 1910-es adatok szerint – Lajtha is ezt vette alapul –, a falu összlakossága 849 fő, ebből 507 magyar, 328 román. 2002-ben, az 1744 lakosból, 1509 románt, 182 magyart és 53 cigányt számláltak.

Ritkul a magyar! Augusztus 1-jén, az immár 12. alkalommal megrendezett falunapon, a férfias méltóságot követelő ritka magyart is csak a nyolcvan év körüli Harangozó Márton bácsi tudta eltáncolni. Elmondása szerint, még senki sem kereste a helyi fiatalok közül, hogy megakarná tanulni tőle. Hallottam, hogy nem kedvelik a faluban, különködőnek, akaratosnak tartják. Megnyugtatójukra mondom, hogy a hozzá hasonló, isteni talentummal megáldott emberekbe olykor egy kis hiúság is szorult, hiszen egy kivételes tudást birtokolnak, amivel körülöttük senki más nem büszkélkedhet. Kezeljük őket a helyükön és becsljük őket értékeik alapján! Szükségünk van rájuk! Még ma is büszkén emlegetik a Harangozó Dezső tanító úr által vezetett szépkenyereszentmártoni Református Földműves Énekkar 1935-ös marosvásárhelyi szereplését, ahol a Romániai Magyar Dalos Szövetség által kiírt versenyen II. díjat nyertek. A rangos eseményen fotó is készült róluk, amely – panaszoznak – valamilyen oknál fogva nem került fel a holland segítséggel épített új lelkészi hivatal frissen mázolt falára, de az egyházi könyvtár – főleg magyar klasszikusokat tartalmazó – több száz kötetének sem jutott hely. „Alighanem valamelyik pincében dohosodnak!” – vélik keserűen egyesek, akiknek a nehéz időkben azok a könyvek szolgálták szellemi táplálékul. Nem áll szándékomban újabb feladatokkal terhelni a református lelkipásztort, de fájdalommal tölt el, hogy a falu kisebbségben élő magyarsága magára hagyatva, feldúlt népi kultúrájának fészek-romjai között tántorog. S mindez történik: jelen időkben! Azt az időt, amikor még „fagyosabb szél fújt erre felé”, Ve-

Szék, 1970.
fotó: Novák Ferenc

ress Árpád, a református egyház kurátora idézi fel: „Akkoriban az életét és szabadságát kockáztatta az, aki megpróbált értünk tenni! Emlékszem, András Péter volt a papunk az '50-es években, amikor a gyerekek jöttek vallásóráról (10-14 évesek lehettek), két jól felöltözött férfi állította meg őket. Megkérdezték őket, hogy honnan jönnek, azt felelték, hogy vallásóráról. A két férfi elment a parókiára, ahol »kézügyre« vették a papot. Attól kezdve a lelkipásztor megmondta a gyerekeknek, hogy ne beszéljenek többet a vallásukról, és ne mondják, hogy vallásórán voltak, mert evvel csak rosszat tesznek neki. Egy másik alkalommal újból jelentkezett a Securitáté. Éppen káté órát tartott a lelkipásztor. A gyerekeket, hogy ne találkozzanak az öt szekuritátéval, az ablakon engedte ki. Abban az évben konfirmáltattam utoljára Szépkenyereszentmártonban András Péter, virágvasárnap volt. 1959-ben Várkudúba ment.”

Magyar nyelvű oktatás már rég nincs a faluban, így magyar pedagógus sem, csak a lelkipásztortól remélhetnek segítséget. A balázserenci helytállás szellemével átitatott cselekvés talán még menthetné őket. „Tudjátok meg mind, én itt meg nem haltam, egy falu sara engem le nem nyűgözött. Én csak elvettem magam egy piciny helyre, odabújtam a rög alá, hadd lám, kikelek-e, lesz-e rajtam virág, termék-e gyümölcsöt” – így vallott mézskői szolgálatáról Balázs Ferenc unitárius lelkész-író 1935-ben „A rög alatt”

című könyvének előjáró beszédében, aki „bejárva a kerek világot”, degeszre tömött tarisznyával tért vissza, amiből még halála után is jócskán táplálkozhattak a mészköiek. Ő volt az első erdélyi népegyetem megalapítója, a falukutatás apostola, a falu gazdasági és kulturális fel-emelésének vértanúja, az erdélyi élet nagy álmodója egy személyben. „Csak egynek van ereje, jogosultsága: a tettek”. Ezt is ő üzeni nekünk. Megmaradásuk és felemelkedésük reményében búcsúzunk a szépkenyerűszentmártoniaktól. Még mielőtt a mezősegi dombok tükörképét hordozó tavak felé haladnánk, néhány percre megállunk a Vörös Malom fogadó előtt, ahol már évek óta, vasárnaponként – az ortodox ünnepekre esőket leszámítva – a híres erdőszombattelki Varga „Balog” László és bandája muzsikál. A fogadó tulajdonosa kiigazított: „Sajnos csak muzsikált! Második agyvérzése végleg ágyhoz kötötte a kiváló primást, ha óhajtják, szívesen berakom valamelyik lemezét” – s széttárt karjaival a fogadó udvarán üresen álló fedett zenekari emelvény felé mutatott. Lehorgasztott fejjel kocsiba szálltunk és balra kanyarodva ráhajtottunk a tengelytöréssel fenyegető műútra. A szinte egybeolvadt – Vasasszentiván, Császári, Vasasszentegyed – falvakat elhagyva jutunk el Cegébe. Megállás nélkül robogunk tovább, nem akarunk méregdrága sört inni újjgazdagék tóparti kaszinóiban, sem vizet hordani a cigánygyerekek helyett a nyugatról hazatelepült idős házaspárnak, akik állítólag arisztokrata leszámazottak, és ott laknak a „kastélyban”, pontosabban az 1948-ban államosított, még ma is fáradtolaj-szagot árasztó egykori udvarházban. Ugyanis 1960 és 1990 között az épület kisebb helységei tévész-irodaként, a szalonok pedig mezőgépeszeti szerelőműhelyként szolgáltak... Útitársaim már jártak a „grófkélnál,” elmondásuk szerint a lerobbant hajlék belsejében egyelőre csak öt darab régi hollóházi koronás tányér képvisel értéket... Egy „csipetnyi borssal” is meghintett tréfás megjegyzésük nyílt utalás arra nézvést: ha valaki grófnak születik, akkor ne legyen szegény! (Hunyadi Sándor, aki örök és kiolthatatlan szerelmet érzett szülőföldje, Erdély iránt, a következőket írja 1939-ben egy nagyon előkelelő erdélyi arisztokrata dámánál tett látogatása kapcsán: „Az ebédlő mindjárt a régi ház boltíves kapubejárója alól nyílt, fogas volt benne a kabátoknak; a falnál, az ebédlőkredenc mellett wertheimkasza állt, ez még a régi világból maradhatott itt, lehet, hogy most fehérnemű van benne. A szalonban a finom, ódon bútorok közé, a kályha mellé egy szakajtó bab és egy kosár tojás volt a földre téve. Elvesztették jóformán minden vagyonukat, mégis megtartották a rangjukat, kedélyüket és büszkeségüket. Bizony, most már világos, hogy nem a negyvenezer hold tette őket urakká, hanem valami más, a belső lelki tartás, amely megmaradt akkor is, miután a pénz elapadt.”)

Elhagyva a mocsár szagú falut, balra kanyarodunk, hogy a Habádok-hágón átjutva, BUZA községbe érjünk. A Tóvidék legnagyobb települése, és a Belső-Mezőség egyik legrégebbi vásárhelyeként tartják számon. Buza mezővárosnak (oppidium) már 1460-ban olyan vására van, amelyet például szebeni kalmárok is látogatnak. Országos hírű volt a Szent György-napi (április 24.) juhvására is. A 2002-es népszámlálási adatok szerint 1213-an lakják, ebből 616 román, 587 magyar és 10 cigány. Czéghér István polgármester szerint utóbbi tízes szám nem fedi a valóságot, hiszen közel száz fő a roma lakosok száma. „Az akkori vezetőség – folytatja – úgy látta jónak, hogy a cigányok többsége egy kis »meggyőző« munka után románként tündökölhessen a népesség-nyilvántartó lajstromában. Most bújta ki a szög a zsákból, ugyanis nem vehet-

*Kallós Zoltán és ifj. Szegedi István
Szék, 1970.
fotó: Wagner Péter*

tem részt a lepusztult viskókból álló cigánysor újrabeépítésére kiírt pályázaton, mert hivatalosan csak tíz cigánylakosa van Buzának... A megyénél azt mondták, többé ne is kilincseljek, mit akarok, más településeken száz meg száz roma család lakhatási gondja vár sürgős megoldásra!” Tovább már nem is panaszkodhatott a polgármester, Ildikó lányával a magyarországi Literről érkező táncsoport fogadására kellett sietniük, akiknek emeletes busza nagyokat sziszegve állt meg a művelődési ház előtt, nem kis riadalmat keltve az út mellett békésen legelésző libák körében. A fiatal, kalapos táncosok most vesznek részt először a már több éve megrendezésre kerülő buzai néptáncbörben.

Az újsütetű, jó erőnek és egészségnek örvendő fiatal református tiszteletes szintén először segíthetné a hívei körében is nagyra értékelt rendezvényt, ha egyáltalán volt paptársa nyomdokába szándékozva lépni. „Nem esett volna bűnbe, ha a templomban szól az egyhetes tábor fontosságáról, mert ez tényleg értünk van! De mit várhatunk egy olyan paptól, aki azzal vigasztalja a szórványvidéken élő gyermekeinket, hogy ha nem tudják a kátét vagy a zsoltárokat, attól még konfirmálhatnak! Itt évtizedekig tiltva volt minden olyan megmozdulás, amely jelenlétünkről, megmaradásunkról tett volna tanúbizonyságot. Hála istennek ma már nem fenyegetnek azzal, hogy elvisznek, ha magyarul éneklünk és táncolunk!” – öntik szavakba régi-új sérelmeik sajtóját. Horváth Márta lelkipásztorsága idején – ő már első buzai temetésén népviseletre öltötte palástját! – a kézműves foglalkozás és népdaltanítás a parókiaudvar szőlőlugasának hűvöse alatt folyhatott, ahová az idén csak az ég madarai nyerhettek bebocsátást. A paplak megszokott mesztergerendás vendégszobái is zárva maradtak a Magyarországról érkezett táncoktatók és zenészek előtt, azonban a polgármester Virághegy alatti hajléka, derék családjának példás vendégszeretete, a

polgármesterné gasztronómiai csodái örök életre szólóan kárpólták őket.

Egy héten át nóta- és zeneszó tartotta esténként ébren a falut. Napközben egyre több embernek akadt „halaszthatatlan” dolga a központban, módot keresve arra, hogy a kultúrotthon tárt ablakain kihallatszó muzsikaszó csábítására vagy a messze földön is híres buzai asszonyok – Eke Péterné Simon Mária „Csutkó”, Takács Anna, Salánki Teréz, Takács Piroska – „fellegajtót nyitogató” énekének hallatára legalább egy röpke tánc erejéig mutassák meg magukat, és valamelyest tüzezebbé varázsolják a zsebből előkerülő pálinka segítségével a fiatalok táncát, a többit majd szombaton pótolhatják, a hagyományossá vált táborzáró batyus bálban, amelyre szokás szerint az egész falu hivatalos. A hajnalig tartó fergeteges mulatság szüneteiben sem hagyta őket nyugodni, hogy lelki, szellemi világukat ápolni hivatott jó pásztoruk még a báltól is távol tartotta magát, inkább a sokszobás papi lak üres csöndjét választotta, „...lelke oly külön világban lakozott...” (Babits). E felelőtlen magatartásáért még a román és cigány vendégek is megrótták, mondván az ő pópájuk a világ minden kincséért sem hagyna magára egy ilyen szép számban összetereledőtt nyáját. Ettől függetlenül jövőre sem marad el a színházi bemutatóval kezdődő farsangi bál, az augusztusi néptánc-tábor. Buzában már szélesre vajt szilárd mederben zajlik a „hazatalálás”, és többé senki sem vethet akadályokat elé.

Egy kedves – de igaz! – történettel búcsúzom Buzától, amit ha mástól hallok, talán el sem hiszem. Késő éjszakára járt az idő, kint ültünk Czéghér Istvánnal lefekvés előtti cigarettánk füstjét fűjdo-gálva tornácos házuk eresze alatt. Mint az évek folyamán annyiszor, most is áradozni kezdtem a ma is módosnak tetsző szülőház-ról. „Széki mesterek keze munkáját dicséri, ők építették a harmincas években!” Engem rendkívül „hízlegően érintett” e ténymegállapítás, sohasem gondoltam volna, hogy a széki mesterek nyolcvan éve végzett munkájának elismeréséből én is részesülhetek... Örö-

mömet nem oszthattam meg a polgármesterrel, csörgő maroktelefonja után nyúlt. A litéri fiatalok egyike hívta. „Eltévedtünk, kérjük, segítsen!” – hallottam én is a szegyenkező segélykérést. Arra a kérdésre, hogy hol vannak, természetesen néma csend volt a válasz. „Ha ennyire kenyeretek a hallgatás, akkor most én kérem, hogy pofa súlyba!” Kis idő elteltével szelíd tekintettel és mosollyal az arcán néz rám, és a következő utasítást közli velük: „Rendben van! Tudom, hogy hol vagytok! Forduljatok vissza, azután két-három portát elhagyva tartsatok balra, ott lesz egy meredek síkator, s azon felmenve akaratlanul is a Róza néni házába botlotok...” Kiderült, hogy a polgármester beazonosította az ugató kutyákat, így jött rá, hogy a falu melyik részén, kinek a háza előtt akadtak el a fiatal táborozók... Tisztelt polgármester urak, ideátról és odaátról! Ez ám a faluismeret magasiskolája!

Következő úti célunk kilométereiből sajnos egy tenyérnyit sem csíphetünk le, hiába teregetjük ki magunk elé Románia új autós térképét, a frissen berajzolt utak nem minden esetben léteznek. Papírforma szerint Szék felé a szentgyedi völgyön át is mehetnénk, bár a lábjegyzetben nem találunk arra való utalást, hogy csak traktorvontatású alkalmatosságon... Imigyen félóra helyett egy órát utazunk Székig. Megállhatnánk Ördögösfüzesen, hogy megtekin-tsük a Lapohos tanár úr áldozatos munkájával létrehozott Mezőségi Múzeumot, de hírt kaptunk, ha időben akarunk megérkezni, akkor igyekezzünk, mert a füzesmikolai Mária-napi ortodox búcsúra ezrek zarándokoltak el, csak araszolni lehet a Szék felé vezető úton. Beszélik, hogy a búcsúsok között jószerevel akad olyan hívó is, aki abban a reményben vállalta a több száz kilométeres utat, hogy a szerzetesek drága pénzért szolgáltatott ráolvasó imájának következtében a már harmadszorra ellopott hízóját egy sötét éjjelen valaki ismét visszalopja az ólba... Csak sajnálni tudjuk, hogy a mindig jó kedélyű Hideg Anna néni nem énekelhet nekünk, és dedikációt sem kérhetünk tőle a közelmúltban megjelent mesekönyvébe.

Nyárszó, 2008.
fotó: Balogh Balázs

Ördögösfüzesen átutazva mindig eszembe jut Kallós Zoli bácsi története a hetvenes évekből, útitársaimnak is elmeséltem. Egy alkalommal szemtanúja volt, hogy a Szamosújvárról Marosvásárhelyre közlekedő menetrendszerinti autóbusz vezetője az út szélén leállította az utasokkal telezsúfolt járművét, aztán kiszállt belőle, és elvegyülve a lakodalmas menet sűrűjében egy jót táncolt, majd békesen füttyörszve tovább folytatta útját. Igen, jól gondolta a kedves olvasó, ezért senki sem hóbörgött és feljelentést sem tett! E rövid történet olvastán Önöket is átjárja a zene és a tánc mindennél fölöttébb való ereje?

SZÉKEN a 2002-ben tartott népszámláláskor a 2637 magyar mellett 110 románnak és 7 „polgár cigánynak” vallotta magát. A hetvenes évek elején hatezer lelket is számlált a község, de a téves kenyere bizonytalanná vált, a gyors iparosodás a közeli városokba szippantotta a fiatal házasságokat, akiknek nagy része mára viszsza költözött és korszerű házakat épített magának. Sokan kérdezték a kilencvenes években: mi lehet az oka, hogy Széken már alig van táncház; egy olyan faluban, ahol mindig azt éreztük, hogy őket a zenétől, táncától soha senki nem foszthatja meg? Mi történhetett, hiszen 1990 januárjától még az állambiztonságiak zaklatásaitól sem kell tartaniuk. Hosszas töprengés után a múltban kezdtem kutatni a válaszáért. Jócskán vissza kellett mennem az időben. Tudtam, hogy az évszázadok óta öröklődött és felhalmozódott tudás, amit alighanem a génjeikben hordoznak, nem vesztet a semmibe egyik napról a másikra. Kevesen tudják, hogy Széken 1896-ig nem volt magántulajdon! Közbirtokossági területet műveltek, amelynek javaiból egyenlő arányban részesült a falu minden lakója. De a neki kijáró munkából is! Ugyanis a közösségi élet időbeli folyása is szabályozva volt, több mint 40 egyezményes jeles nap határozta meg a közbirtokok használatát. A közösséget egyben tartó abroncsokból az 1896. július 2-i forrzségi gyűlés után kezdtek leszakadnia az elsők. Ekkor jelenti be az utcagazda, hogy fellebbezésük hiábavaló volt, a Kolozsvári Tábla „nem a nép és Szék város javára ítélt”, a közbirtok tagosítása immár megállíthatatlan! A közbirtokossági időkből eredeztethető tehát a máig példátlan összetartásuk, egymás segítségére való fogékonyságuk, váll-váll melletti kapaszkodásuk. A helyben járást, megtorpanást sohasem ismerték. Mindig akadt, aki időnként magasabbra emelte a mércét és gyorsabb iramot követelt. Akiben nem volt híjával az akarat, de mégis lemaradt, annak örökre segítettek. Ez ma is nyomon követhető egy lakodalom készületeinél. Egész életüket a rend erős szálai hálózják be, mert tudják, csak együtt lehetnek erősek! Szerintük csak a kapaszkodásnak van létjogosultsága. Aki ennek ellenére is a lecsúszást választja: szentségtörést követ el! A végsőig erősnek bizonyultak, és míg lehetett/hagyták, együtt is maradtak. Házasságot csak helybelivel kötöttek, gyermekeiket ritkán adták felsőbb iskolákba, attól tartva, hogy végleg elkerülnek otthonról; munkát csak ott vállaltak, ahonnan estére, de legalább hétvégére hazamehettek. A lányokat módtól függetlenül cselédnek állították Kolozsváron, hogy a művelt családoktól tanultakat majd otthon kamatoztathassák. Ott sem vegyültek másokkal, együtt jártak csütörtök délutánonként, amikor „kimenős a lány”, a Mátyás-szobor elé egymás énekszavára táncolni, amíg a hatóságok engedték, vagy a hetvenes évektől a Posta-kertbe. „Honnan járnak, honnan hozták, / honnan e mozdulat-ország?” – költötte róluk Kányádi Sándor Fekete-piros című versét 1972-ben. Már régóta kőbe kellett volna vésetni, s a költőnek szobrot emelni! A „piacon” (központban) kaphatna méltó helyet, az örökre elnémult vasárnap esti tulipántos csizmak surrogása helyett... (Széki honjaim! Gondolkodjunk el rajta!)

A rendszerváltó kilencvenes évek elkerülhetetlen gazdasági átalakulásai is hozzájárultak a székiek közösségi életének széthullásához. A település szikes földjei csak kevesüknek biztosított volna

rendes megélhetést, a közeli városokban (Dés, Szamosújvár, Kolozsvár) megszűntek munkahelyeik, így a munkaképes férfiak jelentős része külföldön kényszerült munkát vállalni. Idegen földön való elszórtágukban nem állt módjukban az évszázadok során kialakult ősi rendjük szerint élni. Amíg otthon voltak, a hatalom következetes tiltásai ellenére sem hagyták el szokásaikat. „A nyolcvanas esztendőök vígít tapattuk, máma is látom magam előtt, a kultúrban volt a tánc – akkorra már bétiltották a szegenként való táncházokat! –, ott kakaskadott egy fiatal szekus a cigánypad előtt, és mindégyre le akarta állítani ifj. Ilka Gyurit a bandájával. Mük is abbahagytuk a táncot s nízttük a megalázott zenészeket, szembe állni égyikünk sem mert a félriszeg idegennel, hiszen tudtuk: csak égy szekus lehet ilyen bátor, még hozzá idegen helyen! Már bomlott a tánc, amikor megtudtuk Gyurikátul, hogy a multság megkezdése előtt le kellett neki írja egy papírra románul az öste folyamán sorra kerülő nótákat, s oda kellett adja a kezibe. Gyurika olykor belévitett, nem a soran következő dallamat húzta, olyankor rángotta ki a keziből a vonót, s nem hagyta út tovább muzsikálni.” Így emlékezett legénykorára egy fiatalember, aki ráért nekem mesélni, hiszen – mint mondta – még egy órácskát gyönyörködni akar az aprók táncában. Az utóbbi négy évben a jó hírnévnek örvendő, szorgalmas építőmesterek szinte valamennyien hazakerültek külföldről, és a „nagyvilágban” elsajátított modern építőipari furfangok ismerőiként újra a környékbeli városok legfelkapottabb vállalkozóiként tartják őket számon. Azt beszélik, a Pro Urbe Szék Alapítvány által megrendezett Széki Napokon részt venni rangot jelent. A városra szakadt unokák nyári programjának megtervezésekor sem hagyják figyelmen kívül. „Jűjjenek csak haza a táborba, van itt nekik való aprók tánco is! Viszem is én minden nap a kicsi unukámat, tanujjan csak meg szípen táncolni, a sziki gúnyájo is megvan, réa marad az égisz ruhásládo, abba vannak letíve a drágo szatín fersingek, gázmér keszkenyők, zsali keszkenyők, fillentyűs lájbik, a szíp gyapatingek, pendelyek, nekem már nincs hova felvenni, majd viseli úket az unukám, csak még belé kell nőjjen.” (S. M., 75 éves)

Szerencsésnek mondhatjuk magunkat valahányan, akik a nyár végén Csipkeszeg fertályában, Serestély István hamisítatlan széki lakodalomban vendégeskedhettünk. A vőlegény-búcsúztató alatt hirtelen megeredt eső mintha csak a könnyekkel küszködő örömszülők iránti együttérzését akarta volna bizonyítani, mert az utcán mindvégig ragyogó napsütés kísérte a pompás menetet a menyasszonyos házig. A tizenkét tagú hagyományos banda muzsikájára az esőfellegek szertefoszlottak, a kapuk elé emberek álltak ki. Ezt látván a vőfélyek tíz torokból fűjták: „Aki rajtunk báméskodik, az is ide kívánczozik!” Hatásos lehetett az énekük, mert estére háromszáznál pár vendég gyülekezett a hatalmas lakodalmi sátor előtt, arra várva, hogy a násznagyok mindnyájukat „beljebb tessékkeljék”. A középnemzedékhez tartozó férfiak vígan köszöntötek rám a pálinkásüveget, s dicsérték a derék vőlegény nemes szándékát, melyet be is tartott, azaz az elmúlt évek szokásától eltérően nem fogadott „villanycigányt”. „Legalább most mük is maradhatunk, nem kell a mutatás után rögtön hazamenni! Eddigelé még az első pár tánc is diszkóval kezdődött, abba hogy álljunk fel táncolni, nem nekünk való az, rázkódjunk réa, mint a fiatalak? Milyen jó, hogy csak széki zene lesz, legalább jól kimúlatjuk magunkat!” A néhány éve elhunyt nagyapa, Serestély István híres széki nótafa is büszke lenne unokája lakodalmára! A tőle tanult dalok többszöri fölcsendülésével adóztunk emlékének.

A Szék megmaradásáért joggal aggódom megnyugtatóra Babits Mihály szavait hívom segítségül: „De a láng nem marad végletekig a véka alatt. Fölgyűjtja a vékát, s még fényesebb lesz, mint ha sohasem borult volna az rá.”

Széki Soós János

A pásztorfurulya és tanítási lehetőségei

Adalékok az alapfokú művészetoktatáshoz – III. rész

A PÁSZTORFURULYA ELTERJEDÉSE A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN

A pásztor mesterség művelése elegendő időt hagy különféle kézműves tevékenységekre. A furulyakészítés származásai elérték egy tarisznyában. Adva volt a lehetőség hangszerek készítésére is.

A keleti területeken, Erdélyben és Moldvában a szűkülő típus a jellemző. Magyarok és románok egyaránt használják, csakúgy, mint az iker- vagy kettősfurulyát. Ugyancsak pásztorhangszernek mondható a román típusú kaval és a tilinkó, amelyek a magyarság által csak Moldvában használatosak. A magyar nyelvterület többi részén a párhuzamos furatú furulya terjedt el, melynek harántsípos párja, a flóta is itt honos.

Az iker- vagy kettősfurulya tulajdonképpen két egymáshoz illesztett, vagy eleve egy darabból készített, két síppal ellátott hangszer. Több fajtáját ismerjük. Legegyszerűbb az, amelynek egyik csövén hat lyuk található, míg a másikon nincsenek hangképző lyukak. Ez utóbbi a dallamot kíséri a fúvászórságtól függő felhangokkal. Találunk olyat is, amelyen a hatlukú cső mellett egy lyukat fúrtak, az első és második fokú zárlat különbségének megoldására.

A szerbek és horvátok lakta területeken használják a dvojnícét. Ez is az iker- vagy kettősfurulya egy fajtája. Ugyanitt használnak valamelyest „dúrosított” hangsorú, szűkített végű furulyákat rövid szélhasító rézsűvel és hátsó oktávvaltozó lyukkal ellátva, de ez a típus a XX. század harmadik harmadában jelent csak meg. Ezek általában „C”, „D” és „E” alaphangúak és két-szólamú (tercelő) furulyajátékot tesznek lehetővé.

A Dunántúlról ismerjük a hosszú furulyát, melynek egy fajtáját Herman Ottó a Mátrában is megtalálta. Ugyancsak megtaláljuk a Dunántúlon a flótát, amit Palócföldön is használnak. A harántfuvolák régebben az egész nyelvterületen előfordultak. A Felvidéken a szlovákság jellegzetes pásztorhangszere a fujara.

A PÁSZTORFURULYA SZEREPE A MAGYAR PARASZTI KULTÚRÁBAN

A közösségi munkáknak nagy szerepe volt a falusi életben. Ezeknek sokféle formája ismert. A fonók, guzsalyasok, különféle kalákák munkák elképzelhetetlenek voltak ének és zene nélkül. A kukoricahánás, tollfosztás, közös varrás és hímzés, disznótör, de még az aratás szüneteiben is megszólalhatott az ének, furulyával kísérve. Ilyen alkalmakkor

a házigazda gyakran megfogadott egy-egy zenészt, de sohasem egész zenekart. A hangszer tájegységenként változott. Lehetett citera, tekerőlant, hegedű és természetesen pásztorfurulya, amely egyszerűsége és kis mérete miatt kifejezetten alkalmas volt ezen feladat ellátására. Stílusa, díszítésmódja hozzáidomult a paraszti énekléshez. Erre legjobb példa az úgynevezett „dunántúli terc” használata, melynek következetessége még tetten érhető a XX. századi gyűjtéseken.

A fúvós hangszerek tánc alá való használata jellemző volt egész Európában. A magyar nyelvterületen a vonós hangszerek térhódításával a fúvós hangszerek jelentősége csökkent a tánczenében. A tánckísérő szerep néhol már teljesen kihalt, de van, ahol nyomokban még fellelhető. A székelyföldi betlehemes játékokban szerepel az úgynevezett „pászortánc”, melyet furulya hangjára járnak. A gyimesi és moldvai csángóknál ma is élő hagyomány a furulyás táncalkalom. Tudnunk kell azonban, hogy a moldvai csángók által játszott táncdallamok túlnyomó része román eredetű és a gyimesiek által használt táncdallamok között is találunk ilyeneket. Annak feltérképezése, hogy a hajdani furulyás tánczenék hogyan éltek tovább a később

más hangszereken játszott dallamkincsben, még várat magára. Az egyszál furulyával való tánckíséret a közelmúltban már csak a guzsalyasok alkalmával volt jelen a moldvai csángóknál, de újabban a revival-mozgalom által visszahonosított furulyás táncműködik a helyi kulturális életben, legalábbis a nyári hagyományörző táborok alkalmával.

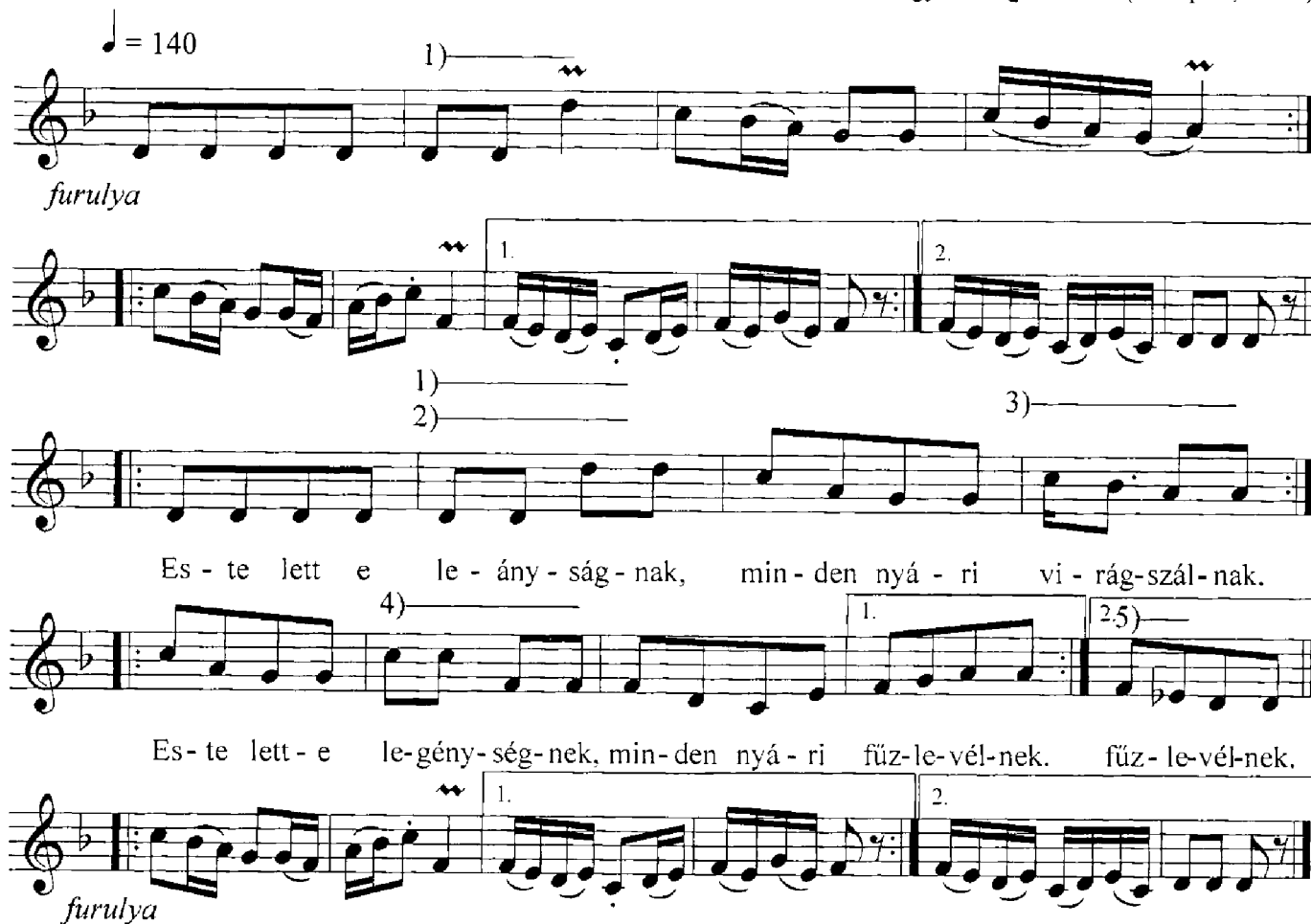
A pásztorfurulya más hangszerekkel való egykori együttes játéka emlékéért számos adat őrzi. Ha az időben visszafelé haladunk, először kell megemlítenünk a furulya és gardon kettősét Gyimesből. Ritkán előforduló, de ismert még Moldvából a fu-

Öreg magyaros

Bálint Erzsébet - ének
Legedi László István - furulya
gy.: Balogh Sándor (Budapest, 1997.)

$\text{♩} = 140$

furulya

Es - te lett e le - ány - ság - nak, min - den nyá - ri vi - rág - szál - nak.

furulya

Es - te lett - e le - gény - ség - nek, min - den nyá - ri fűz - le - vél - nek. fűz - le - vél - nek.

rulya-koboz kettős. A furulya-dob párost a balkáni zene örizte meg, de a Moldvában hajdan használatos szitadob is lehetett a furulya kísérete.

A PÁSZTORFURULYA MESTEREI

Dolgozatom további részében négy kitűnő furulyással foglalkozom, akik, ha nem is mindig közvetlenül, de kapcsolatban álltak a pásztorsággal, pásztorélettel. Először is a hangszer iránti nagyfokú szeretetet tanultam meg tőlük. Ez főleg abban nyilvánul meg, hogy olyan természetességgel beszélnek hangszerükről és úgy játszanak rajta, mintha az testük elválaszthatatlan része lenne.

Elmondásaik alapján a furulyához való hozzáállás igen hasonló a magyarság lakta, egymástól távol eső területeken. Megszólaltatom Hodorog Andrást és Legedi László Istvánt a moldvai Klézséről, Kisláposi Andrást a mezősegi Ördöngösfüzesről, s végül, de nem utolsósorban a palócföldi Pál István tereskei furulyást, aki még a hangszer készítésének tudományába is bepillantást engedett.

Ők, akár tudtukon kívül is olyan tudás birtokosai, melynek hiánytalan feltérképe-

zése elengedhetetlen mind néprajzi, mind zenepedagógiai szempontból.

A furulyások arra a kérdésre, hogyan tanultak furulyázni, általában azt szokták felelni, hogy maguktól. Ebben a zenéhez és a tanuláshoz való hozzáállásuk tükröződik, az, hogy a zene természetes számukra, a furulyázás belesimul életükbe.

Az általam vizsgált kérdéskör szereplői nem hivatásos zenészek. Következésképpen sem ők, sem felmenőik a zenélést nem tekintették megélhetési forrásnak. Ez csak az 1989-es politikai átalakulás után változott, ami némiképp lehetővé tette a határainkon túl élő adatközlők szerepeltetését Magyarországon.

A pásztorsághoz általában hozzátartozott a hangszeren, főként furulyán, dudán való zenélés. Pál István apja is tisztában volt ennek fontosságával:

„Amikor én megszülettem, elmondások szerint, mikor világra segített a szülésznő, elköltöztette magát: – Pista bácsi! – apámnak a nevén. – Baj van? – kérdezte. – Baj! – azt mondja. – Fiu! – Fiu? Akkor addig meg ne fürdesd, amíg én oda nem megyek! – mondta. No, a régi babonák szerint a magzatvizet kezembőz a dudu-sípszártól, a furulyától, a ka-

cirkésig mindent hozzáérintette a kezemhez, a régi szokás szerint vissza és keresztbe rám olvasott, hogy én lépek a nyomdokába.”

Más esetben a hangszerrel való kapcsolat létrejötté a véletlennek köszönhető. Kisláposi András így emlékezik:

„Édesapám kaszált egy gazdának a réten és amit (furulyát) egy juhász elvesztett ősszel, a fűbe belénőtt, azt kaszával kivette. Elhozta haza. Lehettem hét-nyolc éves.”

A családi alkalmak, guzsalyások, fonók vidám hangulata válhatott színterévé indirekt tanulásuknak. A közösségi szórakozások már igen fiatal koruktól részét képezték életüknek. Pál István így emlékezik:

„Volt a házban egy kemence, amit kívülről fűtöttek. Annak belül volt egy kuckó része. Oda ültünk be, azt úgy hallgattuk, ahogy fonás közben énekeltek a lányok, azoknak az anyyok, az én testvéreim, hugaim, nővéreim. Édesapám furulyázott, dudált nekik.”

A hangszerjáték elsajátítása is a megfigyeléssel kezdődött. Hodorog András első élményei nagypapájához kötődnek:

„Hát, én nagypapánál nőttem fel, többször járdogáltam nála. Gyerekkorunkban unokatestvéreimmel sokat voltunk ott. Van egy Bálint Mihály, unokatestvérem, úgy egy öt évvel

idősebb nálam. Szerettük nagypapát, ahogy furulyáztatik és tőle kezdtem el furulyázni.”

Amelyik gyermek nem érez vonzódást a zene iránt, abból nem lesz zenész. Nyilván már a szülő hozzáállása is szerepet kap az ilyesfajta vonzódás kialakításában. Hiszen nem mindegyik pástor furulyázott, Kisláposi András erre is mond példát:

„Volt egy öregember, aki 30 évig volt a juhoknál. A szomszéd faluból, Kisbátontól. Túl a hegyen. Jóska bácsinak hívták. Az nem tudott furulyázni. Mondom neki, hogy nem tud furulyázni? Hát azt mondja: »Nem törtem én a fejem azon, hogy furulyázzak.« Pedig jó ember volt! Szerette a juhokat!”

Hodorog András pedig szívesen idézi vissza kezdeti élményeit:

„Hát az úgy volt, hogy őszintén mondjam, még akkora voltam, hogy a térdére vettem. Érted-e? Kicsi gyerek voltam. Például nem kínozott, de szeretete, hogy valahogy segítsen tanulni, mert nekünk is csinált egy-egy furulyát, s azokkal kinlódunk mi is. A térdére vettem. »Fiúcskám!« – azt mondja. »Fújjad a furulyát!« A sültűt. Ahogy nálunk mondják. Én fújtam, ő verte. Járt az ujjja.”

Legedi László István is hasonlóan emlékszik vissza:

„Nagyon kicsike voltam, amikor elkezdtem. Öt-hat éves lehettem, amikor először nézegetni kezdtem, aztán az ölebe vettem – emlékszem, még nem jártam iskolába – és tettem az ujjára az ujjaimat. Amikor már megszoktam az ujjmozgást, azt csinálta, hogy adott vagy egy három ujjmozgást egy nótából s ha azt már tudtam, mentem megint hozzá.”

Interjúalanyaim szerint a konkrét tanulás hangszerükön mindössze az első néhány dallam megtanulásáig tartott. A zenei alapstruktúrák ekkorra már annyira beépültek a memóriájukba, hogy a furulya használatának alapvető szabályait elsajátítva, motivációval telve a következőkben már önálló zenészi egyéniségként folytathatták útjukat.

Legedi László István az első önálló lépéseire így emlékezik:

„Azt az övest, melyiket szoktam játszani. Avval kezdtem el. Az az első, az nagyon nehéz volt. Aztán volt neki egy öccse [édesapjának, Legedi László Andrásnak], György. Azzal szórakoztak szombatonként este, amikor kijött hozzája, hogy keményen szivaroztak, ittak egy pohárral s versenyeztek ketten. Én meg figyeltem, s akkor hallgattam, meddig beugrott a fülembé s azt már fogtam tanulni. Én azután nem tanultam senkitől, hanem amikor már nyolc-tíz éves lehettem, lestem a cigányokat. Minden vasárnap csináltak táncot. De onnan messzünnet, mert a legények félrúgtak a fenekedtől. Nem lehetett olyan közel menni. Akkor úgy lestem a cigányokat, s amit úgy felfogtam, mentem, s próbáltam is otthon.

Én mindig piszkáltam a furulyám. Még törtem össze, s akkor mentem könyörögni édesapámhoz, hogy hozzon újat a vásárból.”

Kisláposi András maga a hangszer motiválta, önmagát igyekezett szórakoztatni vele:

„Voltak juhaink, kimentünk a szőlőhegyre a juhokkal és vittem a furulyát is magammal. Előbb mind próbáltam a hangokat, melyik hogy szól, melyik a vékony, melyik a vastag. Úgyhogy kezdtem egy éneket. Azt, hogy »Huszárosan vágatom a hajamat, Nagyváradon nyergelik a lovamat...«, mert ez nem olyan nehéz. Így megyen, hogy... [eljártassa]. Úgyhogy evvel aztán megtanultam. Ezután vettem a másik nótákat még, amik nem voltak olyan nehezek.”

Legedi László István így emlékszik a dal-lamok tanulására:

„A többi nótát az öregebb emberektől tanultam. Voltak juhaink. Volt vagy tizenöt. És én mentem vele, a legelőre, a szőlőhegyre, minden felé s én vittem a furulyát magammal. Ott a juhok ettek, én meg próbálgattam az énekeket.”

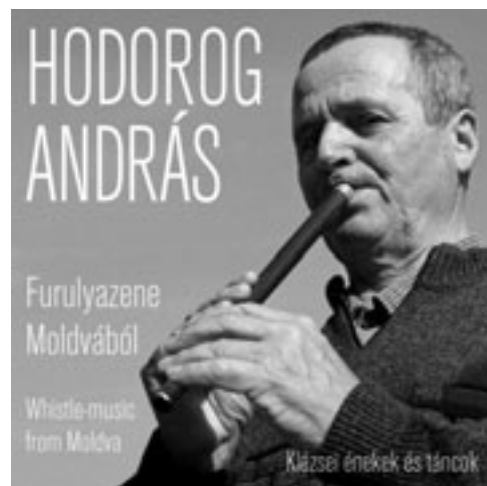
Később már tetszésük szerint válogatták meg, milyen zenészt hallgatnak, kinek a muzsikáját lesik el. Ki, mit szeretett: Kisláposi András és Legedi László István a hegedűsöket figyelte, Hodorog András a „fanfáros” [rezesbandás] zenét kedvelte, Pál István a duda- és furulyajátékot.

Felnőttkori tanulásukat számos külső hatás is befolyásolta. A beszámolóikban visszatérő motívum a katonaság. A katonatársaktól tanult dallamok új szint vittek repertoárjukba. Ezek általában más tájegységek zenéiből kerültek ki.

A máshonnan hozott dallamok feldolgozása kétféleképpen történhet meg. Az egyik, hogy az elsajátítás során integrálják a stílusú dallamokkal együtt. Ez Legedi László Istvánnál nyilvánul meg legjobban:

„Mikor harminc éves koromban a gerincemmel kezdődött valami probléma, mentem fürdőbe s akkor vittem a furulyám. Megvettem két sört, kibontottam ott a lépcsőn és amíg el nem fogyott a sör, addig fújdogáltam. Egyszer jött három ember. Az egyik bákói volt, az kérdezi, hogy honnan jöttem. Mondtam neki, hogy Bákó megyéből. Az tudta. A másik kettő találhatta. Mondta az egyik: »Ez oltjáni [olténiai], oda való dallamot fúj!« Azt mondja a másik: »Nem! Ez erdélyi.« Akkor olyan dalt fújtam. Mikor mi jött.”

A másik lehetőség szerint a zenész a megtanult dallamot beépíti saját stílusába. Erre kitűnő példa Pál István, ő egy dél-dunántúli dallamot, a Nádi Jancsi balladáját ültette át saját zenei világába.

Hozzá kell tenni, hogy ezek a stílus- és dallam-beemelések csak bizonyos határok között jöhetnek létre. Ha kissé elmerülünk a népzenei dialektusok világában, láthatjuk, hogy Legedi László István esetében az erdélyi és olténiai stílus nem áll messze az általa tanult játékmódtól, ugyanis a csán-gó furulyás játékmódban e kettő keveredik. Pál István esetében is megfigyelhetjük, hogy a dél-dunántúli stílusvilág közel áll az általa megszokotthoz. Az ellenkezőjére is tőle van példa. Egy alkalommal az Egyszólam együttes vándorlái táborában Pál István és Berecz András beszélgetett:

„András észrevette, hogy kicsit odébb lefe-küdtem a fa alá, mikor éppen Timár Viktor tanított gyimesi énekeket. Azt mondja: »Ne haragudjon meg, Pista bácsi! Ezek a gyimesiek olyan szépen, gyönyörűen énekelnek. Meghallgatják magát is, dicsérik mikor eljön. És volna is magának ideje. Mért nem hallgatja meg őket?« Elnevettem magam. »Mondja Pista bátyám, mit nevet?« Válaszoltam: »Ha én azt meghallgatnám! A szöveg az enyémmel egy. Úgy belemenne a fülembé az ő dallamuk, hogy az enyémmel se volnék ura!« Erre András: »Igaza van, Pista bátyám! Magának van igaza!«

Az 1990-es évek elejétől sok adatközlő találkozott magyarországi rendezvényeken. Például Legedi László István és a külsőrekecsini Mandache Aurél primás már Magyarországon kezdtek el együtt zenélni. Legedi azóta sok hegedűs dallamot ültetett át furulyára. Dudálni is a kilencvenes években kezdett el, így aztán furcsa helyzet alakult ki. Kérdésemre, hogy Mesterke Gergely dudást ismerte-e, így felelt:

„Igen. Nekem van most felvételem tőle. Kaptam CD-t is, hogy csináljam utána, de mostanában nincs időm ezzel foglalkozni.”

Amint itt is láthatjuk, a tanulás élethosszig tartó folyamata mindig hoz újabb és újabb fordulatokat.

Bolya Dániel
(folytatása következik)

A kürti zenekar

1950.

1950-es évek

1980 körül

1985 körül

Az utolsó kürti klarinétos

Csillag József „Pala” 1944. március 28-án született Kürtön. Édesapja szintén kürti zenész volt, édesanyja Budapestről származott. Apai dédnagyapja zsidó származású volt, aki az 1800-as évek végén egy zenészdinasztia lányát vette el. Nagyapja, Csillag Ferenc már aktív zenész volt, csakúgy, mint fia, ifj. Csillag Ferenc, Csillag József édesapja. Édesanyja, Mezei Julianna és nagymamája, Mezei Mária igen pártolták a muzsikos életet, hiszen muzsikus családból való származásuk miatt ez náluk hagyomány volt évszázadok óta, Budapesten is.

A zenével gyermekkorától együtt élt, mivel a családban mindenki muzsikált. Hét éves korától próbálgatta a hangszereket, mindegyikbe belekóstolt egy kicsit, azonban szívéhez igazán a klarinét és a szaxofon került közel. Négyen voltak testvérek, a többiek is zenéltek: Vilmos harmonikázott, de jól bőgőzött is, Ferenc brácsázott, Rudolf szaxofonozott. A muzsikát természetesen a család viszi tovább, Vilmosnak két cimbalmos fia van, akik a mai napig aktív muzsikosok: József Salzburgban, Vilmos pedig otthon muzsikál. Harmadik unokaöccse, Zsemberi József „Johann” pedig Bécsben zenél.

Csillag Józsefnek régebben volt esz-klarínétja is, és olyan fúvókát használt, amihez madzaggal kellett odaerősíteni a nádat. A kezdet nehéz volt, mert első lakodalmi élménye igen megviselte. Ugyan klarinétozott és szaxofonozott is, de dallamrepertoárja még igen szegényes volt. Ahogy mesélte, mindig emlékezni fog arra, amikor egy nagy bajszú öreg odament hozzá és azt mondta neki: „Fújd meg fiam!”, és ezt éppen egy olyan nótánál mondta, amit József nem ismert. Ráadásul az egész estés fújástól jól bedagadt a szája is szegénynek. Gondolta is magában, hogy kell-e ez neki, de szerencsére nem hagyta abba és idővel beletanult.

Klarinétozni, szaxofonozni Érsekújváron és Pozsonyban tanult különféle zenészektől. Táncczenészek, roma muzsikosok, klasszikus zenészek segítették előrehaladását a kottaolvasásban, de főleg a muzsikálásban, az improvizálásban, a variációk alkalmazásában és a dallamrepertoár kialakításában.

Kürtön és környékén jórészt magyaroknak muzsikáltak a lakodalmakban, mivel itt alig volt szlovák ajkú ember a második világháború utáni időszakban. Csak akkor kellett szlovák zenét is játszaniuk, amikor valamelyik házasulandó fél szlovák volt. Ilyenkor került elő a szlovák zene, bár sok az olyan dal, aminek van szlovák és magyar szövege is. A zenekar családi alapon működött. Vittek mindenkit, aki muzsikos volt a rokonságban, akkor is, ha nem játszott olyan jól.

A fúvós nagy kincsnek számított, s Kürtön nem volt sok belőlük, ezért a zenekarok szinte összevesztek azon, hogy kié legyen az a kevés. Nem egyszer előfordult, hogy a családi zenekarnak osztódnia kellett, mivel a lányos és a fiús háznál külön-külön kellett muzsikálni.

Régen rengeteg helyen szerepeltek, még ha csak Kürtöt és a környező kis településeket vesszük is számba. Szombat, vasárnap, hétfő voltak a legszűfoltabb napok, amelyekre a lakodalmak, búcsúk, szüreti bálók és más rendezvények estek. A zenekar azonban nem csak ezen a vidéken muzsikált. Sokat jártak Bécsbe is, ahol egy állandó helyen éveken át játszottak.

Csillag József katoná éveit Csehországban töltötte, ahová hangszerét is magával vitte. Sajnos katonazenekarba nem került be, de azért ott is muzsikált a helyi táncczenekarban. Hivatásos zenész volt, szakvizsgát is tett, amiről papírral rendelkezett. A működési engedély birtokában élt a lehetőséggel és a rendszerváltás környékén egy táncczenekarral kiment Kelet-Németországba zenélni,

négy-öt évre. Ott is és máshol is hatalmas sikere volt a magyar zenészeknek.

Érdekes, hogy amikor megkérdeztem Csillag Józsefet, tudták-e a népdalok és magyar nóták közötti különbséget, nemmel felelt. Nekik válogatás nélkül minden zene egyenrangú, mindig azt játszották, amit a vendég hallani akart. Természetesen játszottak tangót, keringőt, valcert, foxot és amit csak kértek tőlük.

Itthon annyira ismerte a vendégeket, mindenkinek a nótáját, hogy tudta, kinek, mikor, mit kell játszani anélkül, hogy kérték volna. Ez igazán akkor volt fontos, ha nem volt hegedű a bandában. Ilyenkor egyértelműen a klarinét vagy a cimbalom vitte a zenekart. Csillag József pályafutásának kezdetén a cimbalmosok még nem voltak olyan képzetek, mint manapság, nem voltak annyira tisztában a harmóniákkal, inkább a melódiát játszották. A hangszeres játék évtizedek alatt fejlődött olyan szintre, ahogyan azt napjainkban hallhatjuk a zenekarokban. Régen dallamcentrikusabban játszottak és a kíséret is egyszerűbb volt. A zenekarban mindig négyhúros nagybőgő volt és négyhúros brácsa.

A zenészek szinte mindig formaruhában muzsikáltak. Fehér ing, fekete nadrág és mellény volt az általános, de öltönyben is játszottak, ha az kellett. A zenekarban nem volt szokás egymás megviccelése. Inkább a vendégek csináltak például olyat, hogy bezsírrozták a vonót, aztán a zenész dobhatta ki a szórt a vonóból. Azért Kürtön a muzsikos emberek rendkívül nagy tiszteletben álltak, mindenki ismert mindenkit, kicsitől a nagyig. Ma már sajnos nincsenek így megbecsülve, a még élő zenészeket nagyon ritkán hívják muzsikálni. Az igazi magyaros hangzást adó felállást sajnos felváltotta a szintetizátor, az elektronikus zene. A vendéglátósok inkább bekapcsolnak egy magnót, minthogy zenekart hívjanak, akiknek fizetni kell.

*

Hála Istennek, Csillag József jó egészségnek örvend. Erőt, egészséget kívánunk neki!

Terék József

Az „Öreg Fülöp”

Emlékezés a decsi táncos népművészre, Fülöp Ferencre (Decs, Tolna megye, 2004. augusztus 24., Pál Bözsi udvarán). Gyűjtő: Taba Csaba, lejegyezte: Fejér Erika. A beszélgetés résztvevői: Farkas Lászlóné Pál Bözsi (szül.: 1938. július 21., Decs), Baller Györgyné Döme Éva (1937. április 17., Szekszárd), Farkas Józsefné Dani Bözsi (1929. október 3., Decs), Madarász Ferencné Csizik Maris (1931. június 20., Decs), Figler Ferenc tamburás (1927. november 26., Decs).

FIGLER FERENC (FF): – Az öreg Fülöp Feri bácsiva kezdtük mi végeredménybe. Hát elég régen vót. Talán a 40-es évek, '47, mikó az MNDSZ megalakút és a Feri bácsi, Berekei Éva néni, hát ezek vótak az éltáncosok. Nagyon sokfelé megjártuk vele az országot, mer hát vitték is az öreget. Nagyon tudta a főleg a verbunkot táncóta, de hát a csárdást is, ezt a igazi fülöpös, vagy hogy mondjam decsi, ezt a mártogatós csárdást táncóták és hát bizon a Rábai három nap ott tartott bennünket Balatonfüreden. A Laci [*Pál Bözsi férje*] is ott vót velünk. Kár, hogy nem él má! Aztá hát bizon az öreget visszahívták egymás után hússzó legalább vagy huszonötöző is. Hát ugye írták a lépéseit neki, de hússzó visszahívták, az hússzó másként táncóta. Mindég mást táncót. A Rábai Miklós mondta, hogy aszongya, ez nem igaz, hogy ennyit tud fejbe. Hát valamikó állítólag huszár vót a Feri bácsi és ott tanúta ezt a verbunkos dógokat. Az nagyon tudott táncóni, szóval hihetetlenü járta. [*A két szövegrész között arról mesélt, hogy mikor és kitől tanult muzsikálni.*]

Hát így vót Decsen két cigányzenekar, az az igazság és jó zenekarok vótak, akik szé-

Fülöp Ferenc (1885–1962). Verbunk. Falus Károly felvétele, 1952.

MTA ZTI Néptánc Archivum Táncfotótára

pen muzsikátak, de hát meghallották a fiataljai a tamburát, meg hát mi is fiatalok vótunk az az igazság, és akkor aztán hívtak bennünket a bálba. De elejibe röstekedve, de azé azt kimuzsikátuk a bált, azt az öreg Fülöp Feri bácsiva is így kerütünk kapcsolatba, mer hallgatott bennünket valahol ilyen, akkó má vótak ilyen, hogy mondjam, nem kultúrház, hanem ilyen nagyobb helyiségek, KISZ-helyiségek és akkor mink minden vasárnap, mer akkor még nem volt szabad szombat meg ilyesmi, csak vasárnap. Délután akkor muzsikátunk este tízig önszorgalombó, és így jöttek a fiatalok táncóni, örütek neki, hogy van aki muzsikál nekik, mer hát mi nem kértünk se pénzt semmit, hanem mi ezt. A lényeg az, hogy aztán a Feri bácsi valahol hallott bennünket, azt ugye a tambura azér ütemesebb hangszer mind a, nem ilyen, nem meg ezek a cigányok másként muzsikálják még a csárdást is. Tehát más tempóba és akkó az öreg hagatott aszongya, hogy majd együttök aztán nekem is muzsikátok azt akkó hát a soha nem felejt el a „Ritka búzára” kezdte ő a táncát. A verbunkot „tisztá búzára”, de hát csodálatosan és akkor hát ugye szakemberek meghallgattak bennünket, akkor mondták, hogy azér mégis népdalt köllene, mert hát a „ritka búza” az nem népdal.

TABA CSABA (TCS): – De Feri bácsi erre szerette táncolni? Kifejezetten azt szerette?

FF: – Igen. Igen, mer ő a katona idejében is erre táncót. Tehát erre a nótára táncót a „ritka búzára” és akkó az öreg, hát egy nagyon ütemes, jó, ilyen csárdás inkább, de hát lehet egy kicsit tehát verbunkra. Az öreg beállította a tempót és akkor hát mi úgy csinátuk, ahogy ő dirigáta és akkor a végin mi lettünk a házi zenészei. Még vótunk a lakásán is, mer egy időben a Lajos mérte a bort, a fia, aztán meghívott bennünket.

TCS: – Hogy otthon muzsikáljanak neki, és akkor ő egyedül táncolt? Csak hallgatta, vagy mulatott rá?

FF: – Annak nem sok köllött. Némelyik ember ugye zenét hall akkor nótázott, az öreg meg mingyá táncra perdüt, mer nagyon szeretett táncolni, meg tudott is. Hát szóval én még olyan táncost nem láttam, sokfelé muzsikátunk az öreg Kovács bácsinak Pilisen meg több helyre, meg tudta is az öreg a is szépen, de így mint a Feri bácsi, ilyen táncos itt a Sárközben nem emlékszek én, hogy lett volna. Szóval kegyetlenü. Az tényleg Népművészet Mestere vót. Meg hát az Éva néni, a Berekei, akivel szeretett táncóni. Hát azt, amikor a mártogatóst megmutatták a fiataloknak, elég nehezen tudták megtanúlni. Az az igazság, Decsen sok tánciskola vót. Na most ugye ottan ilyen magyarosan tanítogatták a csárdást, nem ezt a térdhajlással, hanem ilyen szögletesen köllött táncóni, ugye jártam én is öleget, és az az igazság, hogy az öreg mutatta meg aztán ezt az igazi, hogy hogy kó a csárdást, meg az Éva néni.

TCS: – Ők tanítottak is az együttesben?

FF: – Ő tőle tanútak. Igen. Hát akkó má aztán hoztak korejográfust is. Járt ide a Vadas, ha tetszik ismerni. Akkor jó páran. A Pesovár is, sőt a Timárral is dógóztunk együtt sokat Őcsénybe, az Őcsényiekke is. Ugyhogy akkor má aztán azok átvették az öregnek a lépéseit, hát ugye megörökítették és abból született itt az itteni csárdás, az ugrós meg ezek.

TCS: – Feri bácsi elmuzsikálná a „ritka árpát”, ahogy azt a Fülöp Feri bácsi szerette?

PÁL BÖZSI (PB): – Meg még utána azt muzsikáld, hogy „pruszlikomon piros rózsá”, me arra is táncóta a verbunkot [*Pál Bözsi mondja a nóta szövegét, közben Figler Ferenc tamburán muzsikálja.*]

Fülöp Ferenc (Dinnyés, 1885. január 13. – Dunatúrváros, 1962. június 2.) Szülei a Velencei-tó partjáról költöztek a Sárközbe. Édesapja korai halála után neki kellett eltartania a családot. Viszonylag későn, 13-14 éves korában kezdett el csak táncot tanulni. Az idősebb legényektől ellesett mozdulatokat esténként az istállóban, a jászol szélébe kapaszkodva gyakorolta ki. Az 1948-as kultúrverseny vármegyék közötti versenyén Szekszárdon első díjat kapott. Ő őrizte meg a legszebb formában a decsi táncolási mód sajátosságait, különösen verbunkja tette őt országSZerte ismertté, elismertté. A Decsi Népi Együttes alapító tagja volt. Neki is köszönhető hogy az 1952–53. évi II. Országos Kultúrversenyen a decsi együttes kiválóan szerepelt a pilisi és bátai együttesel együtt. Szívesen adta át tudását a fiataloknak, ily módon több nemzedéket ismertetett meg a decsi táncok fortélyáival. Egykori lakóháza falán, Decsen emléktábla őrzí emléket. Fülöp Ferenc a táncos hagyományörzők közül elsőként nyerte el a Népművészet Mestere címet 1953-ban.

„Mihaszna a hat ökör a hosszú istállóba,
Ha szeretöm nincsen a vetett nyoszolyába.
Pruszlíkomon piros rózsza, ajkamon a babám
csókja,
Beszélhet a falu, de nem tőhetek róla.”

Most a „ritka búzát” muzsikáld el! Biztos,
hogy erre táncóta, ezekre táncóta a verbunkot.
[Mindannyian éneklék.]

„Ritka búza, ritka árpa, ritka rozsa,
Ritka kislány, aki takaros,
Lám az enyém, lám az enyém, lám az enyém,
lám az enyém,
Icike, picike, de csinos.
Ejje te kislány, kislány, kislány,
Csókolom a csöpp szádat.

folkMAGazin

LELŐHELYEK

TÁNC HÁZ ALAPÍTVÁNY
FOLK MAGAZIN SZERKESZTŐSÉG
1011 Budapest,
Szilágyi Dezső tér 6. I. em.
Tel.: (1)-214-3521
Interneten megrendelhető a
www.folkmagazin.hu oldalon
NÉPTÁNCOSOK KELLÉKBOLTJA
1137 Budapest, Katona József u. 22.
Tel.: (1)-239-1199
MESTERPORTA
1011 Budapest, Corvin tér 7.
Tel.: (1)-202-3859
KALÁKA ZENEBOLT
V. ker., Bárczy István utca 10.
Tel.: (1)-267-5331
A FOLK
1074 Budapest, Dohány u. 84.
Tel.: (1)-351-3341

Ha egy kicsit nagyobb volnál, tizenhat esztendő volnál,
Mindjárt megcsókolnálak.”

PB: – Erre táncolta, meg erre a „megáradt a patak”. Erre táncolta, erre a kettőre.

FF: – De erre, főleg erre szerette az öreg. De a „ritka búzát” minden szakember kifogásolta.

PB: – Igen és utána meg mingyá dalolta is, hogy...

DÖME ÉVA (DÉ): – Na jóvan, de azé mert a „pruszlíkomon piros rózsza” akkó már járta a Berekaival.

PB: – Akkó már járta a Berekaival a csárdást, de odáig, hogy „mihaszna a hatökör a hosszú istállóba, ha szeretöm nincsen a vetett nyoszolyában”, akkó ment a Bereikai, hogy „pruszlíkomon piros rózsza”. Akkó kezdték a csárdást járni.

TCS: – Feri bácsi, egy kicsi frisst! Hátha emlékszik, hogy ezt a figurát táncolta-e. [Figler Feri bácsi muzsikál, én meg egy oszlop körül táncolok.]

FF: – És az öreg Bereikai szüle tudta egyedü utánaozni, tehát ezt ahogy mozgott a térde neki.

PB: – És most meg, hogy mit vagdalóznak körösztbe?! Most körösztbe ugranak, mint a villám, nem is tudom eljárni, valami ilyeneket csinálnak [közben mutatja]. Azt aztán ugranak. Hogy honnan veszik ezeket?

FF: – És az öreg még a tetejibe úgy csinálta mindég, hogy majdnem mindég a Berekait táncoltatta.

PB – Persze, csak úgy lütyögötte.

Dani Bözsi (DB): – Azok jó össze vótak párolva.

PB: – Igen, az csak vitte, úgy tette a Bereikai Évát.

FF: – Az öreg akkorát csavart rajta, szép tartással és a tutyiba az öregasszony az úgy odavágta...

PB: – A Csöndes Sára mindig aszonta, „na má gyün má, hegyezi má a tutyit, hegyezi má a tutyit”.

DB: – Össze vótak szokva és akkó azzal tudott táncolni.

FF: – Úgy érezte, hogy hogy kell táncolni.

DB: – Ráérezett, ráérezett igen. [Pletykálkodnak, nevetgélnek.]

PB: – Úgy hogy nem véletlen tudták ám azok annyira együtt.

FF: – Igen nagyon tudták ezt.

PB: – Na most akkó, akkó vót ám még a bátyurának olyan része is, me nem csak a szép vót ám, hanem úgy berúgott ám, mire hazagyüttünk, hogy apám vitte ám a hátán. Nekünk vót a rokonunk, de akkó az öregöt vigye haza. Úgyhogy vót ám mikó a bátyurát hátukon vitték haza.

FF: – Nagyon helyes ember vót az öreg Fülöp azér, szóval egy magyaros bajusszal, de olyan magyaros ember vót, de szerette a tüüt, azt nagyon szerette. „Gyerekek mit isztok?”

TCS: – A fiatalokat ő tanította?

FF: – Hogyne!

TCS: – A fiúkat is tanította verbunkra?

PB: – Persze!

FF: – Hogyne! Odaát az öreg, sőt vót olyan összeállítás, hogy az öreg járta a szólót. Beintett és akkó a gyerekeknek bemutatta, akkó utána a fiatalok végigjárták ezt. Sok, nagyon sok ilyen összeállítás vót.

PB: – Hát meg most Fülöp Ferenc-díjakat adnak a táncos versenyeken. [...]

Táncolt az még az istállóba is. Én meg tudod mire emlékszők, hogy vótak testvérek négy legény, meg négy leján. Aztán mindig aszonta a papa, hogy „a Ferkónk az nem szeretött dógozni, az kiment az istállóba, nekikapaszkodott a jászolnak, azt járta a táncot. Mink meg ganéztunk, meg ötettünk”, aztán megkapta az első „Népművészet Mestere” díjat, nyócszáz forintot.

ENGLISH TABLE OF CONTENTS

Page 7 New recording: *Lili dalai (Lili's tunes)*. Mohácsy Albert and friends (the "Magyar Vista Social Club"), FECD 050 – FolkEurópa Kft. Budapest. 2010. Distributed by Hangvető. A blend of original verse, folk songs, folk music and other contemporary music styles. "One you'll find yourself listening to over and over again". Review and recommendation by Sándor Ildikó.

Page 8 New Publication: *Hála, József – G. Szabó, Zoltán: Dudásoknak, kanászoknak közzibül, közzibül... Timp Kiadó, Budapest. To be released in 2010.* Written in celebration of the 100th anniversary of a swineherd's music contest in Ipolyság (Šahy) in Slovakia where Bartók Béla made phonograph recordings of the bagpipers. A book on bagpipes and bagpipers of the Carpathian Basin with special emphasis on the bagpipe of the Palóc region.

Page 9 New Publication: *[Tradition and Modernism in Folk Dance Research. In Memory of Pesovár Ernő]* Editors: Felföldi, László; Müller, Anita. Hungarian Institute of Musicology (Hungarian Academy of Sciences) 2010. Budapest. ISBN: 9789638845146. This is a collection of writings on contemporary Hungarian dance research, 20 of which were papers presented at a conference in 2006 in Pápa, Hungary celebrating the late Pesovár Ernő's 80th birthday. Report by Felföldi László.

Page 10 New series in folkMAGazin: *Thoughts and writings from the past. Bartók Béla on folksongs and nationalism:* Bartók discusses influences of neighboring ethnic groups on folk music, folk music research and nationalism. Though these words were published more than 70 years ago, the thoughts are completely applicable today. Also printed here is an announcement for the release of the first records of the original Pátia series. The record series made original recordings of folk songs sung by traditional Hungarian singers – available to the wider public. By Polgár Tibor. Both were first published in a Hungarian journal called *Tükör* [Mirror]. V.3. 1937.

Page 13 New Publication: *Az ugrós táncok zenéje [Music of Ugrós Dances]*. Paksa, Katalin. L'Harmattan Kiadó. Budapest. 2010. Includes CD. The first of a 3 book series on the ugrós (a.k.a. jumping or leaping) dance type and its music. The publication includes English translation of the preface. Announcement by Felföldi László.

Page 14 *Kóka Rozália's children's series. Two folk tales:* One about a blacksmith and

the devil; the other is a story about a jar of honey high up on a shelf that the children were not supposed to touch...

Page 16 *Kóka Rozália's series on women's life stories – Painter H. Molnár Magda (b. 1935) tells her story.* This is another story of amazing human stamina and spirit – living through 2nd World War, poverty, hunger and illness, but coming out on the other end with one driving desire: to paint. When Magda was finally able to paint (just before retirement) – she was quickly discovered and has since exhibited internationally.

Page 22 Living Folk Art – **15th National Exhibition of Contemporary Hungarian Folk Art, Museum of Ethnography, Budapest. October 29, 2010 – March 27, 2011.** This collection of the best contemporary traditional Hungarian folk arts and crafts has been carefully juried by a panel of 28 expert ethnographers and folk artists: 1700 works by 450 folk artists. The exhibition was organized and sponsored by the Hungarian Heritage House and the Museum of Ethnography. Announcement by Beszprémy Katalin and Csupor István.

Page 30 Part two: On the culture and customs of **India's Rajasthani musicians.** Ábrahám Judit's photos and impressions of her trip to India in 2009–2010.

Page 32 Report on the 4th **Tárogató World Congress.** Held every five years, the event was held in 2010 from June 30 – July 4 in the town of Vaja in northeastern Hungary. 160 tárogató players, mainly from Hungary and Transylvania, arrived for the event. About 20 of the participants were foreigners (from USA and other parts of Europe). After the congress, some of the musicians participated in a one week concert tour in Hungary. Hungarian national and regional tárogató congresses are held every year. Musical genres mentioned were folk music, "national romantic music" and contemporary classical music. By Barvich Iván. See also www.tarogatocenter.hu.

Page 34 *The situation in Mezőség* (a.k.a. Transylvanian Plain; in Romanian *Câmpia Transilvaniei*). **Poet and writer Széki Soós János (born and raised in Szék)** paints a picture of the dwindling Hungarian population in the villages in Mezőség in general and the dissipation of folk tradition – also providing some poignant historical and political background. He describes summer folk dance and music camps held in Szépkényerűszentmárton (*Sánmárton*), Buza

and Szék (*Sic*) and the communities in each of these villages.

Page 43 **Traditional clarinetist Csillag József "Pala"** is from the village of **Kürt (Strekov)** in southern Slovakia (a bit northeast Komárom). He was born in 1944 in Kürt into a Gypsy musician family. This study has information on his family and on the various bands he played in over the years. He has played traditional music all over the region and worked playing music in Vienna and also in eastern Germany for a longer period around 1990. He holds a professional musician's certificate and is still active. By Terék József.

Page 44 Excerpts from a study of a traditional man dancer from Hungary's Sárköző region. Here six informants from the region (all born between 1927 and 1938) comment on the dancing of **traditional dancer Fülöp Ferenc of Decs (1885–1962)** – a recipient of the national title of "Master Folk Dancer". The study was done in relation to a diploma project by Taba Csaba.

Sue Foy

(For complete list of articles summarized in English go to www.folkmagazin.hu – keep clicking on 'English' and sooner or later you'll find it!)

folkMAGazin

2010/5, XVII. évfolyam, 5. szám
Megjelenik évente 6+1 alkalommal
Kiadja a Táncház Alapítvány
Alapítványi gondnok: Nagy Zoltán
Kuratóriumi tagok: Sándor Ildikó, P. Vas János

Felelős szerkesztő: K. Tóth László
Tervező-szerkesztő: Berán István

Munkatársak:

Bede Judit, Gósi Anett,
Havasréti Pál, Kőrösi Katalin
MAGTÁR – Széki Soós János

Budapest, I. ker., Szilágyi Dezső tér 6.
Levél cím: 1255 Budapest, Pf. 153
Tel./fax: (36.1) 214-3521
folkmagazin@mail.datanet.hu
www.folkmagazin.hu

Porszinter Nyomda
Tel.: 1/388-7632

ISSN - 1218 - 912X

Bankszámla-szám: 11701004-20171625
Külföldről: OTP I. ker. fiók,
1013 Budapest, Alagút u. 3. Hungary
Táncház Alapítvány (B.I.C.) OTPVHUHB
HU55 11701004 20171625 00000000

Támogatónk a Nemzeti Kulturális Alap
Népművészeti Szakmai Kollégiuma

Belső borító: Kalotaszegi festett mennyezet - Gál János (Budapest)

Hátlap: Fonott díszüvegek - Bene Ágostonné (Kiskunfélegyháza) · Fotó: Szabó Attila

